

Муъзеффер Меликмамедов

КАСАР
(Поэмаяр)

Дагестанское книжное издательство
Махачкала 2010

Меликмамедов М.

Касар. Поэмаяр. - Махачкала: ГУ “Дагестанское книжное издательство”, 2010, с.

Меликмамедов М. Касы. Поэмы.

Шаир, гьикаятчи ва публицист. Муъзеффер Меликмамедован и ктабда тарихдинни публицистикадин поэмаяр гьатнава. Поэмайрай кЕлзавайбуруз лезгийрин тарихдиз ва адетриз талукь цИийи делилар чир жезва.

КЪАЧУ, КИЕЛА И КТАБ!

И ктабдай ваз ви тарих,
Дустни душман аквада.
БарбатI жезвай лезги хуърер,
Лезги Ватан аквада.

Аквада ваз чун авай гьал,
Чи мусибат чир жеда.
Чун кукIвариз алахънавай
Душманд ният чир жеда.

Чир хъайила ваз ви дердер,
Вун майдандиз экъечIда.
Са кIус гъейрат аватIа вахъ,
Вун Ватан хуьз эгечIда.

ГьикI хуьда бес Лезги Ватан,
ГьикI ийида инкъилаб?
Чирун патал гъа и крар,
Къачу, кIела и ктаб!

И ктаб 1992-йисалай инихъ 18 йисуз Дагъустандин гьукуматдин чапханада къаткана. Ам зи ругуд лагъай ктаб хъана кIанзавайди тир, цIукьуд лагъайди хъана. КIелзавайбурук женгчи руьгъ кутазвай ктаб икъван гагъди чапдай акъат тавунин себебрикай, манийвилерикай лугъуз кIанзавач заз. Шукур хьурай Аллагъдиз, эхирни къегьал ксари чапдай акъудна и кIватIал.

М.М.

РИКИН ТIАЛДАЛДИ КХЪЕНВАЙ ЦIАРАР

Муъзеффер Меликмамедова поэзиядин рекъе вегъей сифте камар зи рикӀел хъсандиз алама. 1966-йисан хъуьтӀуьз КцӀарин “РикӀин гаф” кӀваталдиз Къуба райондин Дигагъ хуьряй са жегъил атанай. Гъа юкъуз ада кӀелай лирикадин шиирри чи рикӀер рамнай. “И къегъалдиз хъсан гележег ава” лагъанай рягъметлу Лезги Нямета. Гъа йикъалай зани адахъ чӀехи умуд кутуна ва жувалай алакьдай куьмекарни гана. Муъзеффера чи мурадар рикӀе тунач. Ада азербайжан ва лезги чӀаларал акъудай “Йифен экв”, “Лезги тӀвар алатӀа...” ва “Беневша хъиз экъечӀда” ктабралди вич хъсан шаир ва прозаик, ялавлу публицист тирди субутна. Поэзияда махсус рехъ жагъуриз алахънавай шаирди “Беневша хъиз экъечӀда” ктабда вичин макъсад ачухдиз баянарзава: лезги шиирдиз цӀийи аваз, цӀийи мана гъун, адан метлеблублин дережа генани хкажун.

Са шакни авачиз лугъуз жеда хъи, шаирди вилик тунвай макъсад хъсандиз кылиз акъудзава. Адан женгчи руьгъ, ялавлу гыссер, цӀай авай цӀарар кӀелдайбуруз хъсандиз таниш я. 1990-йисан октябрдин вацра Махачкъалада лезги писателрин сад лагъай съезд кыле физвай. Ина Муъзеффера вичин “Гележег” поэма кӀелнай. Эсерди чӀехи ван авунай. Дагъустандин халкъдин шаир МутӀалиб Митарова лагъанай: “Лезги чӀалал шиирар Муъзеф-

фера хъиз кхьин лазим я. Адан чІал гьикъван мих-
би, гьикъван дерин я. ЧІалакай икІ менфят къачу-
на кІанзавайди я.”

Даим цІийивилихъ гелкъвезвай шаирди эхирим-
жи йисара кхьенвай “Эрекъистан” поэма кІелдай-
бурун арада иллаки машгъур хъанва. Авторди халкъ
чІехи баладик кутунвай, адан руьгъ ва тІул дегиш-
навай эрекъдиз лянет ийизва. Лезги чилел Эрекъис-
тан тукІуърнавай ксариз и пис адетдилаь гьил
къахчуна лезги чІал, лезги чил, лезги Ватан хуьн
патал эвер гузва, абурувай Лезгистандиз лайихлу
рухваяр хьун тІалабзава.

Сифте яз Муъзеффера чи поэзиядиз публицисти-
кадин поэмаяр гъана. РикІин тІалдалди кхьенвай,
халкъдин дигмиш хъанвай хци месэлайрикай хабар
гузвай и эсерри кІелдайдан къанажагъдиз чІехида-
каз таъсирзава, ам вичин гележегдикай фикир ийиз
мажбурзава. “Гележег”, “Зи къазаяр, зи сузаяр”,
“Зи дуьнья” поэмаяр чІехи сеняткарвилин чешнеяр
хъиз адалди тафаватлу жезва хьи, и эсерра даим ви-
чин халкъдик рикІ кузвай журналистдинни шаир-
дин фикирар галкІизва.

И ктабда гъатнавай тарихдинни публицистика-
дин поэмаяр кІелдайбуруз лезгийрин тарих,
дуьньякъатІунар чирун патал къиметлу чешме я.
Ватанперес шаирдин гележегдиз эвер гузвай, цІай
авай цІарар халкъдин садвал ва азадвал, Лезгистан-

дин хушбахтвал патал женг чӀугвазвайбурун
гимндиз элкӀвезва. И гимн генани гур хӀурай!

ЗАБИТ РИЗВАНОВ

1992-йисан 10-март.

ЗИ КӀАЗАЯР, ЗИ СУЗАЯР

Азадвал виридаз кӀанда, амма
адан патахӀай виридаз чан гуз
кӀандач. АгӀзур, кӀве агӀзур,
вад агӀзур ваӀ, вири лукӀар
санал бунт авуна кӀвачел
кӀарагӀнайта, абурувай
азадвални кӀачуз жедай.

Римдин кӀхинрай.

ЛукӀ хӀана зун, терг хӀана зун,
Чанда такӀат амачиз.

КуӀз герек я экуӀ дуӀнья,
Аздаказ авачиз?

Лезгийрин кӀадим манидай.

Азадвал са чими рагӀ я,
Азадвал дуст, мичӀер туш.
Чанни гуда за и рекӀе,
РекӀникай кичӀе туш.

Азадвал кѣе кѣачуз кІан я,
ТахъайтІа чаз гъай гудач.
Азадаказ авай са халкъ,
Гъич кѣе патахъ пай жедач.

Кѣе азадвал кІандай ксар
Секин жедай жуъре туш.
Къарагъ кІвачел, лезги стха,
Им ксудай бере туш!

* * *

Аман, аман, кана за рикІ,
Вили цавун цІай авачиз.
Мурквар къуна къана зи рикІ,
Ирид хъуьтІуьн къай авачиз.

Аман, аман и чуьллера
Шарвилидин гелер ава.
Алпандин цІу курай душман,
Ягъиз тахъай хъелеривай.

Аман, аман и дѣреда
Вуж я секин тежезвайди?
Булахар туш, дидеяр я
Йифиз-юкъуз ишезвайди.

* * *

Аман, аман дидеяр,
Акъуда зи нинеяр.
Завай цІай хъиз куз хъанач,
Завай зи чил хуъз хъанач.
Зун инсан туш, къегъал туш,
Им тегъер туш, им гъал туш.
Вучиз зун икІ усал я?
Залай са къван хъсан я!
Аман, аман дидеяр,
Хамир куъне гадаяр.
Квез минетиз къведа зун,
Тарагъаждай куда зун!

* * *

Ягъиз къве гъил,
Шехъиз къве вил,
Гъелкъвемир захъ
ГъвечІи вах.
Заз ви шадвал кІанзавач,
Заз чи садвал кІанзавач.
Зун са хеб я, зун са мал,
Къунва зи мез, къунва чІал.
Гъавилий за ванзавач,
Заз азадвал кІанзавач.

* * *

Агъ зи уьмуър, зи бахтсузвал
Агъзур патахъ къечІезвай.
Мад эвелан лезги туш зун,
КичІезва заз, кичІезва.

Агъ зи буба, зи чІехивал,
Чагурна зун гарари.
Вучиз хабар къазвач вуна,
Гатазва зун харари.

Шумудни сад къуна гьутар
Гьалтнава зал, зили я.
Зи гьахъ гафни жезва батІул,
Гьавиляй зун дили я.

Амач куьгъне акунар зи,
ГьвечІи хьана тепе хьиз.
Сада вилер экъисайтІа,
Агуж жезва пепе хьиз.

Кьам яцІу тир къекъвераг я,
Заз ви мални кІанзамач.
Заз зи кІвални, заз зи чилни,
Заз зи чІални кІанзамач.

Мад ви гафар акатдач захъ,
Масдан чIалахъ жеда зун.
Вири дуьнья хьанва уях,
Четин уях жеда зун.

МуьтIуьгъ кас я, таб гуда за,
Къуй гатурай харари.
Чир тахъурай зи гьалар ваз,
ЦIай къада ви сурари...

* * *

Агъ зи бала, зи гагъсузвал,
Гьикъван эхда на гьахъсузвал?
Лезгидин тIвар амачни вахъ?
Адан иви кумачни вахъ?
РикIел хкваш лезги гапур,
Лезги эллер, лукIвал такур.
Агакъдалди вав зи гьарай,
Заз сураара къведач къарай.
Садра уях хьайитIа вун,
Садра къуччагъ хьайитIа вун,
Алатда ви кичIевални,
Амукъдач чи мичIивални.
Алпандин цIу куда душман,
Чун ягьидиз жеда уфтан.

Къарагъ кІвачел, михъа вилер,
Акурай ваз лезги чилер.
Са пад гъуъл я, са пад дагълар,
Са пад дуьзен, са пад багълар,
Мад хкведач ихътин чагълар,
Къарагъ кІвачел, женг чІугу хва,
Ваз гележег къе аку хва.
Къе кисмир вун, жемир авам,
АхъаяйтІа ихътин макъам,
Рафт жеда чи эллер тамам.
Лезгид югъни жеда мичІи,
Им зи гаф я эхиримжи.
Им зи веси, им зи сир,
Кубгъне тарих ая чир.
Вав бубадин тІвар гватІа,
Чира зун вуж кас ятІа.
Зун кІвачерихъ кутаз кІан тир
Уьлквейрилай камна за.
ЯхцІур агъзур Иранд къушун
Къуд агъзурдав рамна за.
Зи мердвилер аян хъана
ЧикІиз вири магълриз.
“Лезги къевезва, ката” лугъуз
КичІерарнай аялриз.
Гила вучиз амазма вун
Агъзур фикир-хиялриз?
Къарагъ кІвачел, чукІурай ван

Мадни вири магьалриз.
Къарагъ кІвачел, секинвилер
Ярашух туш къегьалриз!

* * *

Ван тахъайтІа,
КІан тахъайтІа,
Ватан патал
Къван тахъайтІа,
Курай зи кІвал.
Къурай зи чІал.
СтІал-стІал,
Жугваз ви тІал,
Агърид къуна
Амукърай.
Тамукърай зун,
Тамукърай!
Ватанд чилел,
Ватанд кимел
Адахъ къаних,
Адах лайих
Къегьал ксар
Амукърай.
Тамукърай зун,
Тамукърай!

* * *

Тамукърай вун фана дуьнья,
Лезгийрин бахт чІагурай.
Юкъ хурай ви вагъши араб,
Алпан девлет чукІурай.

Тамукърай вун чІуру тарих,
Чун тапунин чІалахъай.
Батмиш хъуй вун, зи рикІ кана,
Хамунал къел алахай.

Тамукърай вун ихътин девран,
Гъахъ-адалат амачир.
Буьркьюь хъуй вун ягъи душман,
Зун аквар вил авачир.

* * *

“А кьил авач Аранрин,
Тум-къил авач душманрин.
АлтІушиз чал пехъер хъиз,
Азгъунар хъиз, цеквер хъиз,
Дявеяр чав ийизва,
Инсанар чи рекъизва.
Чахъ са къушун авазва,
Душман ада гатазва.

КукІварзава рекъера,
Акъудзава къекъерай.
Къиле ава пагъливан,
Тахъай хътин шагъливан!”

* * *

Шарвилидин хтулар,
Къарагъ кІвачел, птулар.
Чаз бубайри цІай гана.
Мердвеликай пай гана.
Табий тежен девлериз,
Рехъ жагъурин дердериз.
Чи чил, чи чІал, чи бахтар
Мягъкемдаказ хуьн дустар.
ТахъайтІа чун кармашда,
Пехъери хъиз тарашда,
Шарвилидин тІвар къуна,
Гъатин къе чун шанкъуна.
Вири сад хъиз экъечІна,
Къе садвилив эгечІна,
Шарвилидихъ кІул кутан,
Душманарихъ фул кутан.
Мад ксумир, уях хъухъ.
Сад хъайитІа, чІалахъ хъухъ,
Эл кІевера акІидач.
Рекъидач чун, рекъидач!!!

Баку.
Март, 1991-йис.

ГЕЛЕЖЕГ
(Поэма-элегия)

Накъ начагъдай атІана рехъ,
Сад зи вилик акъатна.
Шаир, вучиз гъамлу я вун,
Лагъана зав агатна.

Хуш атанач зи гафарин,
Кузни-хкІуз рахайла.
Гележегдин фикирри заз,
Динжвал гузвач лагъайла.

Хъуьруьна зал кьил вине кьаз,
Ягъанатиз а бижек.
Къениндакай рахух шаир,
Куьз герек я гележег?

Куьз герек я лугъуз ада,
Суалрив зун кармашна.
Какадарна фикир-хиял,
Зи рикІни кваз тарашна.

РикI амачиз зурзуна зун,
Аялди хъиз цIвагъна за.
Шерзум хъанвай зи фикирар,
Вири элдиз агъна за.

Яшамишмир эй бейниван,
Дуьнья герек авачтIа.
Яшамишмир эй инсан вун,
Ваз гележег авачтIа.

* * *

Накъ са аял акуна заз,
Зи хайи чIал чин тийир.
Диде лезги, буба лезги,
Куьз я абур кьин тийир?

Накъ са чIехид акуна заз,
Къизмиш хъар хъиз ифенвай.
ТIвар-ван патал паспортдани
Маса миллет кхъенвай.

Накъ са къуьзек акуна заз,
Мегъуьн тар хъиз юязвай.
Са луматIдин къуна яха
РикIевай гаф лугъузвай.

Гъажи Давуд сагъ амайта,
Хци гапур гъилеваз,
Лезги чилер кьве пай жечир,
Куьре, Къуба чара яз.

ИкI хъайитIа тарашда чун,
Гафна ада дерт аваз.
Къе гъуьруьят кIанзавачтIа,
Мад вуч лугъун халкъ за ваз?

* * *

Накъ къунши халкъ акуна заз,
Женг чIугвазвай итим хъиз.
Гардан кIирна къвазнава чун,
Буба кьейи етим хъиз.

Яраб сада чи рикIера
Ватандин цIай кудатIа?
Яраб сада регъимна чаз
Суверенитет гудатIа?

Эй лезгияр, куьне гъикъван
Къерехдикай тамашда?
Яраб аллагъ Лезгистанда
Къегъал ксар амачтIа?

Суалривди ацІана рикІ,
Жаваб течиз ама тек.
Жуван жигъир жагъизвач заз,
Им яни зи гележег?

* * *

Накъ меркездай са лавгъади
Са эмиссар ракъана.
Партиядин тариф авур,
Шаир кІандач лагъана.

Са гафунив са шаирдин
Буьст чукІурна хуьре зи.
И дердиниз, мусибатдиз
ГъикІ эхна, лагъ, Куьре зи?

Лезгистандин акси тушир,
Элдиз чІехи даях тир.
Хуьруьг Тагъир батІул мийир,
Партиядин чІалахъ тир.

Партияди вуч авурай,
Ягъид гъиле ацатай?
Хаин рикІер везифа къаз,
Пис ниятрив агатай?

Партияди вуч авурай,
Вичин рекъяй акъудай?
Лянет хъурай пис ксариз,
Ам гъурметдай авудай.

Халкъдин гъиле авай!а ам,
Эл шад ийиз алахъ тир.
Хуъруьг Тагъир бат!ул мийир,
Пртиядин ч!алахъ тир.

“Гъамиша туьгмет я ваз!
Тимил вахт муьглет я ваз!
Акъал!ай сергъят я ваз!
Хуъруьг Тагъиран патай
Виш агъзур лянет я ваз!”

* * *

Накъ са мехъер акуна заз
Зуърне, далдам авачир.
Лезги хуъре, лезги к!вале
Лезги адет амачир.

Гитаради к!елиз майдан
Саксафондиз шерик тир.
Къуъзуь, жаван какахънавай,
Эрекъ хъунал зирек тир.

Суза ийиз амукъна зун,
“Лезгинкадихъ” дарих яз.
“Перизада” шерзум хъана,
Са аваздихъ къанихъ яз.

“Заз авайди ви дидар я,
Перизада, перизада.
На хана яр зи гъаваяр
Перизада, перизада.
За гъални ваз аквазава,
“Перизада, перизада.”

Ван хъанач заз “Перизада” -
Ам зи рикІин суза тир.
На лугъуди им мехъер туш,
Са дуьшуьшдин къиса тир.

Са къаридин ван хъана заз:
“Енгедивди лампа гвач.”
Шумуд кІвале къекъвена ам,
Лампа авач, экв авач.

Лампа авач, лампа авач.
Лезги кІвале авач экв.
АцІана зун, ишена зун,
Им яни зи гележег?

* * *

Накъ са мугъул дустуни зи,
Гзаф пашман туна зун.
Лезгияр чахъ какахъзавач,
Лагъайла лап кана зун.

Вун ягъалмиш жемир лугъуз,
Алахъна зун кевелай.
Адан тегъне вегъез хъанач,
Амма завай хивевай.

Стхаяр хъиз ятІани чун,
Куъз рахазва аксидиз?
Дуъз кас ятІа инсафдиз лагъ,
Вуч гана на лезгидиз?

За зи девлет, за зи зегъмет,
РикІ гана вав агатна.
Вучиз гила икІ рахазва,
Вун зи акси акъатна?

Зун гъавурда акъазвач дуст,
Ви гафарин гагъсузвал,
Вучиз вуна хиве къазвач,
Заз авунвай гъахъсузвал?

ГъакI ятIани алахънач зун,
Къери ийиз жергеяр.
Чулав январ¹ атай чIавуз
Къеначирни лезгияр?

Вири халкъар сад я лугъуз,
За стха хъиз къуначни?
Бес пад хъайи самолетда²
13 лезги хъаначни?

---

¹1990-йисан январдиз Бакуда хъайи вакъиаяр фикирда къазва.

²1989-йисуз зарзалагдикай зерер ЧIугур эрменийриз куьмек гун патал Бакудай рекъе гъатай самолет цава пад хъанай.

Лезги диде ишеначни
Лагъ-лагъунар авуна?
Адан гафар ван хъайила
Зи чанари цIай къуна.

“Шарвилидин къуват авай
Чан балаяр дидейрин!
Чеб терг хъана тIварар амай
Чан балаяр дидейрин!

Вучда чна къвайтІа хьелер
Чан балаяр дидейрин.
Пуч хъайитІа масан эллер
Чан балаяр дидейрин.”

Яб це садра, акурай ваз
Зи рикІевай агъри, тІал.
Ван хъайитІа и манияр
АтІуда ви рикІин гьал.

Зи мердвилел, къегьалвилел
Гъизвани на гила шак?
Им яни заз гузвай къимет,
Им яни зи гележег?

* * *

Накъ са папа къуншидивай
Хабар къазвай са алух.
- Чи кІвале са бармак ава,
Вуж ятІа, ам тур язух?

Накъ хуър вири мягьтел амай,
Лугьудай гаф авачиз.
Аслан хъвана пиян хъанвай,
Гъич кьил-кьилел алачиз.

Ван хъайила Асланан тІвар,
Вири крар кьатІана.
Кьил катана кьуншид папа:
- Ам итим туш, - лагъана.

Адаз бармак хъайиди туш,
Гьич ийимир жув гьелек.
Аслан гьинай, бармак гьинай,
Адаз бармак туш герек.

Зи япара гьатна са ван:
“Адаз бармак туш герек.”
Аман аллагъ, им яни лагъ,
Им яни зи гележег?

* * *

Накъ са куърпе хьуьруьна заз,
Шарвилидин тІвар алай.
Лезгид хва тир адан буба,
Касвиликай пай авай.

Зи гьалдикай хабар кьуна
Веревирдер авуна.
Лап са капаш хъайитІани,
Рекьидач чун, лагъана.

Лезги дидед килигна заз,
Лагъана: - рехъ жагъурда.
Агъзур душман хъайитІани,
Чна чи бахт юзурда.

И гафари лувар кутаз,
Хъвер акатна куърпедихъ.
На лугъуди, цІигел тир ам
Ихътин буба-дидедихъ.

На лугъуди, аял тушир,
Куърпе лекъ тир, куърпе лекъ.
Рекъидач чун фикирна за,
Им ятІа чи гележег!

* * *

Накъ динж тунач хиялри зун,
Илгъамдин гъил къуна за.
Гележегдин фикир чІугваз,
Бармак вилик туна за.

Накъ са шиир кхъена за,
Душмандин рикІ акъудиз.
Алахъна зун къегъал ксар
Са жергедив агудиз.

Эй инсанар, кеж килигиз,
Негь ийимир дуьньядиз.
ТахьайтIани ферсузарив
АцIанава дуьнья-дуьз.

Хушвилелди девран гьалин
ХупI четин я, лугьумир.
КIвалах тийиз куьне уьмуьр,
Бедгъавая ракъурмир.

Юкъ агъузна, пер ягъана,
Чилиз къуват гун чна.
Зегьмет чIугваз, чи крарив,
Деврандиз бахт гун чна.

Эй инсанар, фагьум ая,
Пис ниятар агудмир.
Чи бубайрин хъсан крар
Гьич рикIелай алудмир.

Кьил къачуна физ жаванар,
ИчIи жезва убаяр.
Эй лезгияр, рикIел хкваш,
ИкI тушир чи бубаяр.

Дагъви касди хазинаяр
Жагьурдачир гьенерай.

Йифиз-юкбуз дагълар атГуз,
Фу акъуддай къванерай.

Гуж атана азгъунари
Чун чи кІваляй акъудда.
Хуьн тавуртІа чна касвал,
Ватан чавай къакъудда!

Эй лезгияр, камаллу хьухь,
Асул инсан хьун патал.
Эй лезгияр, вири сад хьухь,
Чи гележег хуьн патал!!!

Къуба.
Октябрь, 1990-йис.

ЭРЕКЪИСТАН

(Поэма-трагедия)

Эрекыстан - чІехи уьлкве,
Эрекърин макан.
Эрекыстан - хайи диде,
Алкашрин ватан.

Эрекыстан зи иман я,
Хвенвай зун хурам.
Гъар алкаш са къагъриман я,

Хъвайла виш грам.

Эрекьдин хва эрекь я зун,
Эрекь зи гапур.
Эрекьдалди дамахда за,
Хамир зи хатур...

Эрекьистандикай пуд кыса

Сад лагъай кыса

Шумуд йис тир чӀехи хуьре
Амачир зуьрне.
Шумуд йис тир хуьруьнвийри
Кьуьл тийиз дегъне.

Пашман хъанвай кыляй-кылиз
Вири дидеяр.
Рушаривди ацӀанвай хуьр,
Тежез гадаяр.

Итимар лап кефчи хъанвай,
Эрекь хъваз кӀеви.
И кар акваз са кьуьзекан,
Ргазвай иви.

Минетзавай йифиз-юкьуз

Гъуцардиз ада:
“Щулав бахтар юзан патал,
Це тун са гада.”

Эхир са къуз чIехи гъуцар
Атана чIалал.
Гада хъана касдин папаз,
Гуърчек ва гъалал.

Хушбахт къуьзек кIвачин хъана,
ТукIуна гъерер.
Алахънавай ийин патал
БицIеказ мехъер.

Ягъаз шишер, чраз ашар,
ТукIуърна межлис.
Амма эрекъ гъанач лугъуз
Вири хъана кис.

Пакад юкъуз кIватI жез кимел
Жемятар пара,
Лагъана хъи, а къуьзекан
ИчIи тир суфра.

Алцурна чун вакIан хци
Хаха я, хаха!
Шурни эрекъ алай суфра

Багъа я, багъа!

Гъа йикъалай акбуллу кас
Амукъналда тек.
Вичин кІваляй, хайи хуърйй
Чукурна къуъзек.

КЪВЕД ЛАГЪАЙ КЪИСА

Щийи сусан таза беден
КуькІуьнна кузвай.
Чанда гъатна са чимивал,
Хуруяр къазвай.

Гъазур хъанвай муьгъуьббатдин
Женгиниз эхиз.
Хушбахтвилин гиссеривди
Къужахда гъахъиз.

Фикирзавай чамра адаз
ГудатІа темен,
Я тахъайтІа гъуьрчехъанд хъиз
Веьгида кемен?

“Регъятвилив теслим жедач” -
Хуьурезвай тавар.
“Цайлапандин ванер гъатна

Пад хьурай цавар.”

“Щерид йис я, шумал беден
Хвенва за хару.
Гила чандиз инсаф тийиз,
Авхарда гару.

И ширин чан, анар-емиш
Кьурбанддачни бес?
Кьуй чукьвена бамишрай зун,
Акзуддач нефес.

Алат тийиз вил язавай,
Вацра дакIардай.
Алукзавай йифен бере,
Цлар кукIвардай.

Лацу месел алкIана руш,
Зурзаз хуруяр.
Гьазур хьанвай заланвилиз
Таб гуз паруяр.

“Агь” - лагъана хьуьцуьгандиз
Гана теменар.
“Аман аллагь, мад геж мийир,
Фад вегь кеменар.

Гъала балкІан, кукІвара зун,
Дуван ая заз.
Аман гумир чан ширинди,
Дарман ая заз.

Ихътин макъам мад жагъидач,
Чаз хуш жедайвал.
Темен це заз, туъмер це заз,
Зун буш жедайвал.”

Бейгъуш хъана амукъна руш
Йифен кьулалди.
Гъикъван иер яратмишной
Ам зулжалалди.

Чугваз гъайиф, алатна йиф,
Атанач гада,
Цийи гъанвай сусан патав
Хтанач гада.

Пуд йикъалай хабар кьуна
Гада кьейиди.
Мехъерин кьуз эрекъ хъвана
Гьуълел фейиди.

Гъа йикъалай цийи сусан
Рекъе ама вил.

Къакъан дагъдин куклушар хъиз
Рехи хъана кьил...

ПУД ЛАГЪАЙ КЪИСА

Дагъдин хуьре гъикъван вахт тир
Авачир мехъер.
Ругъул хъанвай инсанрин чин,
Аквасмачир хъвер.

КицІни кац хъиз элуькъзавай
Дидени бала.
ГъвечІи хуьруьз бала ганвай,
Гъуцарди бала.

Бубани хва рахан тийиз
Ийидай дуван.
Стхаярни акъатнавай
Сад садаз душман.

Йифиз-юкъуз къал акъудиз
Жедай инсанар.
Къил къачуна и убадай
Физвай жаванар.

Гъуьл авачиз къуьзуь жезвай,
Пашман тир рушар.

Гьикъван вахт тир и чкайриз
Къвен тийиз къушар.

Чуьллер, тамар са аваздихъ
Амай тамарзу.
Къакъаж хъанвай берекатар,
АтІанвай рузу.

КІвачел залан сусаривай
Мад хаз жезвачир.
ЧЕхи хъайи куьрпейривай
Рахаз жезвачир.

Дагъдин къвал хъиз зурба гада
Гужсуз тир ина.
Къуьрекайни, кицІикайни
Катдай кичІела.

Вил атІана къуд патахъай
Умуд амачир.
Жаван суса хана аял,
Са гьил авачир.

КичІе жедай акурбуруз,
ЧЕхи къил авай.
И куьрпедин къакъан пеле
Тек са вил авай.

Са кІвач яргѣи, са кІвач куъруъ,
Са аламат тир.
Вири кисна акъвазнавай,
Ахъай тежез сир.

КичІе хъанвай ихътин кІвалах
Кьилел акъудиз.
Эвер гана виляятдин
Чехи фекьидиз.

Ацукъна ам хуъруън кимел,
Ахъайна ктаб.
“За авайвал лугъуда квез
Галачиз са таб.

Им эрекьдин аламат я,
Къазвай икІ дуван.
Квез сагъламвал кІанзаватІа,
Терга и душман.”

РикІяй хъанач ихътин меслят
Бязи хузарин.
Бутулкадив яна къена,
Фекьи ксари.

Гъа и къалай гъвечІи хуъруъз,

Фенач са инсан.
Дагъдин кІане терг хъаналда,
Вагъшийрин макан.

ЛЕЗГИЙРИН УЪЛКВЕДИН СУРАКЪ

Са касди чпин пачагъдиз гайи малуматдай

И уълкведа авач эрекъ,
И уълкве дем туш.
Хуъзва ватан къуна яракъ,
И уълкве хам туш.

Гъар лезги са пагъливан я,
Игит я асул.
И Къавкасдин аждагъан я
Шарвилид хтул.

И дагълара са халкъ авач
Адан гуж такур.
И Къавкасда са чил амач
Лезгид рам тавур.

Муъжуъд агъзур лезги акваз
АтІана зи пагъ.
ЯхцІур агъзур къушун туна
Катна Иранд шагъ.

Дарбадагъна персер вири
Атана гъалиб.
Гзаф гужлу халкъ я лезги,
Гзаф ажайиб.

Яракъ къуна чи къушунар
Иниз къвез тахъуй.
Лезгистандин гуж пара я,
Авам жез тахъуй.

Лезгистан туш, аслан я ам,
Къавкасдин аслан!
Гъикъван “Аллагъ” лагъайтІани,
Гужлу я Алпан!

И Алпандин махлукъатдиз
Бегъем тай авач.
Акбуллу я! Кимибуруз
Ина пай авач.

Гадаяр лап къуватлу я,
Къегъалвилиз тек.
Рушар гзаф акбуллу я,
Гзафни гуърчек.

Лезгистанди яйлахралди
Ийизва дамах.

Гъар дeрeдa сa вaцІ авa,
Гъар кІама булах.

И уьлкведи тІуьниз-хъуниз
Ийизвач мадар.
Миллионрив агакънава
Лапагрин къадар.

Лезгистанда никІер бул я,
Сел хъиз я техил.
И девлетдал шумуд уьлкве
ЖезватІа пехил.

Лезгистандин тамар къалин,
Дагълар такабур.
Игитвални къегъалвал я
Лезгидин абур.

И уьлкведин алимарни
Лукъманар пара.
И уьлкведа виш дердиниз
Ийизва чара.

И уьлкведин чІалар къадим,
Авазар ширин.
Гъар манидин, гъар баяддин
Мана я дерин.

Шахур, Рутул, Агбул, Миграгъ
Гъикъван иер я.
Шабран, Муъшкуър, Йаргу, Алам
Чехи шегъер я.

Шарвилиди тунва лишан
Лезги чилерал.
Вири рекъер Лезгистандин
Къвезва гъуълерал.

Адал гъжум авурбурун
Къилер атІузва.
Гъил хкажиз кІан хъайитІа,
Гъилер атІузва.

Дуст лагъана атай касдиз
Ачух я варар.
Гъсятда стхавилин
Къабулда къарар.

Ина халкъди гзаф чІавуз
Мелер ийида.
Бегъер кІватІна зулун цикІиз
Мехъер ийида.

Рушан кІвализ пуд шей ракъун

Хъанва са адет.
Хенжер, тфенг, садни блакІан,
Галачиз девлет.

Гадаяр и эменни гваз
Намус хуыз жеда.
КІани рушаз яракърикай
Паяр гуз жеда.

И ксариз эрекъ чидач,
Шуърбетар хъвада.
Гъавиляй и вилаятда
Сагъламбур жеда.

Мад са чарче вири гафар
ТукІуър жедай туш.
Заз чиз ихътин чІехи са халкъ
ЧукІур жедай туш.

ДУШМАНДИН ЯРАКЪ

Пехил хъана душманар чал,
Яракъ жагъурна.
Чурун патал лезгидин кІвал,
Эрекъ жагъурна.

Эрекъ хъунал дуьньяда чав

Садни акакънач.
Эрекъдин вацІ хъана Самур,
Эрекъ агакънач.

Хайи чилер, хайи хуърер
Амукънач рикІел.
Хъуъруьна зал, зун зи элдихъ
Хъайила цІигел.

Квадарна за лезгидин тІвар,
Лезгидин адет.
Амач лезги къилихар зи,
Лезгидин хесет.

Гъинва макан, гъинва ватан?
Жузамир завай.
Лезгистанни, лезгивални
Къакъудна чавай.

Зи тарихдихъ гелкъвезвач зун,
Гъич герек авач.
Эрекъ хъунал тух жезвач зун,
Къил-къилел алач.

Эрекъ патал чан гуда за,
Куьз я Лезгистан?
Эрекъистан кІанзава заз,

Чан Эрекыстан.

Эрекыстан - члехи уьлкве,
Эрекьрин макан.
Эрекыстан - хайи диде,
Алкашрин ватан.

Эрекыстан зи иман я,
Хвенвай зун хурам.
Гьар алкаш са кьагьриман я,
Хьвайла виш грам.

Эрекьдин хва эрекь я зун,
Эрекь зи гапур.
Эрекьдалди дамахда за,
Хамир зи хатур...

МАНИ

Эрекь, эрекь, чан эрекь,
Зи чандиз дарман эрекь.
Акьул вун я, камал вун.
Кьада лап за кьамал вун.
Зи рюмкада виш хьурай,
Хьвайла чандиз нуш хьурай.

Эрекь, эрекь амачни?

Ви чанда рикI авачни?
Мал маса це, эрекь хъухъ.
КIвал маса це, эрекь хъухъ.
Зи рюмкада виш хъурай,
Хъвайла чандиз нуш хъурай.

Эрекь, эрекь ширинди,
Мана-метлеб деринди.
Намус вун я, виждан вун.
Диде вун я, ватан вун.
Зи рюмкада виш хъурай,
Хъвайла чандиз нуш хъурай.

Эрекь, эрекь авани?
Эрекьдин пул гумани?
Пул гумачтIа, къекъведа,
Къекъвераг хъиз экъведа.
Зи рюмкада виш хъурай,
Хъвайла чандиз нуш хъурай.

ШЕЛ-ХВАЛ

Эрекь вуна кIвал чIурна чи,
Акъудайдаз лянет хъурай.
Вун хъун патал суфрадивди
Агудайдаз лянет хъурай.

Лянет хьуй ваз ягьи душман,
Эрекьдив чал уфтан хьайи.
Къе алкашар лугьузва чаз,
Лезгистандин аслан хьайи.

Эрекь къуна хизан вегьей
Ферсуз итим ви юкъ хурай.
Дидени вах чир тежезвай,
Пис веледдиз лянет хьурай.

Агъзур лянет хьурай къе чаз,
Тарих рикӀел алачир.
Хайи адет, хайи ватан,
Хайи чилер гумачир.

Лянет хьурай чаз пакагъан
Фикир-хиял тийизвай.
Лезги цавар, лезги чилер
Эрекьистан ийизвай.

Лянет хьурай течир касдиз
Вичин уба, вичин кӀвал.
Са бутулка эрекь патал
Маса гузвай паб-аял.

На бутулка къунва кӀеви,
Вун эрекьдин кылева.

Хабар яни залумдин хва,
Ви паб масдан гъилева.

Шумуд хуъре шумуд гада
Эрекъар хъваз ава къе.
Лезгистанда гъикъван рушар
Гъуъл авачиз ама къе.

БАЯДАР

Вил рекъевай лезги баха,
Яр атанач, къинамишмир.
Эрекъ гана къена чи руьгъ,
Муьгъуьббатдал синамишмир.

Пек алачир къецил бала,
Буба лугъуз ишез тахъуй.
Эрекъ хъваз, вун рикеллачир
Гавур кваллиз хквез тахъуй.

Чун эрекъди канва вахар,
Чун кайидан рикер курай.
Папар туна эрекъ хъвазвай,
Ихътин ферсуз гъуьлер къирай.

Хажалатди кайи диде,
Ви рехи къил агъуз тахъуй.

Эрекъ хъвайи вакІан хциз,
Вуна бала лугъуз тахъуй.

Чун халкъ авур залум гъуцар,
Икъван чи рикІ кана вучдай?
Эрекъ хъвадай ферсуз ксар
Лезгистандиз гана вучдай?

ЭВЕР ГУН

Чун эрекъдал хъунвай машгъул,
Лезгидин тІвар жезва батІул.
Муругъвидкай Мерванияр,
Будугъвидкай Мегъранияр,
Хуьлуьхъвидкай Кесранияр,
Ийизвайбур атанва.
Къарагъ кІвачел, залумдин хва
Ксанва чун, ксанва.

Чуьнгуьр чид туш лугъузвайбур,
Зуьрне масдав вугузвайбур,
Пехилвиляй рекъизвайбур
АцІанва къе, ацІанва.
Къарагъ кІвачел, залумдин хва
Ксанва чун, ксанва.

Чун такІанбур имияр я,

Эмирарни Алияр я,
Чаз лугъузвай дилияр я,
“Акьуллубур” атанва
Къарагъ кІвачел, залумдин хва
Ксанва чун, ксанва.

Къарагъ кІвачел, килиг къециз.
Кьиф хъанва чун шумуд кациз.
Алахънава чакай хъачиз,
Ягъанва чи галтІам кІвачиз,
Чанда такъат, гуж амачиз
АкІанва чун, акІанва.
Къарагъ кІвачел, залумдин хва
Ксанва чун, ксанва.

Лезгистандин тІвар квадариз,
Куърни Куъре какадариз,
Чун суъруьдихъ акадариз
Абдуллаяр, Межвуллаяр,
Хпехъанар атанва.
Къарагъ кІвачел, залумдин хва
Ксанва чун, ксанва.

Къарагъ кІвачел, лянет ая
Буна хъвазвай эрекьдиз.
Килиг садра чи бубайрин
Гъиле хъайи яракьдиз.

Эрекыстан тукIуьрай кас,
Къе Лезгистан чкIизва.
Буьркьюь жемир, ахъая вил,
Рекъизва чун, рекъизва.

Тпуш гуда чаз, амуьда тек,
Эгер пахмил хъайитIа.
Гъарам хъурай дидедин нек
Буна эрекъ хъвайитIа.

Эрекыстан дарбадагъна,
Лянет ийин шейтIандиз.
Чи лезгивал, чи къегъалвал
Къалур хъийин душмандиз.

Ви лезги тIвар элкъуьр хъийиз
Алахъда зун, алахъда!
Ви гапурдин, ви гъунардин
ЧIалахъ я зун, чIалахъ я!

Къарагъ кIвачел, мад ви гъунар
Вири элдиз акурай.
Къарагъ кIвачел, чаз садани
Алкашдин тIвар тагурай.

Игит лезги, къегъал лезги

Хтурай чи жергедиз.
Лезгистандин баян гана,
Экъечин чун уьлкведиз.

Къе азадвал къачун патал
Вири халкъар уях я.
Къе азадвал тГалабзавай
Ксар элдин дамах я.

Къуьн кутуртIа халкъдин кардихъ
Даях я чун, даях я!
Женг чIугуртIа, гъалиб къведа,
ЧIалахъ я зун! ЧIалахъ я!

Баку.
Август-сентябрь, 1991-йис.

ЗИ ДУЪНЪЯ

Гъакъикъатдин ухшар авай
Риваят я зи дуънья.

Къарагъ эллер, Лезгистандин
Дегъ берейр хтанва.
Гирдмандай¹ Билисандиз²
Шаир Давдакъ³ атанва.

Лезги эллер, лезги чилер
Сад хъувунин хабар гвай,
Яшамишрай члехи шаир,
Ислягъвилини хатлар гвай.

Лацу шивдал алай илчи
Геж мийир чар, тухузвай.
Къвепеледиз⁴, ЛекИдагъдиз⁵
Лезги члалал рахазвай.

---

¹Гирдман - Алпан девлетдин са вилайат. Гуьгъуьнин девирра ина кылди пачагълугъ арадиз атанай.

²Билисан - Агъа Стлал ва Вини Стлал хуьрерин арада хъайи шегъер. VI эсирда ам лезгийрин Лакз пачагълугъдин меркез тир.

³Давдакъ - Алпан девлетдин машгъур лезги шаир.

⁴Къвепеле - Къве пеле кутунвай лезги шегъер. Са береда ам Алпан девлетдин меркез хъана.

⁵ЛекИдагъ - Лагодехи. Са гуржиди заз лагъанай:
Лагодехи - ЛекИдагъи (лезгийрин дагъ) лагъай члал я.

Алпанистан - лезги уьлкве
Бахтавар я, бахтавар.
Вахгана чав чи гъуцари
Къадим чилер, къуьгъне тлвар.

Са пад дагълар, са пад багълар

Са пад гьуьл я юзазвай.
Низ ава лагь, ихьтин уьлкве -
И кьил, а кьил таквазвай.

Къарагь эллер, Лезгистандин
Дегь берейр хтанва.
Гирдмандай Билисандиз
Шаир Давдакъ атанва.

Фад хкажа яру тIаратI,
Башламишрай гьуьжетар.
Вахт ракъурмир бедгъавая,
Лугьун ширин хкетар.

Цийи мани, цийи аваз,
Цийи гафар суракъа.
Рам ийизва вири рикIер
Чехи шаир Давдакъа.

Лезги кьегьал дагь хьтин,
Лезгидин руш рагь хьтин,
Яшамишрай лезги чил
Гуьлуьшан тир багь хьтин.

Кьуна далдам
Ягь тIарам.
Да-ра-рам!

Да-ра-рам!
Да-ра-рам!
Дам!
Ван кутурай зуърнеди
Авазар лап дегънеди.
ТІвар акъудиз,
Руш къакъудиз,
Бахт агудиз,
ЭгечІа.
АлакьдатІа
Къуьлуьз йигин,
Тежез секин
ТІал алудиз,
КІвач галудиз
КъуьлердатІа эгечІа,
Демин юкъвал экъечІа.
Къалуз гъунар,
Къуршах къунар,
Кемен вегъез рам авунар
АлакьдатІа экъечІа.
АлакьдачтІа хкечІа.
Фад хкечІа,
ХкечІа.
Акъваз-акъваз,
Яб це на заз.
Ван атІумир зуърнедин.
Секин-секин,

Тежез квелин
Чалар ширин,
Гафар дерин
Назназ хьтин,
Са варз хьтин
Руш экъечІна къуьлериз.
Хьуьхъвер хурмадин,
Чарар бурмадин,
Пузар шекердин
АтІуз вун гъайиф,
Цийи бегъердин.
АтІайтІа шемир,
Вилер къежемир.
Вун лезги чилел
Шад ийиз чи эл
Асул диде хьухь.
Шарвили хьтин
Ирид къегьал хух!
Лугьуз манияр,
Шад ийиз Гияр¹
Шаир Давдакъа
Тазва чал тІварар.
Хьуьрезва Алпан²,
Хьуьрезва Атар³,
Хушбахт я чи Тар⁴,
Хушбахт я Тавар⁵.

---

¹Гияр - Гилан Къурагъ шегъер алай чкадал хъайи
лезги шегъер.

²Алпан - Цун гъуц.

³Атар - Ракъинин гъуц.

⁴Тар - Берекатдин гъуц.

⁵Тавар - Цин гъуц

Хушбахтвилин эквер акваз

Шад я зи гуьгъуьл.

Хайи халкъдиз пишкеш гудай

Сад я зи гуьгъуьл.

Къуй зи халкъдин гъар са чIавуз

Бахт хъурай экуь.

Лезгистандиз хушбахт хъурай,

Лугъузва рикIи.

Хушбахт хъурай вири эллер,

Гъар чIавуз мидам.

Ислягъвилиз, азадвилиз

Ийизвай икрам.

Азадвилин чIехи лишан

Виждан я, виждан.

Азадвилихъ гелкъвейтIа вун

Инсан я, инсан.

Къарагъ эллер, къе виждандин
Майдан я, майдан.
Квез гъуьрият кІанзаватІа,
Девран я, девран!

* * *

Къарагъ эллер, Лезгистандин
Дегъ берейр хтанва,
Къе Муьшкуьрдай¹ Билисандиз
Гъажи Давуд² атанва.

Лацу шивди гъиргъирзава,
Хкаж хъана цавариз.
Гъажи Давуд мугъман хъанва
Чи девирдин чІавариз.

Зи игитдин хци яракъ
Душманд рикІе акІурай.
Хъуьремир зал вагъши араб,
Лезги девлет чукІурай.

Агъзурни пуд виш йис вилик
Вун вуж ятІа чидачир,
ХъаначиртІа хаин ксар,
Зун ваз табий жедачир.

Пачагь Арбис³ къеначиртIа
Гъилер хайи чубанди,
Цай куькIуьнна пад-пад жечир
Чехи чилер Ватандин.

---

¹Муьшкьюр - Гилан Хачмаз райондин чилерал хьайи шегьер.

²Гъажи Давуд - Лезги девлет яратмишун патал женг тухвай муьшкьюрви. 1723-йисуз вири Ширван, Армения ва Эрдебил адан табийвилик акатнай.

³Арбис - Лезги вилаятрикай сада хьайи пачагьлугьдин пачагь.

Гъажи Давуд кIвачин хьанва
ЭкъечIиз чи магьалриз.
Эвер гузва къагьриманди
Вири лезги къегьалриз.

Ша галкIурин лезги чилер,
Ша галкIурин Ватан чи.
Чехи Къавкас къиляй-къилиз
Хьаначирни макан чи?

“Аман гумир лезги эллер
Акъатда гьа къапарай!”
Петранни, Надир шагьдин
Ван атана цаварай.

“Аман гумир, аман гумир”,
Къени гузвач аман заз.
Мад таб гудач, мад эхдач за
Беса кьурди дуван заз.

Заз азадвал -
Зи шадвал,
Заз кьегьалвал -
Зи садвал,
Заз зи уьлкве,
Зи девлет
Заз зи зегьмет,
Зи кьимет
Жуван чилер,
Жуван эллер,
Жуван эквер
КІанзава.
Гъавиляй за
Къе эхзавач.
Гъавиляй за
Ванзава.

ГьикІ эхин за лезгид хци
Кваз такьурла бубад веси.
Дидед чІалан, хайи чилин
Вуж хьурай бес къе иеси?

Вуж хьурай бес зи бубайрин
Деринравай дувулар?
Вучиз ажуз хьанватІа кье
Шарвилидин хтулар?

И чил вилин ниняр хьиз
Хуыз тахьайтІа, ягьанат я.
И чил зи чан, и чил зи рикІ,
И чил халкъдин аманат я.

И чил зиди, и чил види,
И чил хайи Ватан я.
Гьай тагайтІа Ватанд ванциз
Чун вуж кас я, вуж инсан я?!

АцІана зун,
Ишена зун,
ЛукІ хьайила
КичІела зун,
Яракь кьуна,
Женг чІугуна,
Гьажи Давуд
Хьуьрена:
Кьахчу ви эл,
Кьахчу ви чил.
Мад на ви кьил

Квадармир.
Жуван уба,
Жуван буба,
Жуван диде
Гадармир.

* * *

Чалахъ тежез амукъна зун,
“Ахвар я” лугъуз.
Лезгистандин бахтавар югъ,
Гатфар я лугъуз.

Хушбахтвилин эквер акваз
Шад я зи гуьгъуьл.
Хайи халкъдиз пишкеш гудай
Сад я зи гуьгъуьл.

Къуй зи халкъдин гъар са чӀавуз
Бахт хъурай экуь.
Лезгистандиз хушбахт хъурай
Лугъузва рикӀи.

Хушбахт хъурай вири эллер
Гъар чӀавуз мидам.
Ислягъвилиз, азадвилиз
Ийизвай икрам.

Азадвилин чѐхи лишан
Виждан я, виждан.
Азадвилихъ гелкъвейтѐа вун
Инсан я, инсан.

Къарагъ эллер, къе виждандин
Майдан я, майдан.
Квез гъуъруъят кѐанзаватѐа,
Девран я, девран!

Баку.
18.05.1991.

ЖЕНГ

Лезги халкъдин азадвал патал женг чѐугур
чи къегъал рухвайрин хатурдиз.

Чулав ранг чкѐанва чилерин хуруз,
Чулавар алукина киснава багълар.
Айибар чуънуъхиз рази туш лугъуз,
Лацу бармак алаз къвазнава дагълар.
А бармак алачиз хъанайтѐа ада,
Къве рангад алухар алукииз жедай.
За чѐхи чилериз ийизвач тегъне,
Чилериз угъри яз килигмир куъне.

Угъри тир зи лезги тухвай мичИи йиф,
Юкъ какур, рикI чIулав, пехил, къецИи йиф.
За вучин, къаз хъанач завай адан туьд,
Залай викIегъ хъана, катна а буьркьуьд.

* * *

Килигна ам мичИи цавуз,
Йиф галамаз гъатна рекъе.
Фикирзавай гзаф чIавуз:
“АгакъдатIа юлдашрив къе.”
Гагъ гуьгъуьниз ягъазвай вил:
“Белки са затI амукънатIа?”
Гагъ къе медал вегъезвай гьил:
“Ам чкадал алазmatIа?”
Гагъ хиялри тухузвай ам,
Дидединни вахан патав.
Хайибуруз ийиз икрам,
Жаван чанди къазвай ялав...

* * *

Дидеди къил агъуззнавай,
Гафни лугъуз тежез хциз.
Диде секин акъвазнавай,
Цифед къунвай дагълари хьиз.
(Агъ, къван тушир дишегълид рикI,

Акъваз жечир дидедвай икI).
Шел хъиткъиннай адан вилиз,
Керим рекъе гъатай чIавуз.
“Бала, жуван тIвар хуьх михъиз.”
Эхиримжи гаф тир хъиз.
Дегиш хъана жаван гуъркем,
Адан гардан къунай ваха.
Тапшурмишной мягкем-мягкем:
“Татфар чIавуз хъша стха.”
Эхиз тежез чаравал,
Керимахъ шел ккIанвай.
ГъвечIи дехме, кесиб кIвал,
Адаз пашман ақунай.
Цлахъ галай къулан пич,
Тухуьнзавай кун тийиз.
Цувад йисан къажгъан гъич,
Рахазвачир эвел хъиз.
Къвазнавай икI са пипIе
Цуру чхра сефил яз.
Лезги кIвалин абур къе
Аквазвачир вичиз хас.
Къуна бегъем гъиседи,
Кузвай тIакIа лацу шам.
ДакIард патав дидеди
Ршанвачир цIийи гам.
Чугварвална Керима,
Юкъван цлаз килигиз.

Къенин югъ садлагъана
Са шумуд йис къулухъиз.
Бубад яракъ, бубад кІурт
Къуна гужлу гъилерив,
Душман, душман жагъурна
Ада къизгъин вилерив.
“Къисас, къисас” лагъана,
Чуькъуьзвай гъей яракъбар,
“Буба чан за датІана,
Ийида ви, суракъбар.
Пара амач, къведа вахт,
Жеда зазни архаяр,
Тадач за и накъвадал
Къучиярни хахаяр.”
Баиш хъана гъуьрсуйнай,
Лугъуз тежез са гаф мад,
Керим вичин пар къуна,
Гъазур хъанай рекъиз фад...

* * *

Фикиррихъ кваз физвай Керим,
Рекъиз килиг тавуна.
Садлагъана ада мягъкем
Са гъуд, са къуьл акъуна.
- Яхъ, ахъаймир, Керим я,
Вичин кІвачив атанва ам.

Жаббар, Агъмед, Шагъселим куьн,
Фад юза хьухь, жемир хам.
Вич квадратнач, къарагъна фад,
Садак къеме гелягъна,
Сада адаз чуькьуьзвай гьуд,
Садни ада элячна.
Алахънавай къуд касди ам,
Юкъва туна къан патал.
Ваь, рекъизни гъазур кас тир,
КичӀезвачир чан патал.
Урядникди гафаривди
Ийизвай гьей кичӀерар:
- Теслим хьухь тӀун, терс лезги вун.
Гьатда карда тӀфенгар.
- Ваь, къаз жедач квевай зун,
Чанда къуват амаз къван.
Четин кар туш асландиз,
Къизмиш чӀавуз иви хъван.
Женг тухузвай гадади,
Лезги акьул кылеваз.
Теслим жедан душмандиз,
Хци гапур гьилеваз?
Ам ивийрив яру хъанвай,
Дагъларавай бубу хьиз.
Алахънавай къе дагъвидин
Игитвилер субутиз.
Намус патал, къисас патал

Дагъви рекъиз пашман фидач.
СикІни аслан какадармир,
СикІре рекъяй аслан фидач.
Пашман хъана кІелзавайди,
Вунни зун хъиз ишемир.
Заз кІаниди къегъал кас я,
Къегъал кас хъухъ, кичІемир.
Зи къисадиз яб це вуна,
Керим вуж я ваз чидач.
Къегъал кас я, къегъал кас ам,
Къегъал ксар рекъидач!

* * *

Чилин винел тарар-тамар
Хкатайла дамар-дамар,
Марфад кІаник йифиз-юкъуз,
Чуъллер пилеш хъайи ЧІавуз,
Агъадкай яр ягъадамаз,
Темпел свас хъиз кІанзни-такІанз
Гуънед хурал алкІанвай хуър
Мад ахварай аватнай хъи,
Са ван гъатна дагъда хци:
- Керим, Керим!
- Гъай, гъай, вуж я?
- ЧІав хийир хъуй, Гевгьер хала.
- Агъбат хийир, ша тІун бала.

- Ваъ сагъ хъурай, Керим аван?
 - Ава, ава.
 - Ша тІун яда.
 - Керим, фада.
 - Диде чан, чун физва, сагърай.
 - Саламатрай, вач балаяр.
 Керим, Мурсал куътендал кье
 Адет тирвал гъатна рекье.
 Дидедини чІурнач адет,
 Чапард кІане чІугваз хифет.
 Акъвазна мад рикІ киригиз,
 Хва феѝи рекъиз килигиз:
 “Азиятдин тавдихъ галай,
 Язух бала сифте къалай
 Акунач ваз са хуш макъам,
 Артух хъана ви дерт, ви гъам.
 Са къуз тух яз, са къуз гишин,
 Гъатна хиве кІвалахал фин,
 Зулумд кІанихъ кІанзни-такІанз,
 ЛукІ хъана вун Селимханаз.
 Къадир аллагъ, накъвадал чи,
 Кесиб ксар канва вири.
 Са бала туш лукІ хайиди,
 Са диде туш рикІ кайиди,
 Вири, вири къах хъанва чун,
 Фу балкІандал, ях хъанва чун.”
 Фикир чІугваз датІана,

Диде шехъдай гьалдавай.
Адан рикІни, хиялни
Секин тушир, къалдавай.
Гъа и чІавуз чапардив
Са яцІу кас агатна.
Салам къванни тагана,
Фад къапарай акъатна:
- Я руш, гьинва Шагънамаз?
Заз ам акун герек я.
- Са варз къван я начагъ яз.
КІвале ава, ша агъа...
Сад лагъана экуьнахъ,
Чанда гзаф хъел аваз,
Вуж кас тир бес атайди,
Хабар къурди Шагънамаз?
Вуж тир кесиб касдикай
Ийизвайди шикаят?
Селимхан тир - вуж тир ам?
Вуч я адан тІебиат?
Четин кар туш, чирун дуст.
Хуьруьн вуж я Селимхан,
Вуч я адан тІебиат.
АскІан буйдин итим тир,
КъецІи тир са кІвачикай,
Хъвер жедачир чина гьич,
АтІугъайд тир къецикай.
ЯхцІур яшдин итим яз ам,

Эркиван тир шапІа хьиз.
Хъсан незвай, къекъвезвай,
Куькни тир вич супа хьиз.
“Гъил ахъад тир”, Селимхан
Мискъид тушир акъванни.
Дагъдин хуьре кесибриз
Ганвай михъи гъавани.
Цанар патал лежбердиз
Гудай яцни, куьтени.
Ганвай хуьруьн папариз
Яд къачудай лекъвенни.
Сад гана къвед вахчудай
Залан кас тир, заха тир.
Гъавилайни Селимхан
Чехи хуьруьн хаха тир.
Ингъе, адан буржари
Фад тІушундай кесибар.
Ава-авач чидачир,
Чугварла гахъ-гъисабар.
КІвализ гъахъна Селимхан,
Вини къилиз акъатна.
Салам гана чарасуз,
Къизмиш къулав агатна.
“Бахтавар я залумд хва,
Чими мисик ксанвай,
КІвалах туна, вичин къил
Начагъвилиз ягъанвай.”

Сифте фикир им хъана
РикІяй фейи хахадин.
(Таъсирнавай якъин хъи,
Адаз зулун гъавади.)
Кесиб кІвале хахадиз
Чими къул тир акурди.
Инсанвилин гъисс тушир
Адаз таъсир авурди.
Къвезвай тІили, цІвенвай цал,
Ханвай цуърни ақунач.
Кесиб касдин начагъвал,
Сузаярни кваз къунач.
Чими къулав агатна
Къизмиш хъайи чІавуз чан,
Буржуникай рахана,
Буржуникай Селимхан.
- Заз килига, хуъруънви,
Арада къал тахъурай.
Вахтундамаз гехце бурж,
Зунни вунни дуъз хъурай.
РикІеллани, зи кІваляй
Вун гъил ичІи элкъвенач.
Са йис муъгълет гана ваз,
Зун буржунихъ гелкъвенач.
Ви бахтунай за вучин
Гиликъна яц, амукънач.
Гъуцард кар я и кІвалах,

Гьелбет хьи, заз кІан хьанач.
- Гъуцард кар я, - лагъана
Ван акъалтна начагъдал.
Пилеш хьанвай, пилеш ам,
Алачиз кье рахад гьал.
Мейитдин ранг акъалтна,
Лацу хьанвай суфатни,
Тимилди хьиз вичин тІал,
Незвай гьамни, хифетни.
- Гъуцард кар я, гаф авач,
Кьиникьинни амукьун.
Гъуцард кар я кесибар
Залумд гьилик кумукьун.
Мад гила дуьз хьихедач
Эвелдай чІур хьайиди,
Амма рикІел хуьх, вуна,
Начагъ яц тир гайиди.
- На кьачуна кІандачир,
Мажбурдай кас авайни?
Артух тушир, зи мал тир,
Ам хуьз жедай завайни.
- Хьел кьемир ваз Селимхан,
Ша и кьуьдни акьуда,
Кьведин цанар береда
За яцран гьахъ вахкуда.
- Вуч, вуч? Беса азгъунвал -
Зун кьапарай акьудмир,

Хъсан килиг, захъ галаз
И кар патал гъуьжетмир.
Къуд секлем къуьл бес вуна
Мус вахкуда Шагънамаз?
Хъсан тирни тухвайла
Дар вахтунда аламаз?
Хестедин гьал чIур хъана,
Адан меци гаф къунач.
Куьмек гана Гевгъера
Жаваб зуракI амукънач:
- Гъил дардава, лагъайтIа,
Валлагъ винни рикI куда.
Къведин цанар береда
Чна къуьлни вахкуда.
- Зи рикI кудач, бес я мад,
Квез хъсанвал авурди,
Касни папни сад я куьн,
Акбунва зун гъавурда.
Виждан амач инсанриз,
Амач гъахъни-нагъахъни,
Заз аквазва и кIвале
Сад я фите, бармакни.
Хъел атана начагъдиз,
Хахад гафар хъанач хуш:
- Бес я, бес я, Селимхан,
Им бармакдин чка туш...
- Чка туштIа вад къалай

Аквада ваз хтайла,
Гъа и кІвализ Селимхан,
Къазахар гваз атайла.
Гелячна фад раКІарихъ
Хаха къецел акъатна,
Шел ккІана Гевгъерахъ
Вичин касдив агатна.
Къил хкудна месикай,
Беден гужна виликиз,
Зурзазавай Шагънамаз,
ИкІ раКІариз килигиз,
Гуьгъуьналлаз хахадин
ЛуькІуьнна ам къве гаф хас:
“Инсанвилин гъисс квачир,
Яц я вунни, туьмекъ яц.”
Керим кІвализ хтайла,
Адаз вири чир хъана,
И кардикай хабар къаз
Къуншиярни атана.
Ажеб кар я лагъана,
Абур мягътел амукъна.
Нагъахъан кар, гъахъсузвал
Гъар са касдихъ галукъна.
Керим виКІегъ къегъал тир,
Ихътин крар эх тежер.
Ван хъайила агъвалат,
Ам гапурдал зверна, звер.

Гзаф кызгын гада тир,
Шарвилид гуж гылеваз.
Гьяркью кьюнер, кьякьян буй
Ярашух тир Керимаз.
- Муьглет це заз, - лагана,
Ам бубадив агатна.
- Акъваз хва, кIвал чIур жедач,
Хахад галаз гьюжетна.
Вуч лугьуда и кардиз
Мукъваданни кылида.
Меслят ийин герек я,
Белки са рехъ жагьида.
Шагънамазан дуьз фикир
Къабул хъана виридаз.
Рехъ къалузвай чIехида,
Гаф амукънач гьвечIидаз.
Са герендлай Шагъмира
Вичин ният ачухна:
- Куьмеквилив дустар, ша,
Санал вахкун бурж чна.
Багъир, Агъмед, Къазанфер,
Халикъ касни кьюзуь тир,
Сес гана и гафуниз,
Бурж икI вахкуз рази тир.
Ихтилатна дустари
Чими кьюлав агатна,
Суьгбет яргъи хьунивай

Йиф зурунлай алатна.
Бирдан къецин ракларар
Са ни ятла гатана.
Кивалевайбур кис хъана
Им вуж ятла лагъана.
(Ам мугъман тир гелени
Полиция гъатнавай,
Къазахрикай катна икI,
Къе Дигагдбал атанвай).
Къецикай ван атайла:
“Мукътадир я - куь мугъман”
Вилик фена тадидиз,
Ахъайна рак Керима.
Хъвер акатна пузаррихъ
Ачух хъана пелерни,
Дуствилевди галкIана
Таниш лезги гилерни.
Элдин рекъе авай ам,
Элдин дердер аян тир.
Хуьруьн вири кесибрин
Лап играми мугъман тир.
Мугъман касдиз вирида
Вичин чка къалана.
Садаз диде, садаз вах,
Садаз буба лагъана,
Ширин мецив лежберрин,
Хабар къуна гьал-агъвал.

Жаван мугъман атунив
Нурлу хъана кесиб кІвал.
Акур чІавуз Шагънамаз
Къалабулух акатна:
- Вуч хъана ваз, - лагъана
Ам начагъдив агатна.
Яб акална суьгъбетрихъ,
Чир хъайила дуьз-игри,
Адан рагъ хъиз экуь чин
Къуна чІулав цифери.
Ваъ, къаз жени циферивай
Мегер чими, нурлу рагъ?
АкІ хъайитІа туьхуьндай
Тебиатдин экв, чирагъ.
Ваъ бамиш хъун, туьхуьн хъун,
Ам ишигъдин рехъ тушир.
Женгчи кас тир, нурлу тир.
Туьхуьн жедай экв тушир.
Адан ачух суфатни,
Зи дагъвидин суфат я.
Адан женгчи хесетни
Зи дагъвидин хесет я.
Адан гъамни, хифетни
Зи дагъвидин хифет я.
Халкъдин къайгъу чІугван дуст,
Зи дагъвидин къисмет я.
Ихътин касдиз зи элди

Хуьруьнви я, лугьудач,
Ам дидедиз хьайи накъв
Ахцегьар яз къалудач.
Ихьтин касдиз вирина
Лезгистанви тIвар гуда.
Ихьтин касдиз дагълара
Халис лезги лугьуда.

* * *

Халис лезги агатна
Керимав къе арха хьиз,
Абур яргъл танишар туш,
Мукьвабур я стха хьиз.
Вичин фикир лагъана
Мукьтадира ачухдиз:
- Ихьтин тади кIвалахар
Низ герек я, зи дуст, низ?
Килиг садра дагълара
Гьикъван хаха аватIа,
Гьар магълда, гьар хуьре
Шумуд кавха аватIа.
Абур къена куьтягъ жеч
Са къемедив, гапурдив,
И кар акван герек я
Инкъилабдив, сабурдив.
Гаф кутазвай датIана

Ахцегърикай, Къубадкай,
Халис лезги рахазвай
Гъар са лезги убадкай.
Ахпа ада лагъана:
- Ша захъ галаз Бакудиз,
Фялевална чна хъиз,
Мяденра нафт акъудиз.
Белки рикІяй жен и кар
Дидединни дахадин.
Гъамни хъи фад алатрай
Квел алай бурж хахадин.
Хкъязвай “Фарукъа”
Вичиз лезги архаяр,
Инкъилабдиз кІанзавай
Керим хътин рухваяр.
“Хайи ватан, хайи хуър
Туна фидан Бакудиз?
КІвалахдани фяле хъиз,
Мяденра нафт акъудиз?
Начагъ буба, диде, вах,
ГъикІ хъурай зун авачиз?
Куътендал вуж фирай бес,
Зулухъ чилер хкажиз?
Яраб куъмек жедатІа,
Мурсалавай кІвализ чи?
Ада куъмек гайитІа,
Зун Бакудиз фидани?

Вичин диде Мурсалан,
Бес гьикI хьурай адан гьал?
Дидедизни, гададвай
Чазни куьмек жеда жал?"
Фикиррихъ кваз Керима,
Эвер гана Назлудиз:
- Чиниз ша лагъ Мурсалаз,
Эвера, вах чан, тадидиз.
Аялвилин дустиниз
Ваъ лагъанач Мурсала:
- Вун вач Керим, куьтендал
Фида зунни Ханбала.
Куь кIвал, чи кIвал сад я дуст,
Жедани фаркъ кутуна?
КичIе жемир, и кIвализ
Куьмекда за датIана.
Рази хьана хайибур
Керим финихъ Бакудиз.
Мукьтадирахъ галазди
Мяденра нафт акьудиз.
Бубад веси авуна:
- Заз са уьмуьр амач хва,
Акьуллу хьухъ, ахъаймир
Мукьтадиран рехъ, бала.
Халис лезги хьуьрезвай
РикI шадвилив ацIана,
Галат тийиз, суьгьбетиз

Уьмуьрдикай датІана.
ГъвечІи кІвали, дехмеди
Намусдикай ванзавай,
Инкъилабдиз Керим хътин
Къегъал ксар кІанзавай.

* * *

Пакагъан къуз нянихъ
Хуьруьз са ван чкІанай:
“Селимханан кІвализ цІуд
Къазах вучиз атанвай?”
Себеб садаз чир хъанач,
Са къван къилел, сад кІаник.
Ацкънавай меслятиз
Селимханни урядник:
- Заз чиз вуна, Селимхан,
Чи атунар къатІанва.
Накъ и хуьруьз чинеба
Са большевик атанва.
Пара чІехи душман я,
За ваз ачух лугъузва.
И патара а касдиз
Гагъни “Фарукъ” лугъузва.
Мукътадир я асул тІвар,
Чизва чиниз, Бакудиз.
Алахънава авам халкъ

Пачагъд акси акъудиз.
Им а чІав туш Селимхан,
Вахт серфесуз ракъудай.
“Фарукъ” акур чкадал,
Яхъ лагъанва Бакудай.
Мад акъвазмир, гила чаз
Куьмек ая, жедатІа.
Ваз хъсандиз чир жеди
Ам нин кІвале аватІа.
- Расул, Расул.
- Гъай агъа.
- Инал шатІун вакІан хва.
- Вуч я агъа?
- Мукъвал ша.
Звера, Къасум гваз хъша.
Хахад патав атана,
ШейтІан Къасум тадидиз.
Ялтахвална датІана
Урядникдиз, хахадиз:
- Салам, агъа начанник,
Салам, кылин чІехид чи.
- Беса шейтІан, вахт авач,
Це суалдиз жаваб зи:
- ЦІийи хабар авани?
- Хабар ава герек тир,
Яр ягъайла агъадкай
Акуна заз Мукътадир.

- Лагъ, нин кІвале, кцІин хва?
- Шагънамазан гъаятда.
- Аку, шейтІан, тахъайтІа,
За ви вилер акъудда.
- Пагъ, - лагъана хахади -
Начагъдинд я и карни,
Къуна кІанда Шагънамаз,
Шагънамазан дустарни.
Гъамни адаз чир жеди
Бурж гежарун вуч ятІа,
Къуй чІугурай женг гила
Захъ галазди, хуш ятІа.
Гъич са сят алатнач,
Хахади къал акъудна,
Щуд азгъунди начагъ кас
Шалтадикай хкудна.
Назлу санихъ къакъатна,
Гевгъер санихъ хъана ярх.
Сад лагъана элкъвена,
ГъвечІи хуьре фелекд чарх.
Урядникди начагъдин
Дустаркайни къуд къуна,
Тхун патал Къубадиз
Хахад цура кутуна.
Сифте кар тир Дигагъдал
Ихътин кІвалах аквазвай,
Хуьруьнвиди хуьруьнви

Вичин цура кутазвай.
Гуьгуьл чIурнач хахади,
ЧIур хьунихъди адетар,
Фад алудна рикIелай
Ада лезги хесетар.
Руфун вилик кутуна
Селимхана, тир харуд.
Урядникди, къзахри
ТIуьниз-хьуниз гана худ.
Йиф зурунлай алатна,
Сархуш хьана къзахар.
Садан рикIел амукьнач
Девлет, къуллугь, яракьар.
ЛипI атIана ванерни,
Ван амукьнач рахазвай.
ТIуьр чкадал къзахри
Ширин ахвар ийизвай.
Саки муьжуьд утагда
Ксуд чка къегьат тир,
ЦIусад касдин арада
Тек хахад чан регьят тир.
Перид вичин кагьал кас
Чими месик хканвай.
Вични далдам руфунал
Гьил вегьена ксанвай.

* * *

Ял ягъиниз гаф авач,
Туьнни-хъунни гайитІа.
Ширин шей я ахварни
Архайинвал хъайитІа.
Садлагъана ирид кас
Балканраллаз атана,
“Хахад кІвализ вахтунда
Агакъна чун”, - лагъана.
Ирид касди, къегъалди
Фад гапурдиз гана гуж,
Гъаятдаллай кицІерив
Ампни ягъаз тунач гъич.
Цурин сиве гуьзчидин
Яракъ гъиляй хчуна.
КІвализ гъахъна къазахрин,
Вилин ишигъ къачуна.
КІватІна вири яракъар,
Ирид касди кІвалевай.
Къарагъарна Селимхан
Вичин чими месикай.
Ахпа са-сад виридан
Гъилер-кІвачер кутІунна,
Чугван патал гъахъ-гъисаб
КІвале дуван кутуна.
Ирид касдин чІехида
Гаф жагъурнач рахадин,

Вичин сифте гафарив
Абур гана хахадин:
- Айиб тушни кагьул сев,
Ихьтин уюн акьудун,
Са гуж квачир начагь кас
Шалтадикай хкудун?
Ви хуьруьнбур цура лагь,
Кутун на гьикI къабулна?
Руфун чIехи хьунивай
Квадарзаван акьул на?
Тарашнава вуна чун,
Леш акунвай пехьре хьиз.
Гила ваз вуч кIанзава
Чин яру тир кекIре хьиз?
Жаваб це тIун, кагьал ваз
Зи гафарин ван яни?
ТахьайтIа чи намусни
Гьилий хчуз кIан яни?
Ваь, ваь, бес я хаха мад,
Чавай хьилер хуьз жедач.
Амайди чаз намус я,
Намусни вав гуз жедач.
Ирид касди цIусадан
Сиве туна пинеяр.
Хабар гана ахпани
“Мад акьудмир гьиллеяр.”
Кьвед-кьвед, пуд-пуд еперив

Бочкаяр хъиз кутІунна.
Хуьруьнвийрин патахъай
МичІи цура кутуна.
Хъфид кыляй чІехида
ИкІ лагъана хахадиз:
- Заз килига, Селимхан,
Хуьруьн къене жув твах дуьз.
Са игри кар авуртІа,
Къисасни вахъ кумукъдач.
А чІавуз ви ичІи кыл
Беденд винел амукъдач.
Гила чна ви кІваляй
Цуд шешел гъур тхуда,
Зерер авач са чІавуз
Чна ви бурж вахкуда.
Пери ханум чими тир
Утагъд къене кутуна,
Тапшурмишна ирида,
Ван акъудмир лагъана.
Хахадин къве нуькерни
Са утагъда ацукъна.
Хъайи кардал са йифиз
Мягътел хъана амукъна.

* * *

Мурсал вири кІвалахар

Фад куътягъиз алахънай.
Эвердалди кІекери
Ам Назлудив агакъна.
- Хтанани?
- Хтана.
- Бес кІвалахар?
- Куътягъна.
- Вири хъсан куътягънан?
- Вири хъсан куътягъна.
Сагърай Назлу, вун квачиз
Чавай и кар жедачир.
Дуъз лагъайтІа, эвелдай
Заз вучдатІа чизвачир.
Гила ирид кас я чун,
Гафуни сад ванзавай.
Вири къегъал ксар я,
Къисас хчуз кІанзавай.
Гъардал хахад хер ала,
Сагъ тежедай уьмуърлух.
Мад и рекъяй Назлу чан,
Элкъвервал туш чун къулухъ.
Герек я чаз хуъруъвай
Гила гзаф яргъал хъун,
Тамар жеда макан чи,
Жеда “ЧІехи пеле” чун.
- Начагъ гъалда зулун къуъз
ГъикІ жеда бес даха чи?

- Маса хуьре дустарив
Гуда чна даха куь.
- Эгер рази тахъайтІа,
А чІавуз лагъ, на вучда?
- Эгер рази тахъайтІа,
Ам чахъ галаз амукъда.
Заз кІанзава кІаниди,
Вунни тхун дагълариз,
КичІезва заз Назлу вахъ
Хахад хата хкІуриз.
- Ваъ, ваъ, Мурсал и тегъер
Чи кІвалахар дуьз жедач.
Хуьре амаз дидеяр,
Завай дагъдиз физ жедач.
- Къуьзубур я дидеяр,
Абурухъ ни ктадда?
Амма жаван рушалай
Хаха четин алатда.
- ГъикІ я икърар юлдашрин?
- Дишегълияр амукъун.
- КичІе жемир акІ ятІа,
Архайиндиз алад куьн.
Дуьз лагъайтІа, рушан гъич
РикІяй тушир жаваб гун.
ХупІ четин тир Назлудиз,
Мурсалакай чара хъун.
Аял къалай абур къвед

Санал чІехи хъайид я.
Жаван чІавуз къведанни
РикІ ашкъиди кайид я.
Бубадини Мурсалан
И кардикай гъазнавай.
Адаз куьгъне къунишяр
Къавум хъана кІанзавай.
Амма Аслан фад къена,
Маса девир алукъна,
Бубадилай Мурсалаз
Куьгъне чуьнгуьр амукъна.
Садни Етим Эминан
ЧІалар чириз хуралай,
Алатначир Мурсал вич
Ашукъ бубад къвалалай.
Ахпа адан чІаларкай
Гадад чирнай Назлудиз,
Ашкъидивди Эминан,
Йикъар-йифер акъудиз.
Назлудинни Мурсалан
РикІ Эмина куькІуьрна.
Жаванрини ашкъидиз
Эминан чІал туькІуьрна.
- Назлу...
- Вуч я?
- Назлу зи,
РикІел алан Эмин ви?

“Мийир тІун, - ваз минет, чара, дад-бидад
Зи рикІ сефил я, мадни дар ийимир яр.
На зи гьамни-хифет гьамиша, эбед,
Зи далудал кІеви пар ийимир яр.

Дуьнья сад хьиз фидай гьа югъни йиф я,
Бедгъавая, уьмуьр икІ фин гьайиф я.
Зи гьал сефил я хьи, рикІни зайиф я,
Зи кайи рикІ вуна тІар ийимир, яр.

Зун дертэгъли я, вун дава-дарман я,
Ви хуш дидар акун зи эрзиман я.
Зун ваз хаталу я даим, - аман я,
Хата гуьзетна са кар ийимир яр...”

Эхиз тежез вичин дерт,
Назлу кІвализ хьфизвай.
Чаларив мад Эминан
Гадад минет ийизва:

“Агъ, ширин мез, гуьрчек кьамат, килиг заз!
Яб телягъиз, уьркуьтмиш жез фимир вун.
Гьар рангунин лала хьиз жасад акваз
Элкьубьгъ чагъди, кьил хураваз фимир вун.

Вун яр ятІа, ви дил-жаваб ая заз,

РикІин хиял лагъ, вуна гъич имир наз.
Ирид йис я зун ви дердина къураз,
Икъван ви гъам зи чандамаз фимир вун”...

Шумал буйдин Назлу руш
Сад лагъана акъвазна.
Вичин хъуьтуьл гъилерив
Саки дагълар яргъазна.
Ахпа мержан вилерихъ
ГъикІ ятІа шел ккІана.
Чулав, яргъи киферни
Лацу чиниз чкІана.
Агакънавай гила вахт,
Чара хъунин вядедин.
Акъваз хъанач рушавай
Гардан къуна гададин.
Эвел Мурсал зурзуна
Рушан хурар галукъиз,
Ирид касдин чІехида
Тимил амай чалухиз.
Ахпа вичел хтана,
Ашкъидин цІай акурла.
Ялав гъатна беденда,
Пуз пІузарда акъурла...

* * *

Пуд югъ бегъем алатнач,
Къизмиш хъана Селимхан.
Жагъурзавай датІана
Щуд шешел гъур, къве балкІан.
Эхир чара атІана,
Назлудикай къачуз кам,
Гъахъна нисин береда
Шагънамазан кІвализ ам.
Гевгъер хала куз-хкІуз
Ялгъуз кІвале кутуна,
Къуд нуькердин куьмекдив,
Рушан гыл-кІвач кутІунна.
Тади галаз хахади,
Вичин кардиз гуж гана.
Там галай пад лагъана
БалкІандин кыл ахъайна.
Гуьзетна къуд патаз фад,
Гъахъна тамуз Селимхан.
Есир чилел вегъена,
Адан кылихъ туна къван.
Башламишна килигиз,
Вичин гъурчез вагъшиди,
Уста тир ам кІвал чІуриз,
Тушир зерре нашиди.
Бубу хътин руш акваз
Хъуьрезвай ам хвешила.
Гагъни Мурсал рикІеллаз,

Зурзазвай ам кичѠела.
“Ихътин гуъзел жагъидан”
Лугъуз хиял ийиззвай.
Теспачавал акатиз,
Гагъни фагъум хъийиззвай.
“Ваъ, ваъ, гудач”, - лугъуззвай -
“Ихътин гуъзел” - хахади.
“Ахъайдани багъа шей
Акбул авай агъади.
Адан рушвал къачуртѠа,
Зи паб жеда, зи паб ам.
Мад ихътин паб хъайидаз
Зерре дерт жеч, зерре гъам.
Къуй тарс хъурай Мурсалаз,
Куз амукърай Керимни,
Зи къегъалри ракъурда
Абуруз са уълумни.”
Фикир яргъал ракъанач,
Амукънач ам ийиз пагъ,
Вагъши гъиссер гужлу яз
Мукъвал хъана крар агъ.
- Назлу, Назлу, кѠаниди,
Къенин къалай зид я вун.
Ша рази хъухъ гъуъжетмир,
Садни авач тек я чун.
- Тфу, тфу чиниз ви,
Инсан туш вун, вагъши я.

Вахъ галаз сад жедач зун,
Кас ятІа йикъ, рази я.
- Ваъ, ваъ, рекъиз жедач вун,
Куъз герек я асивал?
Гана кІанда вуна къе
Зи паб хъуниз разивал.
- Алчах инсан геж мийир,
Куътквена зун къемедив,
Я ахъая гъилер зи,
КикІин къведни къувадив.
- Гъа, гъа, ажеб руш я вун,
Игитвилер кІанзавай.
Ваъ, гъавая гуз жедач,
Зи гъилерив чан завай.
Темен къачуз хахади
Яру, таза хъуъхъвелей,
Алуднавай дуънья, эл,
Алуднавай рикІелай.
Гъилер-кІвачер кІевеваз
Диши аслан шехъзавай.
Лезги чили, цавари
Бес и кар гъикІ эхъзавай?
Чандихъ аман кумукънач.
Эхир чара атІана
Минетзавай Назлуди,
Минетзавай датІана:
- Инсаф ая, минет хъуй,

Минет хъуй ваз Селимхан.
Хъанач инсаф, къвезвачир
Жанавурдиз жейранд ван.
Алахънавай гъурчел ам
Акъаз-хкІаз тарара.
Бирдан вагъши тапацар
Гъатна лацу хурара...
Гъа и чІавуз, гъа и чІавуз
Чилер-цавар зурзуна агъ,
ВақІан хцин къубнин юкьва
Хци гапур акъуна пагъ!
Цавар пилеш, чилер пилеш,
Фикир-хиял цІиргъер-цІиргъер.
Кисна Мурсал, кисна Назлу
Кана жигер, шехъна рикІер.
Цуькни билбил кузни-хкІуз
Агаж хъана, чІур хъана гъал.
Етим Емин рикІел алаз,
Шехъна къведни адан чІалал.

“Алагуьзли севдуьгуьм яр,
ХупІ масадаз гъат хъана хъи.
Мад на зи рикІ авуна дар,
Зав ви гъам агат хъана хъи.

Пис касди заз къуна фендер,
Заз чидачир ихътин гъенгер.

Икьван гагъди хъайи дердер
РикІелай алат хъна хъи.

РикІ гъафил я, вун такурла,
Гъал сефил я, вун тахъайла.
Я сад аллагъ на зун кайла
Зи чанда цІай гъат хъана хъи.”

“...РикІ чІулавмир, суна билбил,
Заз ви дидар акваз кІан я.
Эрзиман я галаз вахъ вил,
Вун кършидал алаз кІан я.

Пашман я зи чІулав гуьгъуьл,
Къакъан я цав, кІеви я чил.
Гъикъван хъуй зи чарадал вил,
Тавар суна жуваз кІан я.

ХарапІа хъуй гъа и къуза,
Къадир аллагъ, я вид къаза.
ГъикІда вакай жейран таза,
Вун зи къвалел алаз кІан я...”

Рахаз тирни Мурсал, Назлу,
Ашкъидин чІал чидачиртІа?
ГъикІ жедайтІа жаванрин гъал,
Етим Эмин хъаначиртІа?

Зи шаирдихъ вири, вири
КІанибур къуй гелкъуърай.
Рягъмет хъурай чІехи касдиз,
Зи къегъалар галкІурай!

* * *

1917 лагъай йис
Къаярин, кашарин гъуд гваз атанвай.
Февралдин гарари чІагурна Баку,
Фялейрин, кесибрин аман атІанвай.
Нянихъ къув ягъаз шахтади азгъун,
Живерин шалтадихъ зурзазвай Баку.
Руфуна каш аваз гужсуз ятІани,
РикІера цІай гъатна юзазвай Баку.
Жечир ихътин шегъер, чІехи таб авай,
Бакуда бунт авай, инкъилаб авай.

* * *

Бибигъейбат галай патай
Гъуъл шегъердихъ какъзавай.
Пара хъунвай инсанрин сел,
АцІуз рекъер, алахъзавай.
- Яшамишрай большевикар!
Лугъуз къвезвай кІеретІар,
Яру тІаратІ гъиле аваз

Къалин жезвай кІеретІар.
Юкъван буйдин са гада
ЭкъечІайла майдандал,
Пагъ атІана амукъна
Вири ихътин жавандал.
- Яшамишрай Къазимегъамед!
Лугъуз элди гъарайна.
Ада гафар лагъай чІавуз
Вири кІвачел къарагъна:
- Буржуйдикай, варлудикай
Къамир куъне архаяр,
Кармашда чун и хахайри,
Ажуз хъайтІа, стхаяр!
Къе кесибрин бахтар юзаз
Инкъилабди ванзава.
Гъалиб атун патал чна
Яракъ къуна кІанзава.
- Яракъ, яракъ! Гъарайзавай
Ван акъалтна фялейри.
Таб гузмачир гъахъ гафуниз
Гъахъсузвилини кІелейри.
И кІелеяр, и кІевеяр
КукІвардай югъ атанвай,
КцІин гъалда авай ксар
Дили гъуъл хъиз юзанвай.
Къазимегъамед гадайри
Царце туна жузазвай:

- Пайдан чна яракъар?
И кЕретІдиз юзазвай?
- Пайдачни бес, - лагъана, -
Жедайвал чаз архаяр.
Циргъ ягъана акъвазрай,
Яракъ къачур гадаяр.
Кьулухъ жедай бере туш,
Агакънава вядеяр.
Къениндалай жеда чахъ,
Яракълуйрин дестеяр.
Мад фикирдай вахт амач,
Ша экъечІин майдандиз,
Гъиле яракъ хъайитІа,
Уфтан жеда душмандиз.
Яракъ гуж я, яракъ къуват,
Яракъ гвайди гужлу я.
Чун инкъилаб авун патал,
Яракъ къуниз буржлу я.
ИкІ тахъайтІа, терг жеда чун,
РикІе амаз мурадар.
Инкъилабдиз кІанзавайд я,
Яракъ къадай веледар.
Мягъкем яхъ къе яру тІаратІ,
Ам чи бахт я юзазвай,
ТахъайтІа чун жеда барбатІ,
Кашар чІугваз амазмай.
Къарагъ фяле, къарагъ кІвачел,

Чи бахт чна жагъурин.
Зулумдин рехъ атІун чна,
Вири дуьнья юзурин!
Гъа и жуьре цІуру дуьнья
ЦІуру рекъяй акъудиз,
Вишералди яракълуяр
Сел хъиз къвезвай Бакудиз.
Гележегдиз физвай инсан,
Гележегдин рекъер хуьз.
Гъазур хъанвай чІулав Баку,
Инкъилабдиз баян гуз.

* * *

Большевикар машгъул хъанвай,
ЦІийи план туькІуьриз.
Нариман тир къилевайди,
Мадни гъиссер куькІуьриз:
- Агъасиев Къазимегъамед,
Къе чаз чІехи чешне я.
Айдунбегов Мукътадирни
Инкъилабдин кърме я.
Гъалал хъурай ихътин къегъал
Чи стхайриз-лезгийриз.
Мердвилелди рехъ къалузвай,
Чи кесибриз-фялейриз.
Сифте яз и ксари

Рам авуна туърмеяр,
ТуькІуърнава Бакуда
Яракълуйрин дестеяр.
Лагь кван, и кар алакьдай
Маса ксар авани?
Мад яракьар къачунихъ
Чахъ умудар амани?
Гаф кІан хъана Азизбеков,
Секиндаказ рахана:
- Кар алакьдай ксар кІанда,
Чаз юдашар, - лагъана, -
Мукьтадирни Къазимегъамед
Къуччагъвилин чешне я.
Фин тавуртІа крар вилик,
Инкъилабдиз рехне я.
Къуват пара хъун патал
Яракь къуна кІанзава,
Яракълуйрин дестеяр
Къалин хъана кІанзава.
Гаф къачуна и чІавуз
Фиолетов рахана:
- Са комитет туькІуърин
Вирида кье сес гана.
КІвалах кьилиз акъатдач,
За лагъайвал тахъайтІа,
Кье комитет туькІуърна,
Ихтиярар тагайтІа.

Яракълуйрин дестейриз
Регьбервалдай комитет.
Садни адан чЕхиди,
Герекзава чаз гьелбет.
И теклифдал гьасятда
Рази хъана вирибур,
Азадвилин патахъай
Чан гуз гъазур тир абур.

* * *

Пуд югъ хъанвай хтана
Керим хайи убадай,
Гзаф цИйи хабарар
Гъанвай ада Къубадай.
Башламишна ахъайиз
Кьилел атай агъвалат,
Вичел рекъе хахаяр
ГьикI хъанатIа гъавалат.
- Яда бес вун сагъ ама,
КъатIуз жедай кIвалах туш. -
Мукътадира лагъана, -
Зун и кардин чIалахъ туш.
- ЧIалахъ туштIа яб це на, -
Ихтилатна Керима.
Игътиятдив лугъузвай
Ада гъар са келима.

- Къуд касдикай къвед къена,
Къведахъ галаз ккИзвай.
Эрчи гылел хер хъана,
Зун лап кЕве акИзвай.
Гъа и чІавуз вад атлу
Пайда хъана зи къвалав,
Урядникдин-хахадин
Чанда туна са ялав.
А ксар гъасятда,
Заз куъмек гуз атана.
Хер кутІунна хъсандиз,
Там галайнихъ тухвана.
Къалин тама ксари,
ТуйкІурнавай къазмаяр.
Акурла и чкаяр,
АтІана зи сузаяр.
Вишералди яракълу,
КІватІ хъанвай и руквара.
Шумуд жуъре инсанар,
Сад хъанвай и руквара,
И ксарин чІехиди
Кузунви тир дагъ хътин.
Чина даим нур авай,
Гатун чими рагъ хътин.
Адан зурба къаматди,
Пагъливан я, лугъузвай.
Дагълар хурук кваз фидай

Къагъриман я, лугъузвай.
Мукътадира эх тежез:
- Ам вуч кас я, - жузуна.
- Муьгубали Эфенди,
Машгур кас я Кузуна.
Гъил зав гана рахана,
- Вун вуч кас я? - лагъана.
Ам хъел галаз хъуьрейла,
Зи рикІин гъал атІана.
- Большевикрин ният вуч я? -
Лугъуз завай жузуна, -
Большевикри вуч ийида,
Къубадани Кузуна?
- Большевикар алахъда
Щийи дуьнья туькІуьриз.
Фялединни лежбердин
Бахтар, уьмуьр куькІуьриз.
Варлубурун пун кІанай
Акъудун я чи ният.
Азадвилиз акъудиз,
КІанзава чаз раият.
Кесибдини дуьньяда
Са чка къун герек я,
И дуьньяда инсанар
Барабар хъун герек я.
Чи дуьньяда халкъарин,
Араяр гъич галукъдач,

Стхаяр хъиз жеда чун,
Хатурарни амуьдач.
Килигна заз хъуьрена,
Кьил юзуриз эфенди:
- Мах рахамир я хтул,
Зарафат я лап види.
Вуч кас я куь чIехиди?
- Владимир Ульянов.
Урусатда вирида
Кьалурзава тупIунив.
Большевикрин арада
Адаз Ленин лугъузва.
Ада вири кесибриз
Экуь рекьер кьалузва.
- Ваз ақунан а урус?
Чидан адаз лезгийр?
Адани чаз царди хъиз,
Лугъузвани вагъшияр?
- Ваъ, ақунач, а касдиз
Чида якъин чун вири.
Стха хъурай лугъузва
Урус, мугъул ва лезги.
- Хъурай лугъун регъят я,
ЖедатIа гъич чидани?
Жанавурни хеб мегер,
Санал рекъе фидани?
И дуьньяда инсанар

Барабар хъун мумкин туш.
Эгер фагъум авуртIа,
И кар къатIун четин туш.
Са халкъ чIехи, сад гъвечIи,
Сад гужлу я, сад ажуз.
Садан гъиле ихтияр,
Сад аслу я, чарасуз.
Варлубурни кесибар
Даим авай дуьньяда.
И жуьредин несибар
Мадни жеда дуьньяда.
Жемиятда инсанар
Сад хъун мумкин кIвалах туш.
Зун на лагъай урусдин -
Ульянован чIалахъ туш.
Эгер хъсан кас ятIа,
Вичи яракъ къурай тIун.
Гъар чкада гъар са халкъ
Азадаказ хъурай тIун.
Тарифариз Ульянов,
Ийимир зун чIалахъар.
Ваз хъсандиз чизавач,
Чи лезгийрин тарихар.
Шумуд йисар рам ийиз
КукIварна чун урусри.
Чи лезгивал чи гъилияй
Къахчуз хъана къудузри.

Лезги чилер кьве пайна
Чи юкъ хайди урус я.
Лезгистандиз кьуна гьад,
Чи халкъ кайди урус я.
Я урусди, я масда
Чаз азадвал гудайд туш,
Гьвечи халкъни чехи халкъ
Гьич барабар жедайд туш.
Чи гьуьруьят чи гьилив
Чна къачун герек я,
И кар патал лезгийри
Яракъ къуртла зирек я.
Гьавиляй чаз кIанзавач
Большевикрин гьукумат,
Пачагьди хьиз гьадани
Гудайди туш гьуьруьят.
Гьавиляй са чубандин
Вилик гьатна фимир куьн.
Фагьум тийиз гьакъикъат,
Икъван авам жемир куьн.
Эфендидин гафари
Зун кIевера акIурна.
Завай лугьуз хьхьанач
Адаз са чIал жагьурна.
- Вунни адан гафарин
ЧIалахъ хьанан я стха?
- ГьикI ятIани фикирди

Тухвана зун чан тха.
Мукьтадираз хуш хъанач,
Жавабдикай Кериман.
Гъавиляйни арадиз
Гаф вегъена Селима:
- Хуьревайбур гьикI я, лагъ,
Гьалар гьикI я бубадин?
Селимханан зулумдик
Вуч чIугвазва убади?
Жаваб ганач Керима,
Гаф акъатнач гададай.
Чулав хабар хканвай
Ада хайи убадай.
Мад жузурла Селима,
Гада къуна ивиди:
- Гьикъван вахт я амачиз,
И дуьньяда буба зи.
Селимхана къена ам,
ИчIи туна уба чи.
Селимханни Мурсала
Яна къена лугъузва,
Назлуни гваз гъа къалай,
Хуьрйай катна лугъузва.
Ван акъатнач садайни,
Вири къунвай ивиди.
Мукьтадира чуькъвена
Адан къуьнер кIевизди:

- Фикир мийир стха на,
Лянет хьурай хахадиз.
Хьсан кас тир ви буба,
Рягьмет хьурай бубадиз.
Ван акъатнач Керимай,
Жаваб тагуз суст хьана,
“Рягьмет хьурай” лагъана
Вири санал кис хьана.

* * *

Ноябрдиз Бакуди,
Лепе гузвай гьуьлуь хьиз,
Чехи Каспид кьерехда
Юазвай ам гиме хьиз.
Яракъар гвай фялейрин,
КеретГрин сан авачир,
Инкъилабдин ванерихъ
Маса са ван авачир.
Агъзурралди фялеяр,
ЭкъечІнавай куьчейриз,
Партияди женг чІугваз
Къуват ганвай фялейриз.
Дагъдин пеляй¹ авайвал
Вири шегъер аквазвай.
Уьфт акъалтна заводрал,
Чулав шегъер² юаззвай.

Байил³ пата буругърин
Рук итимрив ацІанвай.
Яракъар гвай лезгияр,
Фялеяр хуыз атанвай.
Балаханид⁴ лезгийри

---

¹Дагъдин пел - Бакудин “Дагъуьстуь парк” лугъудай чка.

²Чулав шегъер - Инаг Бакудин нафтІадин заводар авай район тир. Заводрин тІарунри кІвалерни, куь-чярни чІулаварнавай. Гъавиляй иниз чІулав шегъер (азербайжан чІалал “Къара шегъер”) лугъузвай.

³Байил - А чІавуз Бакуда гзаф лезги фялеяр яшамеш жезвай районрикай сад.

⁴Балахани - Лезгияр гзаф яшамеш жезвай поселкайрикай сад.

ТукІуърнавай кьве десте.
Забастовкад кьилеваз,
Къвезвай абур лап кІвенкІве,
Гъа и чІавуз къвалакай,
Звал акатна жергейрик.
Пулеметар рахана,
Полицияд дестейрин.
Баррикада раснаваз,
ТукІуърнавай луьлеяр.
ЭрчІи патай фялейрал

Марф хьиз къвазвай гуллеяр.
Са легздеда Керимаз
Эвер гана дустари.
Илис хъана зверна фад,
Кьил къадайвал къастари.
- Тади къачу, гадаяр,
Эрчи пата къал ава.
Барикадад къулухъди
Гъвечи, аскан квал ава.
Игътиятдив эгечна,
А квал къуна канзава.
Кьуд патахъай куьчяр,
Вилив хвена канзава.
Ахцегъви Искендера
Шегъре рехъ фад атана.
Ахпа адан куьмекдиз,
Маса ксар атана.
Са легздеда куьчеда
Пулеметар султ хъана.
Гъвечи, аскан дехмеди
Ялав къуна, цай къуна.
Гъа ик, вири шегъерда
Ягъ-ягъунар гъатнавай.
Большевикри, фялейри
Бакудин рик паднавай.
Женгер къати хъунивай,
Дегиш хъана къуватар.

Ноябрдиз Бакуда,
Гълиб хъана Советар.
Тарихдин чин элкъвена,
Акуна и аламат.
Большевикри туькІурна,
Советарин гьукумат...

* * *

Баку секин хъанвачир,
Баку цІаяд къеневай.
И дяведа, женгера
Гъикъван инсан къеневай.
Ара тагуз къалмакъал,
Гзаф жезвай мад кьве къат.
Мусаватдиз кІанзавай
Гъилиз къачуз гьукумат.
Большевикрихъ гуж авай
Вири рекъер атІудай.
Мусаватдин дестеяр
Чукурзавай Бакудай.
И дяведа таб тагуз,
Кьулухъ жезвай Мусават.
Физ кІанзавай Генжедиз
КІватІун патал мад къуват.
Пантуъркистри женг чІугваз,
Рехъ кьурла Дагъуьстуьдин.

Абуруз мад гъяд къуна
Мукътадиран дестеди.
Мусаватдин чІехиди
Теспача тир дилид хъиз:
- Зарар авач, - лугъузвай, -
Чирда чна лезгийриз.
РикІел хвена кІанзава
Чна и югъ, и сят.
Ийидайвал са чІавуз
Лезгийрикай ягъанат...

* * *

1918 лагъай
Йис хъсан хъунихъди умудар галай.
Амма кар туькІуьдач умуд хъунихъди,
Суфрадал фу къведач гафар гунихъди.
Каш чІугваз кесибар четин гъалдавай,
И кІвалах себеб яз душманд къалзавай.
Гъавурда акъазвай партия идан,
Гъавилий кІвалахни пара тир адан...

* * *

“Фарукъ” туькІуьр хъувуна¹

1“Фарукъ” - Лезги большевикри 1904-йисуз Бакуда
туькIуьрай и тешкилатди са шумуд йис вилик мажбур
хъана кIвалах акъвазарнавай. 1918-йисан сифте кьи-
лера ам цIйи кьилелай кардик акатна

Йифиз-юкъуз машгъул тир.
Баксоветдин депутатар -
Къазимегъамед, Мукътадир.
Чехи лезги районар
Герек тир фад гъиле кьан -
Кеферпатан Азербайжан,
Кьиблепатан Дагъустан.
Вири лезги хуьрера
Халкъ ийизвай уяхар,
Алахъзавай жагъуриз,
Чпиз цIйи даяхар.
Эвер гуниз мажбур яз
Хайи хуьруьз, убадиз,
Шумуд лезги большевик
Рахкъурнавай Къубадиз.
Агъсакъалри негъ тийиз
Чпин цIуру адетар,
Ачухдаказ лугъузвай:
“КIанзавач чаз Советар.”
Ван хъайила и гафар,
Хъел акатна лап кIеви,
Большевикри фикирнай:

“Тахсиркар я ЧакIарви.”
Гъатем агъа лагъайтIа,
Машгъур кас тир Къубада.
Лезги девлет туькIуьриз
Алахънавай датIана.
Пуд агъзур яракълу гваз
Сад хъанавай къве стха -
Кузунви Муьгъуьбали,
ЧакIарви Гъатем агъа.
А ксари лезгийриз
Дуьз тир рекъер къалузвай.
Большевикар атайтIа,
Женг чIугвада лугъузвай.
Гъазур хъанвай Советрин
Гъукуматни батIулиз.
Рази тушир лезгияр,
Большевикар къабулиз.
Рекъе туна Къубадаь
Шаумяназ чIехи чар,
Агакъарна Керима,
Къилевайдаз и хабар:
“Бальшевикар татурай”
Лугъуз тIалаб авуна.
Вичин фикир гегъеншдиз
Ада субут хъувуна:
“Пуд агъзур кас яракълу гваз,
Гъазур хъанва лап кIеви.

Большевикар атайтІа,
Авахьда сел хьиз иви.”
Шаумяна хьел галаз,
Гьич кваз кьунач и хабар.
Баксоветда акъудна
Вичиз кІани са кьарар.

* * *

Апрелд вацра Къубадиз
Геловани¹ атана.
Вишни кьудкъанни ирид
Аскер аваз гуьгьуьна.
Чпиз акси ксариз
Большевикри кьуна кар.
Къадим шегьер рам ийиз,
Алахъна ам са къадар.
Вад тупунин зурунив
Табий ийиз вилаят,
ТуйкІуьрзавай Къубада
Советарин гьукумат.
Баян гана виридаз:
- Чаз табий хьухь, - лагъана, -
Ингье, табий тахьайтІа,
КукІварда куьн датІана.
Табий тахьай цІуд касдин,
РикІ ацІурна гуьлледив.

Вичиз акси ксариз,
Дуван къазвай гьилледив.
Келедуьзда² Шалбузан
РакIарин тар хкудна.
Гьереш³ хуьре ругуд кас

---

¹Геловани - 1918-йисан апрелдиз 187 аскер ва 5 туп гваз Къубадиз атана вич Совет гьукуматдин комиссар хьиз малумарай кас.

^{2,3}Келедуьз, Гьереш - Къубада сад садан мукьув гвай хуьрер. Совет гьукуматдин девирда и хуьрерин лезгияр ассимиляция авуна.

Душманар яз акъудна.
Са къуз адан аскерар,
Пайда хъана Дигагьдал¹

---

¹Дигагь - Къубадин къадим ва чIехи лезги хуьр. Археологри и хуьр алай чкадал яшайишдин сифте макан чи эрадин II асирда хъайиди къалурзава. Абуру “Дигагь” гафунин мана къадим перс чIалал “яшайишдин макан алай чка” тирди кхъизва. Абур ягъалмиш я. Хуьруьн тIвар перс гафуникай ваъ, лезги чIалан “дигагь” гафуникай арадал атанвайди я. Хуьр гьакъикъатдани вичихъ яшайишдин гьар жуьредин шартIар ва къулайвилер авай дигагь чкадал ала.

Гьич хъсан тIвар акъуднач,

Къул чІугуна са гунагъдал.
Агъсакъалар ийизвай,
Чпин чІалал къверигар.
Алахънавай мискІиндиз
Ягъун патал куълегар.
Са къуъзека чІехидан
Акъвазарна, гъил къуна.
Вичиз тІалаб авурла,
Адан кІвачи чил къуна.
- Большевикар акси я
Гъам мискІиндиз, гъам диндиз.
И кІвалахдиз кІар ягъун,
Татурай ви зигъиндиз.
- Диндин тахсир вуч я къван,
Вуч къал ала аллагъдал?
Вучиз куъне чукІурна,
Къадим мискІин Къилегъдал?
Дин са чІехи такъат я -
Абур гъизвай виждандал.
Яргъи мийир гъил куъне,
Динэгълидин макандал.
Хъел акатна чІехидак:
- Инлай алат, - лагъана, -
Ийимир гъич къуъзуъ вак,
Вуна гъалатІ датІана.
Са масада чІехидан,
Гъасятда гаф атІана.

Большевикдин кубутвал
Эх тахъана лагъана:
- Зи бейнидиз эсиллагъ,
Ихътин фикир къведачир.
Большевикар лезгийриз,
Вагъши тирди чидачир.
Са легъзеда къуъзекал
Гъил хкажна аскерди.
Рекъин патал агъсакъал,
Тфенг къуна текеди.
Амма хуъруън жаванриз
Ийиз хъанач кичІерар.
Шихкериман гадади
Царце туна аскерар.
Гвай яракъар къахчуна,
Рекъе туна урусар.
Пакад юкъуз элкъвена
Дигагъвийрал къудузар.
Яракъар гвай лезгияр
Фад алахъна къаз рекъер.
“Дерин кІама¹” дяведа

---

¹“Дерин кІам” - Къубадинни Дигагъдин арада авай и дере тарихда машгъур я. Ина лезгийри Теймурленганни Надир шагъдин къушунрихъ галаз чІехи женгер чІугунай. Ина дигагърин къачагъри М.Ю.Лермонтован

рехъ атІанай ва ам гъурметдивди Къубадиз рекъе тунай.

Гъелек хъана вад аскер.
Хуъруьнбуруз Керима
Минетзавай аял хъиз.
Ихътин кІвалах жериди.
Къвечир адан хиялдиз:
- Дигагъвиар, секин хъухъ,
Женг чІугвамир, стхаяр,
Большевикар кесибрин
Архаяр я, архаяр.
Шихкериман гададиз
Хъел атан гафункай:
- Вунни артух рахамир,
Большевикриз къафун хъай.
- Им вуч гаф я, стхаяр,
Зунни квекай тушни бес?
Шагънамазан гададиз
Писвал хъана кІандан квез?
Большевикрин чІехиди
Жагъурда за Къубада,
Гаф авачиз а касди,
И къалмакъал атІуда.
Пакад юкъуз Кериман
Руг-руг хъана умудар,
Геловани рахазвай,

Гъуд элячиз хурудал:
- И лекІияр¹ къанундиз

---

¹ЛекІи - гуржи чІалал лезгийрин тІвар.

МуьтІуьгъ жедай ксар туш,
Абуру чи къарардиз
Кваз такьуна гана тІуш.
Ингье абур яракъдив
ЧІалал гьида гила за,
Куьмек патал Бакудиз
Сенфиз хабар гана за.
- Ягълмиш я, стха вун,
Тахсир алач лезгидал.
Тахсир ала чун такІан
Куь аскердал, вагъшидал.
Хабар яхъ тІун а касди,
Вучиз элдин гаф къунач?
Вучиз яру аскердиз,
Чун аквадай вил авач?
- Куьн лекІияр лагъайтІа,
И Къавказдин тІегъуьн я.
Муькуь халкъар хурук кваз
Физвай чІулав чайгъун я.
Дуван къунай гуржийриз,
Ийиз гьикъван амалар.
ЛекІидин тІвар атайла,

Катзава чи аялар.
- Я стха, гъа и гафар
Инкылабдиз лайих туш,
Дуъз лагъайтӀа, ви къилих
Большевикдин къилих туш.
- Чун амансуз тахъайтӀа,
Къилиз фидач чи ният.
Секин хъурай лекӀияр,
КӀанзаватӀа гъуъруят.
Керим хуъруъз хтайла
Ахъайна и агъвалат:
- Къизмиш хъанва комиссар,
Ийиз чакай ягъанат.
Гъазур хъанва кӀевелай
Чахъ галаз къал акъудиз.
Геж хъанва чун авайвал,
И хабар гуз Бакудиз.
Комиссарди меркездиз
Тахсир чид я лагъанва,
Цийи куъмек къачуз кӀанз,
Аниз хабар ракъанва.
Заз чиз маса рехъ амач,
Къиле фида гъуъжетар,
Фад туькӀуърна кӀанзава
Яракъар гвай кӀеретӀар.
Алахъда чун а ксар,
Мад гъавурда тун патал,

Кваз такьуртІа чи гафар,
Гъазур жен хуър хуьн патал.

* * *

Хемисдин къуз Дигагьдал
ЯхцІур атлу атана.
Шихкериман гададин
КІвалин ракІар гатана.
Тфенг къуна экъечІна,
Къецел кІвалин иеси.
РакІарихъ квай чІехиди,
Адан хайи мирес тир.
- Яда, Мурсал, ша тІун вун.
- Ваъ, пара я, пара чун.
- Пара хьурай, мад хьурай.
- АкІ ятІа вун шад хьурай.
- Метлеб-мурад сад хьурай.
- Чи душманар пад хьурай.
- Чаз пис ксар яд хьурай.
- Бес хъсанбур, жуванбур?
Хабар къуна Керима.
Акуна ам Мурсалаз,
Рахаз тунач келима.
Са легъзда дустари
Гъилер мягкем чуькъвена.
Ахпа абур нупадив,

Гарданар къаз, хъуьрена.
Ингъе Керим юзана
Аватай хъиз ахварай:
- Назлу гъинва, лагъ вуна,
Алани ам мукъварал?
- Муштулух це, лугъуда.
- Муштулухдин чка туш.
- Муштулухар галачиз
Хабарар гун къайда туш.
- Мурсал, вуна геж мийир,
ТахъайтIа рикI пад жеди.
- АкI ятIа, мад секин хъухъ,
Исятда вун шад жеди.
Сиве и гаф амазди
Гъахъна кIвализ са жаван,
Япунжиди, бармакди
Дегишнавай суй адан.
Пагъ атIана Кериман,
Нашида хъиз, кар течир.
КуьтIначиртIа жаванди,
Назлу адаз чир жечир.
Хъама бармак хутIунна
Руш аквазвай марал хъиз.
Гардан къуна Кериман,
Куьрс хъана ам аял хъиз.
- Стха, стха, арха зи,
Лагъ кван гъикI я, гъалар ви?

- Зун хъсан я, Назлу чан,
 Бес вун гьикІ я, зи мержан?
 - Мержан амач, якъут я.
 - АкІ ятІа чи кар худ я.
 Худ жедачни, яракъ гвай,
 Инкъилабдин суракъ гвай.
 - Инкъилабдин тІвар къамир,
 Пис ксарин гъилевай.
 Регъберриз яб тагузвай,
 Партиядин кылевай.
 Гъавиляй инкъилабди
 Агъзур жуъре ванзава.
 Большевикриз Къубада
 Къал акъудиз кІанзава.
 Большевик ваъ, хайи халкъ
 Хвена кІанда гила за.
 Гъахъ рекъелай элкъвей кас,
 Къена кІанда гила за.
 Къил агъузна Керима
 Фикирзавай дериндай.
 Адаз рикІяй аферин
 Лугъузавай вирида.
 Шихкериман гадади
 Адан къуънел гъил туна,
 Вичи авур кубутвал
 РикІел хкиз алахъна:
 - Дуъз лагъайтІа, Керим зун,

Акьуначир гъавурда.
РикI пад жеда эгер за,
Тахсир хиве такьуртIа.
- Абур хъана алатна,
Гаф тир сивяй акъатай.
Партиядал къал алач,
Ихьтин ксар агатай.
Гъавиляй чун мидаим
Уях хъана кIанзава.
Гъа и чIавуз Мурсала
Дагъ галай пад къалана:
- Эфендиди женг чIугваз
Ракъанва чун, - лагъана.
-ЯхцIур касдин гъунар туш,
Геловани чукурун.
Туп-тфенг гвай аскерар
Чкадилаи юзурун.
КIеледуъздай, Гъерешдай,
Зизикдаи¹, Испикдаи²

---

^{1,2}Зизик, Испик - Къубадин патав гвай хуьрер.

Къведа гзаф лезгияр,
Чи кIеретIдиз куьмекдай.
АкI хъайитIа, гаф авач,
Къил къада куь ниятди.
АгудайтIа къуватар,

Агакьда куьн мураддив.
Гаф авачиз, и кIвалах
Лап фад хьана кIанзава.
Тарс гун патал душмандиз,
Чун сад хьана кIанзава.
Сад хьайитIа, чи эллер,
Аслу жедач хахадлай.
Сад хьайитIа эгер халкъ,
Дагъ юзурда чкадлай.
Къве йикъалай лезгийри
Вири рекъер атIана.
Большевикрин чIехидаз
Ультиматум ракъана:
“КIватI хьанва чун пуд виш кас,
Шумуд лезги убадай.
Къиргъин хьана кIандачтIа,
ЭкъечIна хъвач Къубадай.
Куь акьулсуз аскерар
Такурай чи вилериз.
Большевикрин гьукумат
Герек авач лезгидиз.
Геж тавуна куьн инай
Са къан къене хъфида.
Эгер хъфин тавуртIа,
Чна гьужум ийида.”
Геловани кис хьана,
Чир хьайила и крар.

Телеграфдив Бакудиз
Агакъярна фад хабар:
“Чехи лезги кышунди
Щарце тунва аскерар,
Авур вири кIвалахар
Хкизва чи вилерай.
Фад агакъя куьмекдив,
Чунни секин ацукьдач.
Эгер куьмек татайтIа,
Са аскерни амуькдач.”
Муькуь юкъуз хуьрери
Щаяр кязвай кьуд пата,
Большевикрин тупари
Ван кутунвай Къубада.
Аман тагуз лезгийри,
Гъужумзавай шегьердиз.
Дуван кьунвай кIевевай
Пудкъанни цIуд аскердиз.
Пуд лагъай къуз Бакудай
Чехи куьмек атана.
ГьакI ятIани аскерри
Таб гузвачир КIеледа¹.
Шегьер кьуна лезгийри
Женг кьизгьин хъай береда.
Геловани нянихъ,
Шегьер туна катзавай,
Катун патал хатасуз,

Хашпересар кІватІзавай.
Аман тагуз лезгийри,
Чукурзавай гавурар.
Лугъуз “ихътин алчахар
Чи чилерал татурай.”
Душман бегъем чукурна,
Регъят хъана эллериз.
Къве йикъалай женгчияр,
Хъфена мад кІвалериз.

* * *

Тебиатдал чан гъизвай
Куьлуь, шуьруькъ² марфари.

---

¹Келе - Къуба патан лезгийри Къубадиз Келе луг-
буда.

²Шуьруькъ - Гатфариз ара гуз къвадай марф.

ЧукІурзавай чуьллериз
Къацу рангар гатфари.
Лацу цуьквер ахъайна,
КІурукІарал алай зар.
Ичин тарар хъуьрезвай,
Цийи свас хъиз бахтавар.
Цуьквед бишме къуьнерик,
Дамахзавай багълари.

Тамар къацу бармак тир,
АлукІнавай дагълари.
Чан къакъудна къаюкай,
Чин хъуьрезвай хъуьткъердин¹.
Кефи къумбар аквазвай
Хпехъандин, лежбердин.
АцІудайвал жигерар,
Агълзавай² чуъллери.
Азад нефес къачузвай
Лезгистандин чилери.
И азадвал, гегъеншвал
Къве гьяфтеда юх хъана.
Майдин 1-даз Къубада
Хуьрер кана чІух хъана.
Лезги чилел лезгийриз
Ийиз чІехи тагунар.
Шаумяна ракъурна
Дашнакрин къушунар³.

---

¹Хъуьткъер - ХъуьтІуьз телеф тежедай, пешерал яру тав элкъвена живедин кІаник амукъдай хъач.

²Агълзавай - Дериндай нефес къчузвай.

³Шаумянан ва Корганован эмирдалди лезгийрикай къисас къахчун патал Къубадиз къве агъзур дашнак атанай. А девирда хъайи вакъиаяр ашкара авур комиссиядин член Новацкыйди комиссиядин чІехидаз

ракъай малуматда и месэлайрикай гегъеншдаказ
кхъенва.

Большевикри авур къаст,
Акурла эл чІагана.
Эл амукъна етим хъиз,
Элдин чара атІана.
Къадим шегъер кукІварна,
БарбатІ ая лагъанвай.
И кар патал тупар гвай
Къве агъзур кас ракъанвай.
Эрменийри Къубадиз
Гуьлледин марф къурзавай.
Чпин хурук акатай
Ксар хеб хъиз кІарзавай.
Инсаф тийиз паб-аял,
КукІварзавай къушунри.
Лезгийризни туьрквериз
Дуван къазвай азгъунри.
Мегъамедан кІвалевай
Хизан чилиз экъана.
Мирзевалад рушарин
Зулумдив чин ахъайна.
Ягъанатиз папарин
КъецІиларна хуруяр.
Твана къуьруь хтрасрив
Агъсакъалрин чуруяр.

МискИнд вилик - майдандал
Тарагъажар туькIуьрна,
Шумудни са жаванар
Щуз вегъена куькIуьрна.
Амазаспа¹ экъечIна

---

¹Амазасп - Къубадиз атай дашнакрин чIехиди.

Баян гана виридаз.
Щай ягъада лагъана
Вичи чIехи-гъвечIидаз:
“Зун Амазасп, рикIел хуьх,
Къагъриман я зи халкъдин,
Вири Къафкъаз рамда икI,
Эрменийрин яракъди.
Къуй атурай майдандиз,
Ультиматум гайибур.
Вужар ятIа чир хъурай,
Хашпересар къейибур.
Заз акси тир ксариз,
Зерре муьгълет гудач за,
Шагъ дагъдал къван и чилел
Са мусурман тадач за.
Къениндалай вирида
Амалрай зи буйругъдиз.
Гъар нянихъ агъзур руш
Атурай чи къуллугъдиз.

Куь ксарин, угърашрин
Папар жеда чи гйиле.
Эрменийрин чилер я,
Къениндалай и КЕле.”
Ахпа ада са рушан
Пекер кIар-кIар авуна,
Аквадайвал жемьтдиз,
Ам беябур авуна.
“Алчах вун я, угъраш вун,”
Лугъуз къална жемьтди.
Хкадарна аскеррал,
Фад гаф-чIална жемьтди.
Цай акъатна тупарай,
Руг-руг хъана инсанар.
Са тахсирни алачиз,
Цегв хъиз къена инсанар.
Ахпа мукъва хуърериз
Басрух гана азгъунри.
КукIварзавай убаяр,
Эрменийрин къушунри.
Аси хъанвай лезгияр,
Таб тагуз и дувандиз.
Зизик хуъре Алибег
ЭкъечIнавай майдандиз.
Цувад къегъал лезгиди
Цуд къуз хвена гъвечIи хуър.
Гьелек хъана къегъалар,

Эхир хъана ичІи хуър.
Эрменійрин яракъри
Ара тагуз ванзавай,
Амазаспас Дигагъ хуър
БарбатІ ийиз кІанзавай.
Ина къве виш лезгиди
Къунвай адан рехъ бегъем,
Дигагъвийрин жаванар
Виридалай тир уъткъем.
Хуъруьнвияр женгина
Къизмиш хъанвай аслан хъиз,
Къулухъ тежез, хайи чил
Хуъзвай миxъи виждан хъиз.
Дигагъвийриз душманар
Виридалай такІан тир.
Дигагъвияр гъар сана
Игитвилин лишан тир.
Дигагъвийрин рикІера
Туъхуьн тийир цІай авай,
Дигагъвийриз бинедлай
Гъейратдикай пай авай.
Эвер гана эллериз,
Къиле аваз убадин.
Женг чІугвазвай Бедела -
Агъакериман гадади.
Хабар къурла Мурсалан
Атлуярни атана.

Рекъида чун, хуър гудач,
Теслим жедач лагъана.
Амалзавай гафуниз,
Яракъар гвай жегъилри.
Гъар дердиниз табзавай,
Ина жаван гуьгъуьлри.
“Дерин кІама” барутдин
Ни чкІанвай къуд патаз.
Къейибурухъ ишезвай
Къацу дере хур катаз.
Са къуз гъар пад секин яз
Ван атІана гуьлледин.
Гъич садани байихнач,
Эрменийрин гъилледин.
“Якъин абур хъфена,
Чун гужлу яз акуна.”
Шихкериман гадади
Ихътин фикир авуна.
“Чувудрин пел”¹ секин тир,

---

¹“Чувудрин пел” - Дигагъвийри “Дерин кІамун”
Къуба галай патаз, чувудар яшамиш жезвай поселок-
диз мукъва чкадиз ганвай тІвар. Ина къалин тамар
авай.

Къежей къати циф авай.
Зелил хъанвай тІебиат,

Саки чанда тиф авай.
Са югъ фена арадай,
Циф хъфена дагълариз.
Гъаким хъана секинвал,
Тамаризни багълариз.
На лугъуди, ина гъич,
Ягъ-ягъунр хъайид туш.
Гуъллейрикай тупарин,
Чил цАй къуна кайид туш.
Им вуч сир я лагъана,
Вири мягътел амазмай.
Яракълуйриз Къубадихъ
Фин герек яз аквазвай.
Терг авуна сенгерар,
ЭкъечІзавай лезгияр.
Ачухдаллай женгчияр,
Капун юкъвал алай хъиз.
Ингъе тамар юзана,
Чехи хата галай хъиз.
Ван кутуна тупари,
Пулеметрай къвана цАй.
Са легъзеда шумуд кас
Къена, чилиз хъана гъай.
Къулухъ хъана лезгияр,
Виликди рехъ авачир.
Къери хънвай жергеяр,
Къве виш женгчи амачир.

Яхцур кас тир амайди,
Гъиле яракъ къун патал.
Чехи къуват кІанзавай,
Душмандин рехъ хуьн патал.
- Фад, - лагъана Мурсала, -
Хуър куъчарна кІанда къе.
Чна хуьда душманд рехъ,
Куьне хуьруьз куьмек це.
Уьмер цІикъвед итим гваз,
Хуьруьз фена тади кваз.
Жемят инай акъудна,
Вири кІвалер ичІи таз.
Арабаяр, фургъунар
Гъатна дагъдин рекъера.
Са къиликай вири хуър,
Куъчарзавай Уьмера.
Къуд сят тир лезгийри,
Эрменийрин рехъ къуна.
Хабар гана Мурсалаз,
“Вири жемят куъч хъана.”
Ара тагуз тупарай
Гуьлле къвазвай ялав хъиз,
Сагъ амай вад-ругуд кас
Алахънавай сенгер хуьз.
Амма хийир авачир
Гида душманд рехъ къунин.
Герек тушир макъамда

Гьелек хьунин, гаф гунин.
Гъавиляйни Бедела
ИкI лагъана ачухдиз:
- Там галайнихъ фида чун,
Цийи къуват кIватI хьийиз.
Дигагъвиар экъечIна,
Хуър кавал хьиз ичIи тир.
Эрменияр къведайла,
Ряден хъана мичIи тир.
Къве кас амай и хуъре,
Къве дишегъли, къве инсан.
Амма абур гъавурда
Акъазвачир сад садан.
Эфруза икI датIана,
Гъуъжет къилиз тухузвай.
Хайи хуърйя саназни
Зун экъечIдач лугъузвай.
Назлу течиз амазмай,
И къаридиз вучдатIа.
- Баде, завай физ жедач,
Ина ялгъуз туна вун.
Эрменийри рекъида,
ГъатайтIа икI гъиле чун.
- Эгъ, я бала, дуъньяда
Вуч ама заз такурди.
Къуъзуъ паб я, зелил яз,
Закай вучда гавурди?

- Вак ктаддач лагъана,
Мадни на шак гъизвани?
Мегер ихътин вагъшийриз
Къуьзуь-жаван чизвани?
Гъа и чІавуз тфенгрин
Ванер къвезвай мукъвалай.
Къари къунвай Назлуди,
Алат тийиз къвалалай.
Са легъзеда таватди
Тфенг къуна экъечІна,
Фад гуьзетна варариз,
Душманд рехъ хуьз эгечІна.
Сад лагъана мукъвалай
Атлуйрин ван атана,
Абурукай чІехида
Эмир гузвай датІана:
- Инсаф мийир садазни,
Вуж акуртІа вилериз.
Кана чІухда чна хуьр,
ЦІай ягъ вири кІвалериз.
Сиве амаз гаф адан,
Лишан къуна Назлуди.
Гъиле гуьлле акбуна,
Гъарайзавай атлуди.
Са шумуд кас шемер гваз,
Алахъна руш жагъуриз.
Бязибурни гъазур тир,

Пулеметар тукІуьриз.
Сада нагагь кьатІана,
Гуьлле виче такьурди.
- Амазаспал хер ала, -
Гьарайна фад гавурди.
Чир хьанайтІа и дашнак,
Гьич кьерехдиз катдачир.
Лап мукьвалай гуьлледи
Адан келле паддачир.
Вад лагьай кас ярх хьана,
Гьатай чІавуз лемкъеда.
Акуна руш дашнакриз,
Яргьалай са жуьреда.
Эмир гана чІехида:
- Ам рекьимир, дириз яхь.
Кат тавурай гьаятдай,
Вири рекьер кІевиз яхь.
Са легьзеда цІуд касди
Гьужум чІугуна варарал.
Лишан кьазвай Назлуди,
Вич акьвазна гуарарал.
Варар ахьа хьайила,
ЭкІя хьана сад чилиз,
Муькуь аскер чІагана,
Гуьлле фена лап вилиз.
Са легьзеда Назлуди
Шумуд аскер юхнавай.

Къаз тахъурай лугъуз вич,
РикИз кьеме сухнавай.
Са дашнакди чЕхидаз,
Чими мийит къалана.
Пагъ атІанвай аскеррин,
“Им руш я хьи”, лагъана.
Пакад юкъуз вагъшийри
Дуван къуна кьейидаз.
Халкъдин рекъе аслан хъиз,
Чанни къурбанд гайидаз.
Гъилер, кІвачер, хуруяр
АтІана са къиликай.
Кудна мейит Назлудин,
Хуьруьн юкъвал таракай.
90 яш авай
Эфруз гана пехъерив.
Гъилер-кІвачер къакъудна,
Яна чилиз михерив.
Вагъши ксар Дигагъдал
Къизмиш хъар хъиз ифена.
Цай ягъана кІвалериз,
Хуьр барбатІна хъфена.
Мурсал и кар акуна,
Гъавалу тир дили хъиз,
Мейитдикай кват хъана,
ГалкІанвай ам зили хъиз:
- Назлу, Назлу, Назлу чан.

Шерзум хъанвай гадад ван.
Гъарайзавай къаз вилер:
- За вуч ийин, я эллер?
Аман аллагъ, им вуч тир
Зи вилериз акурди?
Агъ, вучиз заз къалурна
И мусибат гъуцарди?
Назлу, Назлу, аман яр.
Кана зи рикІ, зи чан яр.
Назлу, Назлу, яб це заз,
Вучиз бахтар хъанач чаз?
Ара тагуз шехъзавай,
КІанидан дерт эх тежез.
Гагъ къуразвай вилин нагъв,
РикІ акъвазна шехъ тежез.
Чилиз-цавуз килигна,
Эхир чара атІана.
Нагъв авахъиз вилелай,
Эмин рикІел хкана:

“Гуъзел Тамум,
Ая фагъум,
Зи чнда гум
Къекъвезава.

Вилин накъвар
Хъана селлер,

Сефил рикI зи
Ишезава.

Хъайла яргъал,
Зи дерди-гъал
За нив, гуъзел,
Ийин гила?

Залан парар
Хъана гъамар.
Сабур-къарар
Тежезава.

...Гуъзел за гъикI
Ийин? Зи рикI
Акъатунхъай
Кичезава...”

Са легъзеда Мурсала
Хкадарна балкIандал,
Пагъ атIана дустарин,
Мягътел амай жавандал.
ВучзаватIа вичизни,
Чизвачир гъич гададиз,
Яракъ къуна, хъел галаз
Шив гъалзавай Къубадиз.
- Мурсал, Мурсал,, - лагъана

Гърайзавай жаванри.
ГъакІ ятІани яргъариз,
Тухузвай ам гиманри.
Гъа икІ, ругуд жаванни
Гъатна адан гуьгъуьна.
Чунни къвезва лагъана
Хабардарвал авуна.
Къубад мукъув дашнакрин
КІеретІ гъалтна гададал,
Гъална ада чІулав шив
Фад тфенгрин курадал.
Цайна гъилер чимзавай
Эрменияр чаш хъана,
Яракъ гвачиз кичІела,
Гъармад санихъ чкІана.
- Ма сад, ма къвед, ма пуд, къуд,
Шумуд къена зурунив.
Са легъзеда вад касдин
Къил атІана турунив.
Бирдан шивди гъиргъирна,
Цай акъатна валарай.
Са дашнакдин гуьлледи
Гъалар чІурна Мурсалан.
Къуват кІватІна гъужумна
А алчахдал гадади,
Яна къена къве аскер,
Вични къуна ивиди.

Агакъайла гадайриз
Ван хъаналда и гафар:
“Къведни санал кучуда,
Къуша хъурай чи сулар...”

* * *

Чулав хабар агакъна,
Чулав хъанвай эфенди.
Тарс гун патал душмандиз,
Ялав хъанвай эфенди.
КъватІна вири къачагъар
Дердер цІийи хъийизвай,
Чанда гзаф хъел аваз
Ихътин суьгъбет ийизвай:
- Большевикри ракъанвай
Дашнакри чун куқІварна.
И мукъвара абуру
Дигагъ, Алпан чуқІурна.
Чехи тупар, къуватар
Гваз атанва а душман,
Гъелек хъанва женгина
Мурсал хътин къагъриман.
Къе сад хъана къанзава
Аваранви, алпанви.
Чи куьмекдиз атанва
Хуьрелвини кичанви.

КъейитІани женгина
Кьулухъ хъана кІанзавач.
Чна халкъдин къисас къе
Чилел туна кІанзавач.
Эфендидин и гафар
Тикрарзавай къачагъри.
Тадаракар аквазвай
И женгиниз къуччагъри.
Гъазур я чун лагъана
Бейбалади¹, Селима².
Гъажи Шейда³ кис хъана,

---

¹Бейбала - Алпана душманрихъ галаз женг чІугур-бурун чІехиди.

²Селим - Хуьрелвийрин кІеретІдик квай кас.

³Гъажи Шейда - Аваран хуьруьн старшина Назаралидин хва. Большевикрихъ ва дашнакрихъ галаз женгина аваранвийриз ада регъбервал гузвай.

Гаф къачурла Керима:
- Зи стхаяр, архаяр,
И мусибат эх жедач.
Женг чІугуна кІанзава,
Заз са маса рехъ чидач.
Заз чидачир дуьньяда.
Ихътин крар жедайди.
Большевикрин арада

Миллетчияр авайди.
Эфендидин гафари
Лап зи рикІяй ванзава.
Лезги чилер, лезги халкъ
Чна хвена кІанзава!
Пакад юкъуз къачагъар
Рекъе гъатна Къубадиз,
Алахъзавай лезгияр
Чпин касвал субутиз.
КцІар вацІун къерехда
Расал хъана душмандиз.
Юргъ хъиз къвазвай гуьллеяр,
Аман тагуз инсандиз.
Эфендидин къачагъар
Пуд чкадал пай хъана.
Пуд чкадлай душмандал
Мусибтдин цІай къвана.
ЭрчІи пата Керима
Дашнакрин рехъ атІана.
Гъатем агъад пеленг хъиз,
Душман хурук кутуна.
Женг чІугвазвай къачагъри
Къегалвилер субутиз.
КІеве гъатна дашнакар,
Элкъвезавай Къубадиз.
Агакъайла Дигагъдив,
ТуйкІуърна фад сенгерар.

Пулеметар, тупар гваз
Гъазур хъанвай аскерар.
Амазаспа Къубадай
Вичиз куьмек эверна.
“Вир авай кІам”¹ цІарцІе тваз

---

¹“Вир авай кІам” - Дигагъдинни КцІарин арадавай кІам. Ина дезгийри дашнакар дарбадагъ авунай. Къуьзубуру лугъузвайвал, вишералди инсанар гъелек хъайи и кІама шумуд юкъуз ивияр авахъна. Гъавилай дигагъвийри иниз “ивияр авахъай кІам” лугъуда. Азербайжан чІалал кхъенвай макъалайра ва архивдин материалра адан тІвар “Къанлу дере” хъиз гъатнава.

Вири рекъер кІевирна.
ГъакІ ятІани лезгияр
Аватнач и теледиз.
Маса рекъер жагъурна
Эфендиди КІеледиз.
Йифиз къегъал лезгийри
Рехъ акъудна лемкъедай.
Эрменийрин чІехи туп
Авадарна гуьнедай.
Гъужум ийиз сенгердиз,
Женг чІугуна лап кІевиз.
Къена санал къад дашнак,
Гъелек хъана вад лезги.

Кьуд лагъай къуз Керима
Эфендидиз лагъана:
- Уфтан хъана кІандатІа,
Душмандиз фенд къан чна.
Алпан галай пата чаз,
Са рехъ ава тамарай.
А рехъ къуртІа дашнакар,
Чукур жеда кІамарай.
Рази хъана эфенди,
Фад ракъана виш къегъал.
Керим вичин кІеретІ гваз
Хъана рекъиз лап мукъвал.
План къилиз акъудна,
Хабар гана Керима:
- Аман гумир душмандиз,
Жезмай къван фад гъужума.
Эфендиди геж тийиз
Вичин план туькІурна.
Йиф хъайила лезгийри
Чехи шемер куькІурна.
Шемер гвайбур вилик физ
Алахъзавай датІана.
Яракълуяр авачир,
И ксарин гуьгъуьна.
Дашнакариз акІ хъана,
Вири чпел къведай хъиз.
МичІи йифен къулариз

Чехи дяве жедай хьиз.
Шемер кьунвай ксари
Алдахарна дашнакар,
И жуьреда чирзавай
Абур алай чкаяр.
Ахпа аман гун тийиз
Гьужумзавай лезгийри.
МичИ йифиз душманар
Шерзумзавай лезгийри.
Телефзавай аскерар,
Шумуд сенгер барбатИиз,
Кьулухъ жезвай дашнакар,
Хьфин патал Кьубадиз.
Пакад юкьуз Дигагдай
Акъатнавай дашнакар.
Мейитривни яракьрив
АцІанвай хандакІар.
Эфендиди кІеретІар
Вири кІватІна Дигагдадал.
Кьейи лезги кьачагъар,
Фад кучудна Дигагдадал.
Керим хуьруьн гуьнеда
Дерт эх тежез кьекъвезвай.
Назлудинни Мурсалан
Сурар кьуна ишезвай.
Кьве йикъалай дашнакар
Катна физвай Кьубадай.

Гъикъван багъа мал-суърсет
Тухузвай и убадай¹.
Вад йикъалай Къубада
Эрменияр амачир.
Туърквер иниз атайла,
Са хашперес авачир.
Нуру паша² къуд-вад къуз

---

¹Новацкыйди кхъизвайвал, Амазаспан аскерри Къубадай 4 миллион пул ва 4,5 миллион къимет авай къизил, къизилдин затГар ва къиметлу шейэр, 25 миллион манат къимет авай маллар ва недай-хъвадай суърсетар тухвана. Амазаспан дестеди Къуба уездда мусурманрин 122 хуъруыз цIай яна барбатIна. Абурукай 70 хуър лезгийринди тир. Гъакъикъатда эрменийри Къуба уезддин 162 хуър чукIурнай.

²Нуру паша - 1918-йисуз Къубадиз атай туъркверин сердер.

Мугъман хъана Къубада.
Къегъал ксар авайди
Акуна и убада...

* * *

Къве йис фена арадай,
Акуна чаз аламат.
Большевикар гужлу яз,

Магълуб хъана Мусават¹.
Урус тІакІан кІеретІар
Яман кІеве гъатзавай.
Большевикри гъар юкъуз
Цийи къуват кІватІзавай.
ГъакІ ятІани женг чІугваз
Гъазур хъанвай эбеди.
Урусд хурук къвазнавай
Муьгъубали Эфенди.
Алашдиз² пуд агъзур,

---

¹Мусават - “Мусават” (“Барабарвал”) партияди
туькІуьрай гьукумат (1918-1920) фикирда къазва.

²Алаш - КцІар районда чкадин тІвар.

Къегъал гъанвай лезгийри.
Яру къушун тан тийиз,
Рехъ атІанвай лезгийри.
Гъужумзавай аскерар
КукІварзавай датІана.
Къуба патаз къушундвай
Къез жезвачир кичІела.
Хъел акатна Ленина
Телеграмма ракъанвай.
И месэла тадидиз
Гъялна кІанда лагъанвай.
Къуд йикъалай лезгийри

Адан ният кьатІана.
Ван чкІана Къубадиз:
“Нариманов атанва.”
Атанвай тир ам иниз,
Кар туькІуьриз, умуд кваз.
Багъировни кьвалаллай,
27 аскер гваз.
Эвел кьилий мугъманар
Фейзуллагъал¹ алукъна.

---

¹Фейзуллагъ - Филиви Фейзуллагъ Абасов Къубада
ревкомдин чІехиди тир.

Ирид юкъуз и ксар
Хьилер хуьре амукъна.
Халкъ кьачагъриз акси таз,
Агудзавай мугъманри.
Яракъ кьунвай, чин тийиз,
Авам лезги жаванри.
Гъазур тир а ксарин,
Ният кьилиз акъудиз.
Рази хъанач Фейзуллагъ,
Хъфена ам Къубадиз.
Большевикар алахъна,
Муьгъуьбали жагъуриз.
Адаз акси акъатай,
Хуьруьнвиар юзуриз.

Къве агъзур кас яракъ гваз,
Инкъилаб хуьз гъазур тир.
Низ чидай икI жедайди,
Низ ихътин кар акур тир?
Хуьруьнвийри къачагъриз
Ультиматум ракъана.
Яракъ туна, Советдиз
Теслим хьурай лагъана.
Муьгъуьбали Эфенди
Фикирдалди тир юргъун:
“Большевикриз вуч лугъун,
Авам халкъдиз вуч лугъун?”
- Фикир мийир, - лагъана
Эфендидиз Керима. -
Халкъ гъавурда акъачни,
ЛагъайтIа къве келима?
Эфендидиз и гафар
ГьикI ятIани хъанач хуш:
- Ихътин чIехи женгиниз
Халкъ гъазур туш, гъазур туш.
- Бес вуч ийин? - жузуна,
Эхиз тежез Керима.
Гъатем агъа жагъурна
Са легъзеда Селима.
Ивид къуна, атайла
Большевикрин суракъар.
Лезгиди къе лезгидал

Хкаждани яракъар?
“Ваъ” лагъана фикирна, -
“Хаинар бул ава чахъ.
Гъахъ тІалабиз кІанзавач,
Къарагъзавач кІвачел халкъ.”
Яргъал фена суьгъбетар,
Гаф амукънач мадардиз.
Пуд йикъалай къачагъар
Атана са къарардиз.
Эфендиди хъел галаз
Ультиматум гуднавай.
Халкъ гъавурда тван патал
Керим рекъе гъатнавай.
Щуд къачагъни галаз ам,
Хъилиз физвай къегъал хъиз.
КІарна рекъер, жигъирар,
ТІимил амай агакъиз.
Гъа и чІавуз Кериман,
Рехъ атІана гуьлледи.
Кар акуна дерада,
Багъирован гъилледи.
Гъатна кІеви теледа
Эфендидин къуччагъар.
Секин хъанач аскерар,
Рекидалди къачагъар.
Пакад юкъуз и хабар
Вири элдиз чкІана.

Пагъ атІана жемятрин,
Дидейрихъ шел ккІана.
Къах хъанвай эфенди,
Лугъудай гаф амачиз.
Веревирдер ийизвай,
Чандихъ такъат кумачиз:
“Гъикъван чІав я, хъана юргъун,
ЧІулав цав хъиз ацІанва чун.
Вучиз бес ваз къвезвач чи ван,
Чун халкъ авур чІехи Алпан?
Гъикъван эхда таб ийиз икІ,
ЦІай куькІуьнна кузва чи рикІ.
Ракъин нур хъиз чкІана чун,
ХупІ мичІера акІана чун.
Залум ксар хвена хурам,
Чаз яшайиш ийиз гъарам.
ЧІулав йиф хъиз чІулав дуьнья,
Къурай вуна ялав дуьнья.
ЦІайна вуна, цІай хъана чун.
Пайна вуна, пай хъана чун.
Куьз такІан я бес чун элдиз,
Вуч лугъун мад и амалдиз?
Къуват тІимил, душман пара,
Лагъ, гъикІ ийин кылиз чара?”

* * *

Югъ хъайила тамарай
Рекъе гъатна къачагъар.
КІарна шумуд кІамарай,
Фад агатна къачагъар.
Чпиз гуълле гайибур
Вири сад сад кукІварна.
Царце туна Хъилер хуър,
Большевикриз хабарна:
“КІан хъайитІа, чавай хуър,
Къве сятда рам жеда.
КукІварна куън михъизди,
Къубадлайни кам жеда.
ГъакІ ятІани чун ихътин,
Женгинивди эгечІдач.
Жуван лезги стхадал
Чна яракъ хкаждач.
Куънни авам лезгияр,
Чалахъ жемир Советдин,
Гила куъне урусдиз
Мет ягъана минетдин?
ИкІ фейитІа лезгияр
Къве пай хъана амукъда.
Чпин чилел лукІар хъиз,
Пашман хъана ацукъда.
Къабулна и луматІвал,
АхъаяйтІа гъалатІар,
Гъамишалух азабдик

Акатда чи веледар.
Эй лезгияр, и гафар
Гьич рикIелай алудмир.
Душмандикай дуст жедач,
Душман рикIив агудмир.
Чна чибур рекьйдач,
Квевай яргъаз къакъатда.
Къуват кIватIун патал чун,
Туьркиядиз алатда.
Заз чиз мукъва йисара
ЧIалал къведач лезгияр.
Ингье, садвал тахъайтIа,
Хушбахт жедач лезгияр.
Пакад юкьуз къачагъар,
Вири сад хьиз хьфена.
Эфендидин ван хъана,
Лезги чилер ифена.
Эфендидин рехъ хуьзва
Къедалди чи лезгиди.
Къушун кIватIна са юкьуз,
Къедалда чи лезгиди.
Къве пай хъанвай чIехи халкъ
ГалкIур хьийиз алахъда.
Ада вичин гьунардив
Вири эллер чIалахъда.
Женг чIугвада лезгиди,
Вичиз Ватан туькIуьриз.

Лезгистанда эбеди,
Бахтунин экв куькІуьриз!

1990-1992-йисар.

К А С А Р
(поэма-эпопея)

Геродота ва Страбона малумат гузвайвал, чи
эрадал кьведалди Кас (КцІар) вацІун ва Кас (Кас-
пи) гьуьлуьн кьерехда лезгийрин Кас тайифа
яшмиш жезвай

- Лацу шивдал алай лезги,
Ви тІвар вуч я?
- Лугьудач.
-Гьиле авай гапур хци,
Ви кар вуч я?
- Кьалудач.
- Кьакьан дагьлар-кукІуш рехи,
Куь сир вуч я?
- Вугудач!

Герк авач, суал гудач,
Куьн хьурай зи чІехиди.
ТІвар лугьудач, сир вугудач,
Кьегьал ятІа лезгиди.

Женг чІугвада элдин рекье,
Вичин элдал алуьда.
Адан тІварни, адан карни
Мидаим яз амуьда.

Кьегьал касдиз кьегьалдин тІвар,
Пишкеш патал ганачир.
Кьегьал касди вичин къавар,
Регьятвилив хвеначир.

I. КСАРИН ХУЪР

Лезгияр - лекь,
Лезгияр - кІел,
Лезгияр - кас
Несилрикай атайди я арадал.
Лезги Нямет

Лезги - кас тир,
Лезги - лекь тир,
Лезгидикая кІел хъана,
Амуьбайди гел хъана.
Муьзеффер

Касни, лекьни, кІелни, гелни чун я, дуст,

Зи эрзиман лезгийрикай мадни ксар хьун я,
дуст!

Кас тайифа хъанай чIехи,
Лезги чилерал.
Дуьнья мягьтел амай адан,
Гужлу гьилерал.

Касар пара, касар зурба,
Касар пагьливан.
Шумуд йисар женг чIугуна,
Акъуднай тIвар-ван.

Кас акурла катдай душман,
Такур къасариз.
МуьтIуьгъ жедай вири эллер,
Лезги касариз.

Са береда чIехи гьуцар,
КIватI хъайила цавара.
Сад хъаналда вири касар,
Гьатна тIвар-ван сивера.

Алпанди¹ цIай, Таварди² къай,
Алапехъди³ хъел ганай.
Атарди⁴ чил, Менди⁵ гапур,
Генди⁶ йигин хъел ганай.

---

¹Алпан - цІун гъуц.

²Тавар - цин гъуц.

³Алапехъ - хатадин гъуц.

⁴Атар - ракъинин ва чилин гъуц.

⁵Мен - гъуц (варз).

⁶Ген - дегъзаманадин лезгийрин куьгъне диндин гъуц.

Са береда къуват гудай,
Халкъ хъайидаз гъуцари.
Са береда чилер хуьдай,
Лезгистандин ксари.

Са береда чи цавара
Гъуцар авай тир.
Са береда чи чилерал
Касар¹ алай тир...

---

¹Касар - чи эрадилаи вилик Кас (КцІар) вацІун ва Кас (Каспи) гъуьлуьн къерехда яшамиш хъайи лезги тайифа.

Маса халкъдиз кеж килигун,
Авачир адет.
Зайифбурухъ ктад тийиз,
Ийидай гъуьрмет.

Кубтягъ тежер девлет авай,
Ина гьар жуьре.
Чехи-гьвечИд, гьурмет авай,
Касарин хуьре.

ЧкИдай кIвал, чкИдай хуьр,
Шадвал тахьайтIа.
Таб гуз жечир касаривай,
Садвал тахьайтIа.

Шумуд хуьре и касари,
Эквер куькIурна.
Алпандин тур гьиле аваз,
Девлет туькIурна.

Шумуд девир, шумуд йисар,
Чавар алатна.
Чи чилерив, чи гьуьлерив
Душман агатна.

Чехи Помпей¹ уьлквеяр кьаз
Алахъна кIевиз.
Римдин кьушун чи чилерал,
Атана цвег хьиз.

---

¹Помпей - Чи эрадал къведальди 66-йисуз лезгийрал
гъжум авур Римдин къушундин сердер.

Чар кхъена алпанариз,
Ракъана хабар.
Пуд шейинлай гъил къачуртIа,
Ягъадач зарар.

Чил къахчуда, чIал къахчуда,
Дин негда чна.
Ксарин хуър, Алпандин тIвар
ИкI тергда чна.

Рази туштIа, къуна яракъ,
ЭкъечI женгиниз.
Куьн дарбадагъ ийин чна,
Веъгиз генгиниз.

Помпеян чар къачур чIавуз,
Юзанач Уруз¹.
Гъасятда яракъ къунач,
Ягъанач хуруз.

---

¹Уруз - 40 агъзур къушундин къилеваз Римдин
аскеррихъ глаз женг чIугур лезги пачагъ.

Агъсакъалар кIватIна ада,

Лезги чилерин.
Алахъна ам фикир чириз,
Вири эллерин.

Агъсакъалри меслят ийиз
Къалурнач гевес.
Чилни, чІални гайитІа чаз,
Вуч амукъда бес?

Помпеяз акІ тахъурай хьи,
Алпан усал я.
Чи чил чавай къакъудайтІа,
Чун вуж ксар я?

Яракъ къуна атайтІа вич,
Тахъурай пашман.
Генан хьелди, Менан турди
Рекъида душман.

Халкъдин ният кхиле тухун
КъетІна Уруза,
ЯхцІур агъзур къегъал лезги
КІватІна Уруза.

ЦІайлапан хьиз душманд винел
Гъужумна гъафил,
Римдин къушун сифте къалай

Авуна сефил.

Агакъайла Помпеявди
Ихътин суракъар,
КІватІна ада Алпанд чилел
Зурба яракъар.

Къве виш агъзур Римдин къушун
Юзана гъуъл хъиз,
Рам ийизвай душманари
Дагъларни чуъл хъиз.

Гуж атунвай лезги чилин
Гъалар какахъна,
Яру хъана ивидалди,
Селлер авахъна.

Цувад агъзур лезги къена,
Къад агъзур душман.
Къве къушунди гъич сад садаз
Гузвачир аман.

Инсаф тийиз,
Юкъуз-йифиз
Яракъ къуна,
Женг чІугуна.
Лигим хъанач,

Теслим хъанач.
Ваъ лагъана,
Гуж къалана,
Душман къена,
Ник хъиз гвена.
Таъсир хъанач,
Есир хъанач.
Дагъ тир гужун,
Римдин къушун.
Къвезвай гъуьлуьн
Лепеяр хъиз,
Пара жезвай
Тепеяр хъиз.
Инсаф тИмил,
Къуват пара,
Акъваз жечир
Адан хура.
ГъакI ятIани,
Касарини
Аман ганач,
Къулухъ хъанач,
Къена душман,
Гвена душман.
Лешерин чуьл,
Ивийрин гъуьл
Хъана пайда.
Тежез файда

КукIварна генг,
Давамна женг.
Йифиз мукъва,
Чуьлдин юкъва
Гар хъиз векъиз,
Душман рекъиз,
Са пагъливан
Ийиз дуван
Агатнавай.
Къакъатнавай
Тамам яргъаз.
Душман зурзаз
Катиз хъана.
КъатIуз хъана
Адан къуват,
Адан гъейбат.
Майданда тек,
Вуч тир куьмек?
Алпандин цIай,
Тавардин къай.
Атардин тур,
Мендин гапур.
Мягъкемдиз къаз
Шумуд агъзур
Душман къена,
Яман къена
И жаванди -

Пагъливанди.
Амма бирдан,
Цегв хъиз душман
АлтІуш хъана,
Аруш хъана.
Тагуз аман,
Къуна жаван.
Руг-руг ийиз,
Килиг тийиз,
КукІварна ам.
Къачуна кам.
Ингъе цава -
Лезги къава
Гъатна са ван.
ЧЕхи Алпан
Цай къуна куз,
Хъана къудуз.
ЧУх жез душман,
Руъхъ жез душман
Тимил хъана,
Цаяд кана.
Чуълдин гене,
Ивид къене
Виш хер алай
Са руш амай.

На лугъуди аслан тир ам -

Гъиле тур аваз.
На лугъуди къакъан цавай
Аватнавай варз.

Пагъ атІана амай касар,
И кар акуна.
Лезги рушан къегъалвилер
Элдиз чкІана.

Ивид къунвай лезги пачагъ,
Акваз и къаза.
Халкъдиз лугъур гафар рикІе
Хвенач Уруза:

“Чил хуьн патал, эл хуьн патал
Къенавач касар.
Ракъурмир мийир душманд хуруз
Дидеяр, сусар.”

КІватІ хъувуна къегъал касар
Йифен хушундиз.
Эвер гана ада вичин
Вири къушундиз.

Эвер гана лезги чилин
Жегъил асланриз.
МуьтІуьгъ жедач, лагъана чун

Ягъи душманриз.

Мадни дяве
Къизмиш хъана.
Душман эзмиш,
Уъзмиш хъана.

Гъатна карда
Турни гапур.
Душман чаш тир
Лезги акур.

Рубъг галачиз,
Гуж авачиз,
Рехъ амачиз
Амукъна.

Аскерар кьей
Чехи Помпей
Умуд квачиз
Ацукъна.

Гъил юзуриз,
Женг гъазуриз,
Рехъ жагъуриз
Алахъна.

Рехъ жагъанач,
Экв жагъанач,
Чара хъанач,
Какахъна.

Гана хабар:
“КІан я икърар.”
Ада касар
ЧІалахъна.

Аси хъанач,
Фендер къунач,
Ваъ лагъанач
Уруза.

Хъилер хвенач,
Хъач авунач,
Душман къенач
Уруза.

Дяведихъ квач,
АтІана кІвач,
ЭкъечІна хъвач
Лагъана.

Ленг авунач Римдин илчи,
КутІунна икърар.

Рази хъана чЕхи Помпей,
Шад яз са къадар.

Вахтар фена, лезги чилел
Хтана душман.
Чи къисметдиз шериквализ
Атана душман.

Мадни яракъ къун паталди
КІватІ хъана касар.
Лезги чилер хуън паталди
Сад хъана касар.

Римдин къушун къизмиш хъана,
Красс¹ кылеваз.
Женг чІугуна душманди мад,
Яман хъел аваз.

---

¹Красс - Помпеялай къулухъ лезгийрал гъужум авур
Римдин сердер.

Къуъзуъ-жаван килиг тийиз,
АтІузвай кылер.
Къуд патахъай марф хъиз къвазвай
Душмандин хъелер.

Икърар чІурна атай ягъи

Къена кІанзавай.
Хайи Ватан, хайи чилер
Хвена кІанзавай.

Ватан хуъзди фена чанар,
Ватанд патал къена чанар.
ГъакІ ятІани михъиз хъанач,
Душман бегъем рекъиз хъанач.

Мад дердини къуна Ватан,
Цай кукІуьнна кана Ватан.
Къванцин кьилел къван амукънач,
Пайи-паяр хъана Ватан.

Рагъ акъатнач, циф атана.
Экв аватнач, йиф атана.
Бязибуру маса гана,
Яман кІеве гъатна Ватан.

“Ватан-Ватан” лугъуз-лугъуз,
Гъарайна рикІи.
Сад хъхъана четин юкъуз,
Къарагъна лезги.

Хирер алаз къуъзуъ аслан,
Хъанавай къизмиш.
Аман тагуз Римдин къушун

Ийизвай кърмиш.

Ван акьалтна ищезвай чуьл,
РикIер жедай тIар.
Цавун аршдиз хкаж хьанвай
Лешерин кIунтIар.

Кьилерикай кIелеяр таз
Алахъай душман,
Гуж акуна лезги чилин
Хьанавай пашман.

Алахънавай душман рекъиз
Агъзурралди кас.
Вич кьушундин кIвенкIве гьатна
Катзавай Красс.

Гьуцаризни акуначир
Ихьтин тIушунар.
Фейи падни чир жезвачир
Римдин кьушунар.

Гьа икI, уфтан хьайитIани,
Кьенай касарни.
Ялав кьуна женгерин цIа
Канай касарни.

Шел-хвал ийиз йифиз-юкъуз,
Хъанай дидеяр.
Хва амачиз гьикъван етим
Хъанай дидеяр.

Мерд рухваяр къенатІани,
Къенач вири хуър.
Мерд рухвайри къегъалвилив
Хвена хайи хуър.

Гъелек хъанач вири касар,
Касар амукъна.
Касарилай чаз ядгар яз
КцІар амукъна!

2. КАСАРИН ВАЦІ

**Халкъ зурба вацІ я. И къерехдай а къерех
таквадай...**

Расим

Гъажи

Къуъзуъ тарих мягтел хъанай
Лезгияр акваз.
Пуд агъзур йис инлай вилик
Кас вацІ авай чаз.

Са риваят ван хъана заз,
Къадимдай чкІай.
Лугъузва гъикІ вацІ хъанайтІа,
Чехи халкъдикай.

Лугъуда хъи, Кас уьлкведин
Дигай чІавар тир.
И дубньяда Кас тайифа
ХупІ бахтавар тир.

Гъуцари чаз агъзур жуьре
Няметар гудай.
Сусаризни гзаф чІавуз
Гадаяр жедай.

Цийи хайи аялд пелел
Алтаддай тІарум.
И уьлкведин пагъливанриз
Авай тир дурум.

Цуд яшинда чи гадаяр
Жедай гапур гваз.
И уьлкведа рушаризни
Чидай женг чІугваз.

Чехи чилер пишкешна чаз,
Хъуьрезвай Атар.

Лезги чилел вар-девлетдин
Авачир къадар.

И уьлкведин дереяр ген,
Тамар къалин тир.
И уьлкведин булахар бул,
Ятар серин тир.

Къуьверганар никIеривди
Агатиз жедай.
Чурун вечре къацу чуьлдин
Емишар недай.

Булвеликай гудай хабар
Суван цIегьери.
Хайи чилиз ядай рангар,
Яран эквери.

Бахтавар тир и уьлкведа
Вири тIебиат.
Ина вагъши гъайванарни
Къекъведай азад.

Азад тир чил, азад тир цав,
Азад тир инсан.
Азадвилив, хушбахтвилив
Гьалзавай девран.

* * *

Са ващI авай
И уьлкведа.
Алахьиз тир
Гьар дeрeдa.
Гад хьайила
Кьизмиш жедай.
Кьуьд хьайила
Уьзмиш жедай.
Къвана марфар
Хьайла гатфар,
КIвачик кутаз
Вири чIафар,
Адан хурук
Акъваз жечир,
Хьел атайла
Дерейр къаз,
Ялдай вири
Суьруьяр къаз.
Инсаф тийиз,
Авахьна физ,
Звер кваз КIевиз
Авахьдай.
Авахьдайла,
Алахьдайла,

ЧкIиз хуърер,
Чехи муькъвер,
Вири рекьер
Какахъдай.
Гъа и чIавуз
Чехи вацIуз
Инсанари пай гудай.
И береда
ВацI хъуредай,
Са таватдиз
Гъай гудай.
Ам акурла
Эркин жедай.
Адан чIалал
Секин жедай.
А таватдихъ
Авай мани,
ТуькIуърнавай
Вичиз кIани.
Алахъдай ам
Билбилди хъиз,
Чи дерейрин
Тариф ийиз:
“И дереяр -
Ажеб дерин.
И дерейрин
Тамар къалин.

Гар юзайла
Серин-серин,
Булах ргаз
Секин-секин,
Билбил рахаз
Ширин-ширин,
Яб тагана
Къвазиз жедач.

И дереяр -
Зардин атЛас.
И дерейрин
Гъар сад са свас.
Яру бубу
Чулав бирчек,
Къацу чилин
Хал я герчек.
Мулдин цуъквер
Лечек-лечек,
Икъван къешенг,
Икъван гуърчек
Чилин тариф
Тийиз жедач...

И дереяр -
Лекърен макан.
И дерейрин

Гъар пIипI - Ватан.
КIан хъайитIа,
Къурбандда чан.
Темен гана
Ви накъв, ви къван
РикIин къилел
Тун герек я.
Ватан кIандай
Гъар са касди
Ватан вични
Хуън герек я!
АкI тахъайтIа,
Ви тIвар къуна
Завай тариф
Ийиз жедач.
Гъа и хайи
Макандикай,
Жуван диде
Ватандикай
Ширин мани
Лугъуз жедач...”

Халкъдин меце эзбер хъанай
Иеран гафар.
Хуъруънвийри лугъуз жедай
Атайла гатфар.

Азад чилел азад къуш хъиз
Шаддиз авай руш.
Вичин хуьре лугъуз мани,
Хъуьрез жедай руш.

Кеве гъатай хуьруьнвиар
Алукъдай адал.
Нур лугъудай са пагъливан
Ашукъ тир адал.

Пагъливан ваъ, са кбушундин
Эвез тир гада.
Гъар женгинай уфтан хъана
Хквез тир гада.

Алпан гъуци ганвай адаз
Къуватдикай пай.
Гада чѳехи пагъливан тир,
Шарвилидиз тай.

Руша адаз ачухнай рикI,
КIан тийиз масад.
Гъазур хъанвай илчиярни
Къачуз кIанз рухсат.

Муьгъуьбатди кьве кIанидак
Кутунвай лувар.

И кІанивал кьве уьмуьрдин
Сувар тир, сувар.

Ачух тежер хазина я,
Муьгьуьббатдин сир.
Рушни гада и дуьньяда
Гьикьван бахтлу тир.

Са береда алкІана чал
Душмандин вилер,
Алахъна ам гьилик кутаз
Лезгийрин чилер.

Женг чІугунал чи кьегьалар
Акурла зирек,
Амалдарди фикирна фенд,
Авуна келек.

Кьацу дере кьурла зулун
Кьати цифери,
Вацун кьере Иерал чи,
Гьалтна кьве кьари.

Гьавадикай шикаятна,
Ишена кьве пехъ:
- Аман бала, масан бала,
Кьалура чаз рехъ.

Циф атана чаш хъана чун,
Кьил тIарна чна.
Кьунши хуьруьз фидай жигьир,
Квадарна чна.

Ван хъайила хъвер акатна
Иеран сивик.
Кьунши хуьруьн жигьир кьалуз,
Руш гьатна вилик.

Къве кIунтIунлай алатайла
Атана жигьир.
БалкIанраллай цIуд душманди
АтIана жигьир.

Хкадарна рушал пуда,
Фад кьуна гьилер.
Фейи падни таквадайвал,
ГутIунна вилер.

Алатна югъ, атана йиф,
Хтанач Иер.
Чехи хуьре са касдизни
Акунач Иер.

Пагъливан Нур ара тагуз

Къекъвезвай кІеви.
Жагъин тийиз кІани Иер,
Ргазвай иви.

Гъикъван вахт тир руш жагъуриз,
Хуъруън вири гадайри.
Яс къунавай вилер ишез,
Бендер лугъуз дидейри.

“Вили цавуз лув гана фей,
Лацу лифрез вуч хъанатІа?
Садлагъана квахъай бала,
Адаз гъихътин гуч хъанатІа?

Чаз дерт гайи чІехи гъуцар,
На чи рикІер кана кІан тир.
Иер бала рекъидалди,
Агъзур душман къена кІан тир.

Шел амачиз буъркъуъ хъайи,
Вилер мадни къежеда жал?
Аман эллер, чи дидейриз
Ихътин бала хъижеда жал?

Гъайиф тир вун, икъван иер,
Бахтуни цуък тавур бала.
Рак ахъайна кІани ярдин,

КІвалера экв тавур бала.

Ви бахтуниз къаст авуна,
Вал хкажай гвилер атІуй.
Чаз дерт гайи залум касдин,
КІвал ивидин селдив ацІуй.

Чаз са хабар це тІун эллер,
Мадни умуд хъижедайвал.
Алпандин цІу курай душман,
Вичиз чара тежедайвал.

Кьуна гапур, кьуна тегьпер¹,
Душманд хуруз вач гадаяр.
Чаз къаст авур залум ксар,
Тарагъаждал гъваш гадаяр.”

---

¹Тегьпер - Дегь девирдин дегьредиз ухшар яракъ.

Дидейрин гаф рикІе аваз,
Хъана гадаяр.
Руш сакІани жагъур тежез,
Кана гадаяр.

Шумуд югъ тир азаб чІугваз,
ЦІранвай Иер.
ВацІун муькуь къерехда къван

Тухванвай Иер.

Кеве гьатна чIехи Ватан,
Гьалар яман тир.
А патавай лезги чилер
Кьунвай душманди.

И патаз кьвен четин кар тир,
ВацI авай чIехи.
Вичин кьушун алуд тежез,
Амазмай ягьи.

Вири лезги чилер кьунин
Ниятар авай.
Душманриз Иеравай
Куьмек кIанзавай.

Катаз рушан шумал беден,
Авуна кьацI-кьацI.
Манияр лагь, алатин чун,
Секин хьурай вацI.

Таб гуз вири азабриз руш,
Жезвачир муьтIуьгь.
Ихьтин дили вацIун винел,
Эциг жечир муьгь.

Какхънавай лезги чилел
Ряденни хушун.
Цегв хъиз гъар къуз пара жезвай
Душмандин къушун.

Щразвай руш, адаз ягъи
Къена кІанзавай.
Иераз а патаз хабар,
Гана кІанзавай.

Амма са рехъ жагъизвачир,
Хабарар гудай.
Чалухзавай начагъ къуш хъиз,
Луварар атІай.

ГъакІ ятІани секин тежез
Жагъурзавай рехъ.
Алахъна ам душманариз
Къун патал келек.

Агатайла мад сеферда
Ягъийрин чІехид.
Вичин ният а вагъшидал
Авуна илитІ.

Рази я зун куъмек ийиз -
Лагъана руша.

Адан рикѠел са вакѡиа
Хкана руша.

Рам жеда ваѠѠ, за лагѡайвал
Ийиз хѡайтѠа.
Лезгийрикай са агѡзур кас
Кѡурбанд гайитѠа.

Ракѡугѡ илчи, гурай хабар,
Кѡиле аваз Нур
ВаѠѠун кѡере заз килигиз
Акѡвазрай абур.

Кѡве йикѡалай рушан мурад
Акѡатна кѡилиз.
ВаѠѠун кѡере душманд кѡушун
Ухшар тир гѡѡлуѡз.

Муѡкуѡ пата женг чѠугваз кѠанз
Акѡвазнавай Нур.
Кѡалханди хѡиз ганвай ада
Душманд вилик хур.

Хкаж хѡана са кѡядал
Гѡарайна руша:
- Пагѡливан Нур, мад диганач
Чи бахтар кѡуша.

И чилерал душманарин
Авач сан-къадар.
Зи гафарихъ яб це вуна,
Таб це са къадар.

Яракъривди икъван душман
Рекъин четин я.
Жагъурнава маса рехъ за,
Зи рикІ секин я.

Хкадара вацІуз куъне,
Алахърай ятар.
Агал хъурай са легъзеда
Душмандин бахтар.

ИкІ лагъана къаядилай
Лув гана руша.
Гур лепейрин къужахдиз вич
Вегъена руша.

Хкадарна агъзур касди
Са легъзеда циз.
Ван акъалтна вацІун ятар,
Акъатна виниз.

Лугъуда хъи, а ятари

Чуькъвена душман.
Туна хура, чІехи гьуьлуьз
Тухвана душман.

Лугьуда хьи, шумуд юкьуз
Яс къуна элди.
Кьегьал касар даим рикІел
Хкана элди.

Кьегьал касар яшамишрай
Игит, баркаван.
Кьегьал касар хьаначиртІа,
ЧкІидай Ватан.

Кьегьал касар вири къенач,
Касар амукьна.
Касарилай чаз ядгар яз
ВацІар амукьна!!!

3. КАСАРИН ДАГЪ

**Самурдин кьерехда хьайи Къавкас хуьруьн
тІварцІелай “Кавказ” гаф арадал атана. Лезгий-
ри Кавказдиз Касарин дагъ лугьудай.**

**Жамал Гекче,
туьркверин та-
рихчи.**

Халкъ дагъ хъиз я, булахар я инсанар.

Ибрагъим

Гъуьсейнов

Халкъ - чІехи дагъ,
Гуьлубшан багъ,
Халкъ - чими рагъ я!
Туьхъуьндач ам
Са чІавузни,
Адан чІалахъ я!

Халкъарикай дагълар хъана -
Авай кар я жал?
Дагълари чи гелер хвена -
Тахъай кар я жал?

И дуьньяда тахъай крар
Сир хъайид я чаз.
Къиле фейи гъар вакъиа
Чир хъайид я чаз.

Гъавилай чун туна кІеве
Къуна чаз дуван.
Чи мердвили авуна чун
Виридаз душман.

Душман сад туш, душман кьвед туш,
Душманар пара.
Рекьйдач чун жуван кьилиз,
АвуртIа чара.

Лугьуда хьи, ажуз туш чун,
Лезги зирек я.
Гьикьван зирек хьайтIани,
Садвал герек я.

Садвал аваз садавайни
Тергиз хьанач чун.
Шукур хьурай чIехи касдиз,
Вири кьенач чун.

Амма гылияй акъатна чи
Шумуд вилаят.
Дегъ девиррин йикъарилай
Ама риваят.

Кеферпатай,
Къарай атIай,
Эл атана,
Сел атана.

Лужаривди,
Гужаривди

Кьуна кьуд пад,
Ийиз барбатІ.
Кьена эллер,
Кана эллер.
Кьуд пад ялав,
Кьуд пад чІулав,
МичІ чкІана,
Рагъ акІана.
Пад жез кьванер,
Гьатна ванер:
Гу-гу-рум,
Гу-гу-рум,
Гу-гу-рум,
Пахъ!
Чехи кьуват
Ава чахъ!
Гу-гу-рум,
Гу-гу-рум,
Гу-гу-рум,
Пахъ!
Тадач зерре
Аман вахъ!
Гу-гу-рум,
Гу-гу-рум,
Гу-гу-рум,
Пахъ!
АлакьдатІа

Чи рехъ яхъ!
Гу-гу-рум,
Гу-гу-рум,
Гу-гу-рум,
Пахъ!
Вун кас ятІа
Ша, женг твах!
И чил, и гьуъл,
И цуъл, и чуъл,
И дагъ, и багъ,
И варз, и рагъ,
И циф, и цуьгъ¹,

---

¹Цугъ - булут

И йиф, и югъ
Чиди,
Чиди,
Чиди я.
Акъата
И чилерай.
Акъата
И чуъллерай.
ТахъайтІа куьн
Рекъида.
Ирид чиле
АкІида.

Акъваз жедач
Хурук чи.
Амукъда куън
КІурук чи.
Гу-гу-рум,
Гу-гу-рум,
Гу-гу-рум,
Пахъ!
АлакъдатІа
Чи рехъ яхъ!

Цайлапан хъиз вири элдиз
ЧкІана и ван.
Чи чилерай чун акъудиз
Алахъна душман.

Пагъливанар кІвачин хъана,
ТукІуъриз кьушун.
Яракъ кьуна тухун патал
Чехи акъажун.

Къад агъзурдин гужлу кьушун
Акъвазна кІеви.
Лезги чилел вацІун яд хъиз
Авахъна иви.

Яру хъана цавар-чилер,

Чагана чуьллер.
СеркIведин кьил атIудайвал
АтIана кьилер.

Лезгийри а вагъшийриз гьич
Аман гузвачир.
Душман гьикъван тергайтIани,
Куьтягъ жезвачир.

На лугъуди, чIехи гьуьл тир,
Авахьна къвезвай.
ХупI четин тир вилик пад къан,
Алахьна къвезвай.

Рам авуна шумуд хуьрер,
Къазвай кIелеяр.
Лешерикай дагълар жезвай,
АцIуз дереяр.

Им вуч дерт тир, им вуч бала,
Им гьихьтин амал?
Жагъин тийиз эхир са рехъ,
Мягътел амай эл.

Пагъливанриз эвер гана
Меслят авазди.
Виляятда виридалай

Къуъзуъ са касди:

- Уфтан жеда квез гъуцари
Къуват гайитІа.
Душманд рекъер атІун патал,
Тамар хъайитІа.

Агатна са жегъил адав,
Къачуна камар:
- Амач эхир чІехи буба,
Лезгийриз тамар.

- Тамар амач, касар ама -
Лагъана ада.
Яракъар гвай чІехи къушун
Къалана ада.

- Сугъбетривди вахт алудиз,
Яргъи тийин за.
Рази ятІа, къушундикай
Тамар ийин за.

Хъуърез адан и гафунал,
Чагана вири.
- Инсандикай тамар жедан?
Къах хъана вири.

АкІ хъана хъи, къуъзуъ касди
Ийизва къасар.
Циргъ ягъана чІехи чуълда
Акъвазна касар.

Къил хкажна вили цавуз
Дадна къуъзека:
- ЧІехи гъуцар, куъмек це чаз,
Са рехъ эцига.

Душманрин сел гужлу жезва,
ГъикІ къан вилик пад?
ИкІ фейитІа, лезги чилер
Амукъда барбатІ.

Чи чилерал, чи гъуълерал
Элкъвенва пехъер.
Гъикъван фикир авуртІани,
Жагъизвач рекъер.

Са рехъ ава, эгер вуна
Къуват гайитІа,
Азад жеда лезги чилер,
Тамар хъайитІа.

Гъич квадармир, чІехи гъуцар
Ийир-тийир на,

Рази я чун тамар хьуниз,
Фикир мийир на.

Ванер гьатна чІехи цава,
Атана марфар,
Са легъзеда къацу хьана
Деряяр, чІафар.

АтІана марф, акъатна рагъ,
Чуьлдихъ галукъна.
Квахьна къушун, адан эвез
Тамар амукъна.

И кар акваз вири эллер
Мягътел хьаналда.
Къалин тамар душманариз
Энгел хьаналда.

Тамар хьана къегъал касар,
Абур хуьз жедач.
Маса ганач лезги Ватан,
Ватан гуз жедач.

Ватан-такъат, Ватан-къуват,
Ватан мурад я.
Ватан-диде, Ватан-уьлкве,
Халкъдин къамат я.

Хушбахт жеда, рекъидач халкъ,
АватІа Ватан.
Амукъда чІал, амукъда халкъ,
АматІа Ватан.

Хуьн паталди бубайри чаз
Туна весияр.
“Ватан-Ватан” лугъуз-лугъуз
Кана лезгияр.

Хуьз жедачІа аманат хьиз,
Рахан герек туш.
Хуьз тежедай са халкъдиз гьич,
Ватан герек туш.

Ватан патал чанар къурбанд
Гана касари.
Чпин чилер, чпин Ватан
Хвена касари.

Шумуд йисар гьам авачиз
Хьана лезгияр.
Амма са къуз мадни кІеве
Туна лезгияр.

Кеферпатай,

Къарай атІай,
Эл атана,
Сел атана.
Лужаривди,
Гужаривди
Къуна къуд пад,
Ийиз барбатІ,
Къена эллер,
Кана эллер.
Къуд пад ялав,
Къуд пад чІулав,
МичІ чкІана,
Рагъ акІана.
Пад жез къванер,
Гъатна ванер:
Гу-гу-рум,
Гу-гу-рум,
Гу-гу-рум,
Пахъ!
Чехи къуват
Ава чяхъ!
Гу-гу-рум,
Гу-гу-рум,
Гу-гу-рум,
Пахъ!
Тадач зерре
Аман вахъ!

Гу-гу-рум,
Гу-гу-рум,
Гу-гу-рум,
Пахъ!
АлакьдатІа
Чи рехъ яхъ!
Атана,
Атана,
Атана душман.
АтІана,
АтІана,
АтІана иман.
ЧкІана,
ЧкІана,
ЧкІана Ватан.
КІан хъанач,
КІан хъанач
КІан хъанач аман.
Терг тийиз,
Терг тийиз,
Терг тийиз майдан
КкІана,
КкІана,
КкІана яман.
Мад хъанач,
Мад хъанач,
Мад хъанач уфтан.

Пара тир,
Пара тир,
Пара тир душман.
Гарари,
Харари,
Къаяри,
Щаяри,
Ялаври,
Къилаври,
Таъсирнач,
Атана.
Есирнач,
Атана.
Атана,
Атана,
Атана душман.
Къан патал
Адан рехъ
Фикирна лезгийри.
Щуд агъзур
Ихътин пехъ
Есирна лезгийри.
АтІанач
Мад ара.
Азгъунар
Жез пара,
Гуж къвезвай

Касариз.
Вуч ийин,
Вуч тийин,
ГъикI рекъин,
ГъикI эхин,
Фикириз
Амазмай
Лезгийри
Чпин дерт
Гъуцариз
Лугъузвай:

“Им вуч дерт я, им вуч бала,
Им гъихътин амал?
Жагъин тийиз эхир са рехъ,
Мягътел ама эл”.

Пагъливанриз эвер гана
Меслят авазди.
Виляятда виридалай
Къуъзуъ са касди:

“Уфтан жеда квез гъуцари
Къуват гайитIа,
Душманд рекъер атIун патал,
Тамар хъайитIа”.

Рази хъана касар вири,
Дагълар хъун патал.
Къурбандна чан душмандикай
Ватан хуьн патал.

Циргъ ягъана къагъриманар
Акъвазай чIавуз,
Агъ чIугуна агъсакъалди
Килигна цавуз:

“ИкI фейитIа, чIехи гъуцар,
КукIвар жеда чун.
Къан паталди душмандин рехъ,
Дагълар жеда чун.

Дагълар хъурай чакай чIехи,
Рекъер къадайвал.
Лезги эллер амукъдайвал,
Хушбахт жедайвал.”

Къвана живер, къвана харар,
Чуьлдихъ галукъна.
Квахъна къушун, адан эвез
Дагълар амукъна.

Вахтар фена, вири элди
Икрамна адаз.

Лезгидалди чІехи Къавкас
Лагъана адаз.

Касарин къав эбеди яз -
Къавкас амукъна.
Касарилай чаз ядгар яз
Кавказ амукъна.

4. Л Е К Ъ Е Р

**Инсан лекъ хъиз чуьнуьх жеда рагара,
ЦІакул тІимил хъайи чІавуз лувара.
Куьре Мелик**

Чуьнуьх хъанач чун рагара,
Гъам-хажалат хъана пара,
Чапхунчийрин жавабар гуз,
Лекъер хъана дагълар атІуз,
Гумай чилер хвена чна.
Пайи-паяр хъана чна,
Гъикъван чилер квадарнатІа?
Гъикъван хуьрер гадарнатІа?
Лугъуз тежез авазва чун.
Шукур аллагъ, гъакІ ятІани
Лезгияр яз амазма чун...

* * *

Чун чукуриз,
Чун чкІуриз,
Чун акІуриз,
Чун кукІуриз,
Зулум ийиз,
Жаллатар хьиз,
ЮкЪуз-йифиз
Инсаф тийиз,
Душман пара атана.
Атана перс,
Къуна къушун.
Кана хуърер,
Кана кІвалер.
Къена рушар,
АтІуз цІвелер.
Куърпейрин кьил
АтІуз хъана.
Гъикъван чІавуз
Ажуз хъана,
Амукъна чун.
Эхир са къуз
Алукъна чун,
Чи гъуцардал.
Гъасятда
Меслят авур,
Къуна чна

Гъиле гапур.
Лигим хъана,
Дердер эхиз.
Ватан хвена,
Къегъалри хъиз.

* * *

Къве вишни къудкъад йис вилик
ЯхцIур агъзур къушун гваз,
Шагъ Гъуьсейн атай бере
Къе тарих яз ама чаз.

Женг чIугуна лезги чилер,
Гъей рам ийиз алахънай.
Лезгистандин дагъларилай
Ам кам ийиз алахънай.

БарбатI ийиз акурд-такурд,
Дуван къазвай эллериз.
Эллер чкIиз, катиз физвай
Баябанлух чуьллериз.

Алпандин тIвар къур къуьзекан,
Мез кIанелай акъудна.
Теслим тахъай хпехъандин,
Къил бедендвай къакъудна.

Беябурна лезги рушар,
Кеф чІугуна вагъшиди.
Чи эллериз рагъ алай югъ
МичІ авуна вагъшиди.

Хъачна чакай, чи чилерал
Кавхавална хъижервал.
Рам авуна шумуд уба,
Лавгъавална тежервал:

“Мегер кесиб лезгидивай
ЭкъечІ жедан вилик зи,
Лезгистандин вири чилер
Кутада за гъилик зи.”

На лугъуди, и дуъньяда
Виридалай зирек тир.
АтІун патал лавгъадин мез,
Къегъал ксар герек тир.

Абдуллагъни Алисултан,
Шабан кардив эгечІна.
Шагъдин гужлу къушунд хурук
Агъзур лезги экъечІна.

Башламишна къахчуз хуърер,

Душмандивай касари.
Ван хъайила шагъ Гъуьсейн
Къуна чІехи ясари.

Къуд агъзур кас къуна яракъ,
Гъазур хъанвай игитар.
Югъ-йикъандвай пара жезвай
Абдуллагъан къуватар.

Муъжуьд агъзур лезги санал
КІватІ хъайила датІана,
Шагъдиз дяве ийин патал
Хабар гана Шабана.

Хъел атана чІехи шагъдиз,
Ам фикирди тухвана.
Генжединни Тифлид къула
Лезгийрин рехъ атІана.

Къуна гапур Алисултан
Акъатна вилик:
- Эй лезгияр, иранвийриз
Хъсандиз килиг.

Аскерар туш, шейтІанар я
Лугъузва абур.
Виридалай гужлубур хъиз

Къалузва абур.

Адан хуруз тефейтІа кье,
Сел хъана вацІун,
Тфенгривди телефда икІ,
ШейтІанари чун.

Чурун патал душмандин кІвал,
Турфан я лезги!
Женг чІугуртІа, гьар женгина
Уфтан я лезги!

Кагьал хъана акъвазвайтІа,
Вилик фидач чун.
Терг тавуртІа душман вири,
Секин жедач чун.

Турфан хъана фена вилик,
Лезгийрин кьушун.
Чехи чуьлда гьатна ванер:
- Секин жедач чун!

Секин хъанач, гьикъван бере
Давамна женгер.
Цуд йикъалай Иранд шагъдин
ЧкІана сенгер.

Катиз хъанач душмандивай,
Рекьер кьунавай.
Иранвийрин лешерикай
Дагълар хъанавай.

Кьил къачуна Ирандин шагъ
Катна чуьллериз.
Аян хъана лезгид гьунар
Вири эллериз.

Рам авуна чІехи Генже,
Авунач чукІур.
Адан къвалав цІийи макан
ТуйкІуьрна - Шамхуьр.

Лагъай чІавуз Гуржистандиз
Лезги атана.
Царь Вахтанга харадж¹ гана
Чара атІана.

---

¹Харадж - Чкадин агъалийри чпик ктад тавурай
лугъуз гьужум чІугнавай кьушундиз гузвай налог.

Ван хъайила къвезва лезги,
Катнай гуржияр.
Са береда яман кІеве
Гъатнай гуржияр.

“ЛекIи” лугъуз лезгийрикай
Ягъиз хънай вил.
Теслим хъанай лезгийриз икI
Кахетияд чил.

“ЛекIи”, “лекIи” лугъуз-лугъуз
Машгъурна лекIер.
Лекидагъдиз² хкаж хъана
Лезгийрин лекъер.

---

²ЛекIидагъ - Лагодехи. Гуржийри адаз ЛекIидагъи -
лезгийрин дагъ лугъуда.

Лекъер гужлу, лекъер викIегъ,
Лекъер пагъливан.
Лекъер хътин рухвайри чи
Хвенай Лезгистан.

Лезги чилин ярашух тир,
Абур тир лекъер.
Чапхунчийриз женгчияр хъиз
Акур тир лекъер.

Са чIавузни душмандивай
КIан хъанач аман.
Теслим хъанач лезги чилер

Лекъер амай къван.

Са береда душманри чи
АтІана рекъер.
Са береда гужсуз хъана,
ТІимил жез лекъер.

Лекъер терг жез чІехи дагълар
Ясди къуналда.
Лекъерикай виш йис вилик
КІелер хъаналда...

5. К І Е Л Е Р

**...Гъайиф, гъайиф ажалдиз
Ватан, гъурбат чидач хьи!
Я сад аллагъ, женгера
На игитар хуьдач хьи!..**

Арбен Къар-

даш

Женгер хъанач ажалсуз,
Хъсан чида инсандиз.
АмукънайТІа игитар,
Вуч дерт авай Ватандиз?

АмукънайТІа къегълар,

Женг тухудай итим хьиз.
Ажуз жечир лезгияр,
Буба кьейи етим хьиз.

Кьегьал ксар фад рекьиз,
Твар амукьда дуьньяда.
Кьегьал ксар амачта,
Кьур акъатда дуьньядай.

Кьур акъатна са чавуз,
Цай галачиз кана чун.
Муьтлуьгь хъана душманриз,
Хпер-келер хъана чун.

Акуна чи муьтлуьгьвал,
Кьве пайна чун урусди.
Вишни яхцурни цуд йис
Ама чун круз-хкрузди.

Кьулан вацун юкъ хана,
Квахна женгчи жизгияр.
Тамарзу яз амукьна
Кьиблепата лезгияр.

Са халкъ, са квал, са хизан
Кьве пай хъана чклана.
Гьа йикъалай лезгияр,

Яман кIеве акIана.

КIелер хъана бубаяр,
Гъил хкажнач чубандал.
Макъам гъатна, душманар
Элкъвена чи Ватандал.

Акбул кылиз хтана
Уях хъайла бубаяр,
“Совет” лугъур азгъунди
Къуна вири убаяр.

Цуз вегъена ктабар,
КIвалер къуна тIарунри.
ЧIурна лезги тарихар
Большевикри-къузгъунри.

Маса тIини ишинна,
Чи мердвилин маядал.
Саки ихътин къадим халкъ,
Хъайиди туш дуъньядал.

Дуънья залум, инсафсуз,
БарбатI хъана цIвенач хьи.
И дуъньяда чи халкъ хъиз,
Гъич са халкъни канач хьи.

Ферсуз хъана бубаяр,
Лугъузва къе аялри.
Ийир-тийир квахъна чун,
Есирнава хиялри.

Гъахъ гафуниз вуч лугъун,
Гъахъ квадарна бубайри.
Лезги гапур, лезги тІвар
Фад гадарна бубайри.

ТахъайтІа чун Лезгистан
ГалкІур хъийиз алахъдай.
Вичин тІварцел, гъунардал
Вири дуънья чІалахъдай.

КІан хъанайтІа бубайриз,
Акъваздачир кис хъана.
Авай чІавуз мумкинвал,
Вучиз абур суст хъана?

Калинана къул алаз,
Хъанай ВЦИК-дин къарар.
Вучиз кылиз акъудиз,
Алахънач чи бубаяр?

А къарарди гъахъуниз,
Амал ая лугъузвай.

Къве пай хъанвай лезгиар,
ГалкIур хъия лугъузвай.

Къегъал ксар жагъанач,
Акъваздайвал кыле чи.
КъудкъанницIуд йис вилик,
Макъам гъатнай гъиле чи.

Жуван гъилив жуван бахт,
Хвена кылиз акъуднач.
Бахт атана патав чи,
Чун бахтунив агатнач.

Гъавилай чаз балайри,
Лянет ийин ери я.
Къе тарихдин виликни,
Чи мез бегъем къуруь я.

Хъел къвемир ваз кIелдайди,
И тарихар амайд я.
Ажувлияй чун къени,
Къекъвераг хъиз авайд я.

Чинал лугъун авай гаф,
Ша, къан тийин гуьгъулар.
Чи ажувал къалурдай
Пара ава делилар.

Пудкъанни цІукъуд йис
Вилик гъихътин кар хъанай?
Чи акьуллу ксарин
РикІер гъикъван тІар хъанай.

ГъвечІи халкъар чукІуриз,
Алахъайла Сталин.
Багъирован гъиливди
КІвал чІурна хъи лезгидин.

36 лагъай
Йис рикІелай алатдач.
Дуван къунай чи халкъдиз
Писвал рикІяй акъатдач.

Чаз маса чІал, маса рехъ
Ийиз жечир тайинар.
Чи лезгийрин арада
ХъаначиртІа хаинар.

Дидедин чІал негъ ая,
Лагъанай чаз душманри.
Къуват ганай абуруз
Бязи лезги шейтІанри.

“Диде лугъуз кІан тийиз,

Пайда хъанай данаяр.
Кеферпата “мамаяр”,
Къиблепата “анаяр”.

Маса чІалаз лезгийри
Дидедин чІал лагъана.
КІела лугъуз абурув,
“Ана дили” вугана.

Патан тарих, патан чІал
ГъикІ къабулна Къубади?
“Гъайиф” лугъуз кхъенай
Чи Нуьреддин бубади:

“Мад вуч лугъун за ваз Актив
Дидедин чІал къабулдачир.
Дидед гайи нек ваз гъайиф,
ЧидайтІа вун икІ, гъич хачир.

ЧидайтІа квез халкъар вири
Вилик финиз сеbeb жери.
Дидедин чІал туна гъейри
Патан са чІал вуна къачир.”

Такъур ксар патан чІал,
Гзаф пешман авуна.
Институтра, мектебра

“Лезги пулу” къачуна.

Тагун патал налогар,
Асанвилихъ гелкъвена,
Парабуру паспортда
“Азербайжанви” кхъена.

Хъана лугъуз, ихътин кар
Чехи Совет уьлкведа,
Вад виш агъзур лезги къе,
Амач лезги жергеда.

Са кыликай маса гуз,
Алахънава чна чун.
Лезги намус, лезги тІвар
Хуьн тежезди ава чун.

Гьикъван гагъди кІелер хьиз
Мэ... э... ийиз жеда чун?
Гьикъван гагъди хпер хьиз,
Чубанд гылик жеда чун?

АмукъайтІа кІелер хьиз,
Хпер хьунухъ буржлу я.
Жанавурри неда чун,
Жанавурар гужлу я.

Къе ничхирри лезгияр
Шумуд патахъ къечІезва.
Къе лезгийриз адалат,
Гъахъ тІалабиз кичІезва.

Аслан хътин лезгияр,
МуьтІуьгъ хъанва кІелер хъиз,
Гъавиляй къе тарихда
Амазма чун гелер хъиз...

6. Г Е Л Е Р

Бахтсуздан гелни бахтсузди жада.

Бубай-

рин мисал

Бахтсузд яни мегер зи халкъ?
Халкъ авурда лугъурай.
Бахтсузд вич я чІехи тарих,
Чаз бахтсуз рехъ къалурай.

Бахт чи гъиле, бахт чи кІвале,
Бахт чи хуьре авайд я.
Гъар са халкъдихъ вичин бахтар
Хуьдай жуьре авайд я.

Хуьз жадачтІа герек авач,

ЧЕХИ тарих, чЕХИ вахт.
Хуьдайбуруз гьалал хьурай,
ЧЕХИ тарих, чЕХИ бахт.

Вучиз чавай чи тарихар,
Чи чилер хуьз алакьнач?
Вучиз чавай чи душманриз
Жавабар гуз алакьнач?

Жаваб сад я, жаваб куьруь,
Жаваб авач чЕхидиз.
Эхиримжи кьве виш йисуз
Садвал хьанач лезгидиз.

Садвал хьанач, садвал авач,
Авачиз мад чЕагида.
Садвал аваз тахьайтЕа икЕ,
Рекьида чун, рекьида.

Кье буй авай, суй авачир
КЕлер я чун, кЕлер я.
Алайд чун туш дуьньяд винел,
Гелер я чи, гелер я.

АкЕ туширтЕа лезги чилер,
Масдан гьилик жечир кье.
Чи мал-девлет пехьерринни

Къузгъунари нечир къе.

Чи чил, чи чІал, чи тарих
Ийизва чаз тамам яд.
Гъикъван кхъин, гъикъван лугъун,
Мусибат я, мусибат.

Мусибатдин вилик пад къаз,
Алахъзавач лезгияр.
Чалай чи тІвар, чи касвал хуыз
Алакъзавач, лезгияр!

АлакънайтІа, кичІевиляй
Са къерехдик кис жечир.
Чаз гаяд къазвай чи душманриз,
Къе лезгияр пис жечир.

Акъваздачир секин хъана,
Гъакъикъатдин вилер къаз.
Секин жечир чи азадвал,
КІан хъанайтІа эгер чаз.

Къе гъахъсузвал къабулзавай
ЛукІар я чун, лукІар я.
Чи гъиливди рекъизва чун,
СикІер я чун, сикІер я.

Къе буй авай, суй авачир
Келер я чун, келер я.
Алайди и дуьньяд винел,
Гелер я чи, гелер я...

7. САГЪ АМУКЪРАЙ ЛЕЗГИ ХАЛКЪ

Гапурди хъиз зи рикI атIай хциди -
Саврухар тир, тIурфанар тир, къал тушир.
Вуч хъсан тир вичин хуьре лезгиди,
Кучудайди са диде тир, чIал тушир...
Седакъет

Керимова

Лезги хуьре кIвал амай къван,
РикIел халкъдин тIал амай къван,
Чахъ чи дидед чIал амай къван
Сагъ я лезги халкъ.

Фейзудин Наг-

биев

Сагъ хьурай чи шаирар,
Ихътин гафар туькIуьрай.
Чи рикIера кIанивилин
Чими гьиссер куькIуьрай.

Амма гьиссер куькIуьр жедач,

Цай авачІа рикІера.
Виждандикай, гьейратдикай
Пай авачІа рикІера.

Гафаривди алуд жедач,
Чи авамвал, кагьалвал.
Бинедилай хьана кІан я,
Гьар инсандиз кьегьалвал.

Чи дердияр эхиз тежез,
Ажеб аси хьанва чун.
Гьар зулумдиз ийизва таб,
Чи кьал рази хьанва чун.

Чи гьавурда акьазвач чун,
“Ричал суяр” кхьизвай.
Лезги чилел “кент” илитІиз,
Магарамкент ийизвай.

Агьа СтІал, Вини СтІал
“Ашагьани” “Юхари” хьиз,
Кхьейд бес я, са патахьай
“Скиярни” элягьиз.

Гуьлгери вацІ кхьин тийиз,
“Чай” кхьизва лезгиди.
“Истемишун” лугьузвайбур,

Жезва кѣе чаз верџиди.

Бегенмиш туш дидедин чІал,
Бязи лавгѣа инсанриз.
Маса чІалал жаваб гуда
Регѣуѣ тежез вижданриз.

Дагѣдин кІаняй атай сада
Чка кѣурла Бакуда,
Акси хѣана вичин халкѣдиз,
Вич лезги туш лугѣуда.

Лезгидивай вуч жеда кѣван,
Кѣуй липІ хѣана ацукѣрай.
Халкѣдин патал чан кузвайбур
Кузни-хкІуз амукѣрай.

Чаз кѣуллугѣар, везифаяр
Ганва лугѣуз рахада.
Адаз вири лезгияр икІ,
Кефи куѣк яз аквада.

Гѣа икІ шумуд профессор
Акѣатнава душман чаз.
Вичин миллет маса гузва,
Чи садвилин акси яз.

Къуллугъар гвай лезгийрикай
Шумуда халкъ негъзава.
Чехи сабур ава халкъдиз,
Ихътин крар эхзавай.

Эх тавуниз чара авач,
Сабурлу хъун герек я.
Чун лезгийр кье сад садаз
Акси тахъун герек я.

Пайи-паяр ийизва чун,
Алакьдайвал душманди.
Килиг садра вуч ксар я,
Чун рикIивай такIанди.

Кье са хизан кье пай хъана
ГьикI эхзава вуна дуст?
Кье душмандин гафуналди
Жув негъзава вуна дуст.

Икъван гагъди чакай хъачдай
Ксар хъанач дуьньяда.
Куьз герек я кьекъвераг хъиз,
Яшамиш хъун дуьньядал?

Ужуз тийин чна чи тIвар
Ялтахвилиз, къасариз.

Са береда лезги чилел
Садвал авай ксариз.

Садвилакай лезги халкъдиз
Ава чІехи риваят.
Яб це вуна зи гафариз,
Ийин за ваз ихтилат.

Лацан пеле Къубадин,
КъирицІ хуъруън мукъувди,
Ава къуша къве къая,
ТуйкІуърай хъиз гъиливди.

И такабур къаяйрин
Сад аскІан я, сад къакъан.
Гъар къаядлай аквада
Саки вири Лезгистан.

Атай чІавуз монголар,
Къиле аваз Субутай.
Къаз алахънай чи чилер,
Чун кукІвриз са патай.

Хурунхуърив¹ агакъиз
ТІимил амай береда,
Чаш амукъна монголар,
Гъатна къушун теледа.

---

¹Хурунхуър - XII асирда Къубадин гилан Хъимил
хуьруьн патав хъайи чӀехи лезги хуьр.

АскІан къаяд кукІушдал,
Шемер канвай лезгийри.
Анай вири эллериз
Эвер ганвай лезгийри.

Ватан кІеве акІайла,
Ийин патал ягъунар,
Лезгистандин гъар пипІай,
КІватІ хъана фад къушунар.

И кар акваз душмандин
Чуру хъана гуьгъуьлар.
Гур женгерив эгечІна
Шарвилидин хтулар.

Авахьналда ивиар,
Дерейрилай алахьна.
Душман вилик фидай рехъ,
Жагъуриниз алахьна.

Шумуд юкъуз женг тухуз,
Акван тийиз эхирар.
АтІаналда лезгийри,

Къвепеледин жигъирар.

Хурунхуъруън ценера
Царце гъатна монголар.
Лезгийрикай кичЕла,
Къулухъ катна монголар.

Къакъан къаяд шемери,
Чаз шадвилиз эверна.
Герек тирла лезгийриз,
ИкI садвилиз эверна.

Гъикъикъат я и гафар,
Таб квачизди маядлай.
Мад садвилиз эвер гун,
Лацан пелен къаядлай.

Садвал я чи хиласкар,
Хъсан чир хъухъ зи халкъ ваз!
Яшамиш жез кIан ятIа,
Маса чара авач чаз!

ЧIалахъ хъухъ, чун сад хъана,
КIанзавач чи душмандиз.
Алахъзава къаст ийиз,
Даим лезги Ватандиз.

Сад хъайтІа, чизва хъи,
Акъваз жедач хурук чи.
Сад хъайтІа, чизва хъи,
Акатда чеб кІурук чи.

Касар ятІа эсиллагъ,
Касарин тІвар хуьн чна.
Хиве къунвай крариз,
Цийи къуват гун чна.

ТукІуьриниз Лезгистан,
Къегъал ксар герек я.
Лезгистан чи гележег,
Лезгистан чи дирек я.

ТукІуьрайтІа Лезгистан,
ХвейтІа чна лезги накъв.
Рекъидач чун, мидаим,
Сагъ амукъда лезги халкъ.

Сагъ амукъун патал чаз,
Гъахъ авайд я дуьньяда.
Гъахъ аватІа лезгидиз,
Вучиз хъурай дуьнья дар?

Чи гъилева чи сагъвал,
Чи гъилева чи касвал.

Квадар тийин, лезгияр,
Чи женгчивал, чи хасвал.

Квадар тийин чна кыл,
Ахъай тийин и макъам.
АхъаятІа, лезгияр,
Гъамишалух я бадлам.

Ша гъил-гъиле гун чна,
Ватан патал жен яракъ.
Сагъ амукърай Лезги чил,
Сагъ амукърай Лезги халкъ!

Баку.
Ноябрь-декабрь, 1991-йис.

ТАМЧУ

**Лезгийрихъ галаз ягъ-ягъунра
персер датІана магълуб жезвай,
абур гзаф кІевера акІизвай.**

А.А.Неверовский

**1741-йисан гатуз Надир шагъди
Къурагъ кІеле къадаила лезгийрихъ
галаз тІигъара 10 агъзур къван
аскерар квадарна.**

Лезгийрин тарихдай

**Ирандихъай атай шагъди,
Ивид вацар тубкIурна хьи.
Тамчу рушаз къуна дуван,
Къурагъ кIеле чукIурна хьи.
Халкъдин мецей**

Са береда Иран патай,
Лезгистандин винел атай,
Парусарик акатнай хъел.
Къаз кIан хъанай Къурагърин пел.
Диге хуъзвай къегъалри чи,
Шанилрин рехъ къунай кIеви.
Къиле тухуз ягъ-ягъунар,
Къалурзавай чIехи мурар.
Гъар лезгиди цIуд парс къенай,
Чебни рекъиз Къурагъ хвенай.
Хкаж хъунихъ цавуз миран,
КIеле мадни хъанай къакъан.
МуьтIуьгъ тежез, къил къаз вине,
Къарагънавай Лезги Дине.
И динедин халкъар векъи,
И халкъарин мурар чIехи.
Инаг макъсан Алупан тир.
Гъар къегъал са цIайлапан тир.
ЦIайлапанар ягъайла икI,

Парусарин аватдай рикІ.
Кьил квадарна, атІана пагъ,
Пехъи хъанвай Ирандин шагъ.
Тигъ хуъзвачир йифиз-юкъуз,
Куърагъ кІеле чІухда лугъуз.
Парус шагъдиз ақуначир,
И халкъ чанда кичІ авачир.
Ақуначир къегъал Лезги,
Виридалай минал Лезги.
Лезгистанда викІегъ тир халкъ,
Рушарини къунвай яракъ.
Надиравай тежез чара,
КукІвар хъанвай шанил пара,
Гъа икІ са къуз акъудна ван,
Шагъдин гъалар я къван залан.
Хъфизва ам туна Куъре,
Къаз кІанзамач Къурагъ кІеле.
И чиликай атІана вил,
КикІизмач мад парус шанил.
Фиргъавандин хъана чІалахъ,
ЧкІана халкъ агъзур патахъ.
Суван хурал заки кІелетІ,
Амачир са хуъдай кІеретІ.
Михъивилъй лезги рикІин,
Чи къашамар хъанай секин.
Кваз къуначир чна мигъар¹,
Ягъ-ягъунар, чІехи тІигъар.

Мул хъайивал сани салагъ,
Кирд кІевера гъатна Къурагъ.

---

¹Мигъар - таланар

Сад лагъана,
Чил-цав къуна,
Парс рум гана
Хтана.

И кыл, а кыл
Таквар шанил,
Къакъудиз чил,
Атана.

Авуна мел,
Къарагъна эл,
Касвал рикІел
Хкана.

Заликрин них¹
Хъана синих.
Гъармад санихъ
ЧкІана.

---

¹Них - авангард

ЯтІани парс
Виш хер алаз,
Мад чахъ галаз
КикІана.

ИкІ тІэм кІватІиз,
Чун кьатІ-кьатІиз,
Хуърер кьитІиз²
АцІана.

Шумуд йикъар,
Чугваз тІигъар,
Къурагъвияр
АкІана

---

² КьитІун - барбатІун

Хъваз чи иви,
Шагъди пехъи,
Рекъер вири
АтІана.

И хахади,
Халкъ акІайди,
Кіевевайди,
КьатІана.

Хъуьрез пехъид,
И чил я зид,
Зун я чӀехид, -
Лагъана.

Ахпа ада,
Агъзур гада
“Уф” талгъана,
ТукӀуна.

АтӀай кылер,
АтӀай гылер,
Къурагъ хуьруьз
Ракъана.

Дидейри гил,
АцӀана вил,
Ишез мет-кыил
Гатана:

Ивид вацӀар тукӀуьрай шагъ,
Ивид фуруз аватрай вун.
Чун кӀевера акӀурай шагъ,
Ирид чиле акӀурай вун.

Надир шагъди цӀуьрна хуьрер,
Дэнэ вичин кыилел цӀуьрай.

Лезгистандал атай пехъер,
Алпандин цІу вири курай.

Чи кьегьалрин кылер атІуз,
Заликри чун чІухда вахар.
Къуд патахъай виш агъзур хуз,
Атайла гьикІ эхда вахар?

Къуба патай атай цифер,
Къурагъ дагъдал чкІана хьи.
Къуба патан лезги эллер,
Чун кІевера акІана хьи.

ЦІай ягъана кана КІири
И чил гьикъван виран жеди?
КІватІайтІа чи дердер вири,
Къурагъ дагъдлай къакъан жеди.

Ирид чанар канвай кьегьал,
Алахъмир са чан паталди.
Пехъи хъанва Надир шарвал,
Къурагъ кІеле къан паталди.

Мад атана пехъи душман,
Лезгийрин чил виран ялда.
Чун кІевера кутунвайди,
Иран шагъдин миран ялда.

Къакъан синел алай гада,
Мад къакъандал алаз хъурай.
Душмандиз къил агъузмир на,
Даим тІигъар чІугваз хъурай.

И дагъларин лекъеривай,
Пехъерин къал эх жедайд туш.
Душман сел хъиз атайтІани,
Адаз чна рехъ гудайд туш.

* * *

Рехъ тагана лезгийри,
Тѐм къалурна кукадиз.
КукІварна мад заликар,
Килиг тийиз навадиз.

Тигъар чІугваз датІана,
Акъвазначир шуьткъе хъиз.
Вири сад яз, къуьн-къуьне
Алахънавай Диге хуьз.

Диге чил я, диде я.
Диге маса гуз жедач.
Дидед къадир авачтІа,
Чавай Диге хуьз жедач.

Дидед къадир, дидед мас
Чидайбур тир лезгияр.
Чпин Диге yine къаз,
Хуьдайбур тир лезгияр.

Дигедин тIвар атайла,
Халкъ юзадай, авагъдай.
Диге кIеве акIайла,
Вири сад хьиз къарагъдай.

Яракъ алаз гьилелди,
Къакъудначир сада къил.
Хвенай къегъалвилелди,
Къурагъвийри Лезги чил.

Табна лезги макилри
Зулуматдин саврухар.
Парусарин шанилри
Гана мадни басрухар.

Чулав пехъер элкъвена,
Лувар хайи лекъерал.
Къурагъвийрин пер хана,
Азадвилин рекъера.

* * *

Муькуь юкъуз галаз хъел,
ЭкъечІнавай шагъ кимел.
КІватІна вири инсанар,
Гана ихтин баянар:
- Пуд юкъузди вирида,
Къванер ялрай дерадай.
Гъи лезгиди агъзур къван
Ял тавуртІа, къахчу чан.
Къуьзуь-жаван талгъана,
Виридаз и кар къуна.
Залан парциз тежез таб,
Къиникъзавай аял, паб.
Аъзур къаван ял тавурбур,
Къена вири, гана кІур.
Хайи хуьре яз есир
Сагъ амайбур тІимил тир.
Абурни кІватІ хъувуна,
Шагъди кишит авуна:
- Низ кІандатІа амуькыз,
Яб гурай заз хъсандиз.
Рустам зал хъиз баркаван,
Ава захъ са пагъливан.
Ам гъич чиле акъунач,
Садавайни ярх хъанач.
Ярх хъайитІа Къурагъдал,
Халкъ азаддиз ахъайда.

Ингъе ярхар тахъайтІа,
Къурагъвийриз гъад къада.
Къванер кудна гардандай,
Куьн къвалалай гадарда.
Хуъз кІандатІа квез куъ чан,
Акъуда са пагъливан.
ВучдатІани чин тийиз,
Кимел вири хъана кис.
Садни вилик акъатнач,
Иранвидив агатнач.
Парс пагъливан сарас тир,
Гзаф зурба са кас тир.
Пехъи фил хъиз юзадай,
КІвачерик чил зурзадай.
Саки Рустам Зал тир ам,
Инсан тушир, къвал тир ам.
Суй акваз и асландин,
РикІ аватай инсандин.
Ада гъутар виликна,
Къурагъвийриз килигна:
- Авачни са къегъал кас,
КикІиз жедай захъ галаз?
АватІа фад атурай,
Зи тІэм, зи гъуд акурай.
За адан къил алудда,
КІвач кІвачихъай галудда.
Садавайни тежез чІуькъ,

Хана ада къведан юкъ.
ИкI хъанайтIа пехъида,
Вири сад-сад рекъидай.
Ихътин цкъал береда,
Вилик хъана са гада:
- Гъил хуъх вуна, халим¹ кас,

---

¹Халим - мурдар

Ви ибнэ чир хъана заз.
Къамир на ял тежер пар,
Хада за ви кIарабар.
Садрани чи шатIияр,
Хъайиди туш шапийар.
РикIе аваз чун къитIин,
Вун вуж кас я, нуькI хътин?
Чир хъана заз къасар ви,
Амукъда къе кIусар ви,
Ша кикIин чун къегъалдиз,
Акурай ви шарвалдиз.
И гафарал хъуьрена,
Надира икI лагъана:
- Вун вуж кас я луькIуьнай,
ЦицIиб гъинай, кIек гъинай?
Хъел акатна гададихъ,
Элкъуьрна чин къантIадихъ:
- Ингъе зи тIэм такунмаз,

Лугьумир на циџиб заз.
ЯтІани са алаба,
И вак цегв хьиз шупІда за.
Чехи шарвал ятІа вун,
Ава захъ са тІалабун.
Надир мадни хъурена,
Къурагъвидихъ элкъвена:
- ЯтІани вун хупІ гатІа¹,
РикІевайди лагъ, гада.
ЯрхайтІа на гъилибан,
Жеда зунни хилибан².
И кар сардиз кхъида,
Ваз кІандайвал ийида.
ИкІ лагъайла хахади,
Мад гаф хвенач гадади:
- Ингъе, зи пер хайитІа,
КІвач кІвачихъай галуда.
ЯрхайтІа за ви пІурнай³,

---

¹ГатІа - лавгъа

²Хилибан - мергъементлу

³ПІурнай - жаллатІ

Шанилни гваз хъвач инай.
АкІал хъана пехъиди,
Парусарин чІехиди.
И саягъда гаф-чІална,

Гадади тІигь авална.
Кьурагь сувуз килигиз,
Эверна Шарвилидиз.
Пагъливандин кьуна кьам,
Цайлапан хьиз кІарна ам.
Са легъзеда зирекдиз,
Гьалчна парус земекІ хьиз.
АтІана кьил гадарна,
Ам чилелай квадарна.
Пагъ атІана амай шагъ,
Пехъи хъана чІугваз агъ:
- Ам зи чІехи кьашам тир,
Виридалай хурамд тир.
Гана заз на рикІин тІал,
ГьикІ фена ви гьил адал?
Вун азад я, фад ката,
Тахкурай заз вун, гада.
ТахъайтІа вун падда за,
Са кІвачихъай кудда за.
Амайбурун хъваз иви,
Сагъ тадач са кьурагъви.
Гадад кичІе тахъана,
Надир шагъдиз лагъана:
- Вун кьанатІ я, шарвал туш,
Вун ламатІ я, кьегьал туш.
Кас тиртІа, кьил винизна,
Гаф акъуддай кьилиз на,

Надирахъ хъел акатна,
Са легъзеда буйругъна:
- Яхъ и гада, ахлада,
КІвач кІвачихъай галуда.
Гадади фад къуна тур,
Къуд аскердиз гана кІур.
Къилер атІуз серкІвер хъиз,
Къалурна тІэм парусриз.
Гвена шанил винелай,
Херна шагъдин къуьнелай.
Са легъзеда цІвена тІах¹,
ГатІа шарвал хъана ярх.
Тухузвай ам ивиди,
ЯтІани чан кІеви тир.
Илис тежез агажна,
Гъуылягъди къил хкажна.
АлакънайтІа и сихил,
ЧІухдай ада гана пІил².
ЦІийи хире гуз кцІур,
Пехъи хъанвай ийиз цІур.
Каминрикди³ куз-хкІуз,

---

¹ТІах - алачух

²ПІил - зегъер

³Каминрик - къисас

ЦІвагъна “гада яхъ”, - лугъуз.

Агъзур парус алтІушна.
Къуна гада, къатІушна.
Гватна пекер пад-пад жез,
Акурбурун къуна мез.
Чулав кифер чкІана,
Кимел са варз куькІуьнна.
Гада тушир, руш тир къван,
Къуьн херайди пехъидан.
Лекъ тир, уфтан хъанвай ам,
Элкъвез цІарцІе тунвай ам.
Лацу хурай иви физ,
Яру хъанвай бубу хъиз.
Ихътин къегъал руш акваз,
Пехъи хъанвай залик парс:
- Рамна ирид шарвалан¹

---

¹Шарвалан - пачагълугъ

АкІанач зи пагъливан.
Пуд виш къван кас къаз къуршах,
Авурди я ада ярх.
Хуьн тавуна ада гъил,
АтІайти я пуд виш къил.
Са легъзеда кІарна къам,
И руша гъикІ къена ам?
Зи рикІ алай гъилибан,
Къейидан за къахчун чан.

КІвенкІве Къурагъ дереда,
Агъзур лезги рекъида.
Ахпа и руш ивида
Харман-шарман² ийида.

---

²Харман-шарман - а чІавуз Иранда виридалайни за-
лан зулум

Хилиб³ течир дирбикар,
КІватІал хъана ягъаз цІар.
Агъзур лезги рум гана,
Къакъан гийдай⁴ вигъена.
Кимеллайбур кукІварна,
Сув галайнихъ чукурна.
Секин тежез кистик гатІ⁵,
Къурагъвийриз къуна гъад.
Гирд хкаж жез цаварал,
Рекъизвай мэх⁶ сувара.
КІеле кузвай цІаяри,
Мет катазвай хайари:

---

³Хилиб - мергъемер

⁴Гийдай - къаядай

⁵ГатІ - къулдур

⁶Мэх - махлукъ

Къана чун,

Кана чун.
Гвена чун,
ЦВена чун.

Чи эллер,
Чи кІвалер,
Чи хуърер
ЧкІана.

Чи КІеле,
Чи Куърэ,
Чи Диге,
ЧкІана.

Эл амач,
Гел амач,
Шел амач
Вилера.

Ялвариз
Цавариз
Гъуцариз
Эвера.

Эвера,
Эвера,
Кьена чун

КЕвера.

Ван хъайила лугъунар,
Хъел атана Тамчудиз.
Ада вири шатИйриз
Эвер гана хцидиз:

- Ишемир зи хайибур,
Ишемир, куьн лезги я.
Душманд вилик садрани
Шехъайди туш лезгияр!

Усал хъана шехъайта,
Чун кIурарихъ кумукъда.
Усалбурни кичIебур
КIвал авачиз амукъда.

Къарагъ кIвачел, цIаяр хъиз
Чун душмандиз жен уфтан.
Азад хъурай, сад хъурай
Лезгийрин кIвал - Лезгистан.

* * *

Лезгийрин кIвал кIевеваз,
Къурагъвийриз сед хъана.
Ватан душманд гъилеваз,

Чи чилери цІай кьуна.

ЦІай кьуна чи Дигеди,
Чавай миран эх хьанач.
“Къарагъ” лугъуз Дидеди,
Чаз кис жедай рехъ ганач.

Са рехъ авай Лезгидиз,
Къегъалвилин тІвар алай.
Яракъ авай Лезгидиз,
Хцивилин цІар алай.

Намус хвейи Лезгидин,
Хенжелди пас къурди туш.
Гаф сад хъайи Лезгидин
Ватанди яс къурди туш.

Гъавиляй чун ишена
КІанзавачир Тамчудиз.
Къурагъвийриз женгиниз
Эвер гузвай хцидиз.

Душманди кар къатІана,
Адан са гъил атІана.
Ахпа хъуьрез ван алаз,
Акъудна вил, чан алаз.
Сивин рекъвер къакъудна,

Мез кІалхандлай алудна.
Ара тагуз мирандиз,
ТІвал чуькьвена балкІандиз.
Юза хъана залан пар,
Сиве кьванер авай тар.
Рушан винелди ялна,
“Харман-шарман” авална.
Эхиз тежез залан пар,
Хазвай адан кІарабар.
Ивийралди яру жез,
Чан гузвай, икІ эх тежез.
Ахпа кьуна яргъи цІвал,
КутІунна ам балкІандал.
Кьурагъ тирвал чукуна,
Жесед гьвел-гьвел авуна.
ЯкІар вири алатна,
Кьилин кІараб хкатна.
Хкажна кьил кІиринал,
Вегьена руш хьуьруьнал.
Лугьуз “харман-шарманар”,
КукІварна мад инсанар.
КІвачел залан сусариз,
Чан аламай ксариз,
Басрухар гуз кьуна тур,
Гьална балкІан гана кІур.
Кьал акваз и жуьредин,
Агьна Тамчуд дидеди.

Гъил хкажна цавариз,
Эвер гана гъуцариз.
КЕве аваз алпанар,
Ягъана цАйлапанар.
Чилер-цавар юзана,
Гъуцар чАлал атана,
Къуд патахъай чАугваз цАар,
Къвезвай лезги шанилар.
Лацу шивдал къегъал руш,
КІвенКІве гъатна минал руш.
Азад ийин халкъ лугъуз,
Къвезвай шанил лепе гуз.
ВучдатІани чир тежез,
Надир шагъдин къуна мез.
Парусари дадзавай,
Шагъ кІвенКІвеваз катзавай.
Душман къунвай ивийри,
КукІварзавай лезгийри.
Азад хъунихъ хайи чил,
Бахтавар тир вири эл.
А йикъалай Алпандиз
ЧЕхи Лезги Ватандиз
ЧкІиз хъана са макъам,
Къегъал халкъдин гимн тир ам.

Я лезги руш,
Я заки руш,

Мурар авай
Къегьал я вун.

Я лезги руш,
Я Тамчу руш,
Къегьаларин
Шарвал я вун.

Я лезги руш,
Я митхи руш,
Тигьар чӀугваз
Минал я вун.

Я лезги руш,
Я Тамчу руш,
Халкъ амаз къван
Агьал¹ я вун!!!

1998-йис.

---

¹Агьал - эбеди

К Ъ И Л Е Р

КЪАЧУ, КІЕЛА И КТАБ!
РИКІИН ТІАЛДАЛДИ КХЪЕНВАЙ ЦІАРАР
ЗИ КЪАЗАЯР, ЗИ СУЗАЯР

ГЕЛЕЖЕГ
ЭРЕКЪИСТАН
ЗИ ДУЪНЪЯ
ЖЕНГ
КСАР

1. Ксарин хуър
  2. Ксарин вацI
  3. Ксарин дагъ
  4. Лекъер
  5. Келер
  6. Гелер
  7. Сагъ амукърай лезги халкъ
- ТАМЧУ